720052

SZ

I-IV.

HONNYI TÖRVÉNY.

80.

ÖSZVE-SZEDEGETTE
ETTRE-KARCHAI
GEORCH ILLÉS,
Tekintetes Zágráb Vár'megyének, és Nemes Vajka Széknek Tábla-Birája, Fel-esküdt Ügyész, és Királlyi Oktató.

ELSŐ KÖNYV.

Gf. ZICHY J. és I.-nak emlékül adták BODONYI R. és L.

POSONYBAN,
BELNAY GYÖRGY ALOYS' BETŰIVEL,
1804.

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

Si eſset ista cognitio Juris magna ac difficilis; tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. — Sit sane tanta: — — — etenim sine controversia et magna est, et late patet, et ad multos pertinet, et summo in honore semper fuit, et clariſsimi cives ei studio etiam hodie praesunt.

Cicero de Orat. Lib. I. c. 41. et 55.

MÉLTÓSÁGOS

LÁNYI JÓSEF ÚR'

EŐ NAGYSÁGÁNAK,

DICSŐ SZENT ISTVÁNY

APOSTOLI KIRÁLY' RENDJE'

KERESZTES VITÉZÉNEK,

EŐ CSÁSZÁRI KIRÁLLYI

APOSTOLI FELSÉGE'

UDVARI TANÁCSOSSÁNAK,

FELSÉGES MAGYAR

UDVARI TANÁCS'

EGYIK TANÁCSNOKJÁNAK,

KEGYES SZÓ-SZÓLLÓMNAK.

MÉLTÓSÁGOS
UDVARI TANÁCSOS ÚR,
KEGYES SZÓ-SZÓLLÓM!

Ha e' munkának egy-ügyű mi-vólttát NAGYSÁGODNAK Nevével öfzve-vetem; méltán tartok tőle: ne hogy KINEK tudományakkal fel-ékesített Lelke Difzes Hivatalját fényesíti; ---- KINEK igazság' fzerető egyenes Szívével honnyi Törvényünkben forgott Tudománnya egyezőleg vetekedik; --- KINEK FELSÉGE, 's Hazája éránt-való ki-tetfző Érdemeit nem csak Hivataljának fényefsége, hanem Mellyén tündöklő Kereftje-is hirdeti:

ti, csekély légyen ANNAK ezen áldozat. De ellenben:

Ha NAGYSÁGODNAK az alacsonyokhoz hajló le-ereſzkedését-is tekintetbe veſzem: oly kecsegtető reménnyel tápláltatom, hogy NAGYSÁGOD nem úgy ezen áldozatnak külsejét, úgy-mint NAGYSÁGODHOZ viseltetett leg-méllyebb tiſztelетemnek egy-ügyű mutató jelét, mint inkább magát e' mutatványt, és ennek vóltta-képpen-való ki-fe-

jezt-

jezttére czélyzó igyekezetemet KEGYESEN fogadván; a' vak-merőségnek reám háromolható ſzennyét eltörleni fogja annál-is inkább: ha azoknak, kik NAGYSÁGODNAK KEGYESSÉGÉT említik, ſokaságát ſzámba veſzem.

Tanú-bizonysági ennek leginkább azok, kik a' tudományi tárgyakban foglalatoskodnak: tanúja vagyok én, ki-is Királlyi Tanítói Hivatallal 1797-dik eſztenten-

tendőben lett meg-vigaſztaltatásomat NAGYSÁGOD' hathatós Szó-ſzóllásának máj napiglan-is, sőtt utólsó hamvamig hál'adó ſzívvel köſzönöm.

Hogy tehát e' *Honnyi Törvénynek*-is Magyar Világ' eleibe leendő bocsátatása NAGYSÁGODNAK KEGYES Szó-ſzóllásával ſzerencséltessen, és a' mely díſzſzét munkámnak fáradhatatlan igyekezetemmel megnem adhattam; azt NAGYSÁGOD'

Ne-

Neve, és a' Magyar Világ előtt tett Érdeme helyre üſse:

Haza-fiúi igyekezetemnek ezen magában ugyan csekély 'sengéjével. Hazámnak oly Tagjához, KIT a' gondos terméſzet Magyar ſzívvel, és haza-fiúi ſzeretettel, a' tetézett Érdem, és FELSÉG' Kegyelme nagy Hathatósággal meg-áldott: következésképpen, KINEK a' jó tétel mind Terméſzetében gyökerezve, mind Tehetőségében vagyon helyheztetve, já-

rúl-

rúlni bátorkodván, rövideden bé-fejezem alázatos könyörgésemet:

Vegye KEGYESEN NAGYSÁGOD ezen áldozatot, mellyet Halhatatlan Nevének örök emlékezetűl ſzentel

NAGYSÁGODNAK

leg-alázatosabb szolgája
a' Szerző.

A' KEGYES OLVASÓHOZ!

Bátor erős jégre találtam-is; meg-törtem azt, mindent meg-győzvén a' fáradhatatlan munka, és meg-czáfoltam a' Magyar DIAETETIKA' Irójának azon bal véleménnyét: mint-ha a' Magyar nyelv a' *házi*, és *mezei* munkánál tovább nem mehetett volna; el-is törlöttem azon méltatlan szemre-hányást, mellyel Nemzeti nyelvünkre nézve érdekeltetünk: mintha ez oly meddő volna, hogy a' remek szavakat idegenektől költsönöz-

nözni kínszerítetik. Mert ezeket-is hellyesen kiejthetjük magyarúl a' nélkül, hogy ezentúl a' *Prókátor*, *Testamentom*, *Dónátió*, *Fassió*, *Proceſsus*, *Deutrom*, *Députátió*, *Actió*, *Inſtitutom*, 's több e'-féle deák-magyar elegyes szavakra szorúljanak ügyeseink.

A' mit tehát eddig akár a' köz gyülekezetekben, akár a' külön társaságokban tapasztaltunk, hogy tudni-illik Magyarúl akarván beszéllni Hazánk' fiai a' törvényes tárgyakról, a' remek szavakat akaratjok ellen-is deákúl ejtették-ki, Anya nyelvünknek szembe-tünő kisebbségével: azt ezen-túl könnyen el-kerülhetjük, csak erős légyen a' fel-tétel, állandó az igyekezet, és irígység nélkül-való a' vetélkedés.

Noha ugyan nem reménylhetem, hogy e' munkám egy vágással tökélletesen ki-írtsa ama' nagy gyökeret verő, sött közönséges szokássá váltt viszsza-élést, és (mondhatnám) csak nem

Hon-

Honnyi nyelvünknek meg-vetését; de leg-alább meg-fogsz talán általa arról győződni, hogy nem éppen oly egy-ügyü a' Magyar nyelv, hogy idegen nyelv nélkül el-ne lehetne: nem-is fog elötted lehetetlennek látszani az ügyeknek Nemzeti nyelven leendő folytatása.

Ha csekély-is magában, de a' köz-jóra nézve talán nem éppen haszontalan 'sengéje ez haza-fiúi igyekezetemnek: táplál-is a' reménység, hogy talán nem fogod rosz néven venni. Mert:

Ha ama' hires *Dugonicsunknak*, *Szabó Dávidunknak*, *Gvadányinknak*, *Révaynknak*, *Rajnisunknak*, *Faludynknak*, *Rácz Samunknak*, *Péczelynknek* 's a' t' Magyar nyelven irtt részt szerént hasznos, részt szerént pedig gyönyörködtető munkáikat nem csak kedvesen, hanem hál'adó szívvel-is vették Honnyokat szerető Magyarjaink: miért ne fogadnád Te-is jó néven nem csak hasznos, hanem szükséges igyekezetemet, midőn nemzeti

nyel-

nyelven irtt *Honnyi* *) *Törvényünknek* Magyar Világ' eleibe leendő bocsátatására vetemedem?

Halljad csak, miként panaſzolkodott egy nevezetes Tudóſa Hazánknak: „ *Juris nostri patrii* (úgy mond Tiſzt. Hyros Samuel) *ea fuit adhuc*

---

*) Tudósításomban elö-forduló *honnyi* szón fennakadtak némellyek, kétségbe hozván annak hellyes származtatását. Védelmezhetne ugyan ez éránt mind Dugonics' *Etelkája*, mind Szabó Dávid' *Szó-tárja*; de még-is nem árt megmutatni, hogy nem vaktában találtt szó ez. Nem de mondjuk *honnét-való*, az az micsoda hazából? mondjuk *itthonn*, *otthon*, az az ide haza, oda haza? nem kételkedhetel tehát, hogy *honn* vagy *honny* hazát jelent. Innét mondjuk *ſohannyai*, vagy *ſe-honnyai*, az az se háza se hazája: és így a' *honnyai* hazait, vagy hazából-valót tészen. Miért ne lehetne ezt meg-rövidíteni, és *honnyai* hellyett mondani *honnyi*, az az hazai?

huc fortuna, ut neque certas ſedes, et ſtabili opere constructum aliquod domicilium usquam haberet, ſed, prout majores nostri in vastis quondam Asiae campis, ita ipsum nulla certa lege, nullo ordine, ſed paſsim, et fere pro arbitrio per fora, et Judicia late vagaretur: neque etiam ab ipsis; quibus ejus ignorantia est non modo turpis, verum etiam periculosa, hominibus nostrae patriae sine cognitione lingvae latinae magis posset percipi, quam ea, quae etsi ante oculos posita sint, sine lumine tamen nequeunt videri. — Horum incommodorum alterum levare qui studerent, viri navi, atque industrii ex domesticis Juris peritis complures exstiterunt: alteri incommodo, quamquam non defuerunt, qui partim, tamen qui omnino occurriſset, nemo adhuc exstitit; quod omnes, ut opinor, difficultate tanti operis, et technicorum Juris verborum in patrium sermonem desperata idonea versione,

ab hoc conatu deterrerentur.“ — Halljad a' másikat: „ *Mirabar saepe*, (úgy mond Jordánſzky János Úr) *quid sit, quod, cum tanta fere quotidie capiant literae hungaricae incrementa, plurimum quae intersit Reipublicae, ut civibus Hungaris, quorum sane major pars linguae latinae notitia carent, sua non celentur officia, juraque civilia; nemo tamen adhuc, quod sciam, fuerit unus, qui ad universum Juris Hungarici Systema hungarico scribendum calamo animum adjeciſset.* “ — Nem de kár lett vólna ily haſznos, sőtt ſzükséges munkát a' Magyar Házától meg-tagadni? Im' a' fő indító oka igyekezetemnek.

Meg-esett tudni-illik ſzivem az ollyan Hazafiakan, kik a' deák nyelvben járatlan lévén, *Verbőczy*nek, és *Kittonich*nak magyarra fordított munkáikat olvasgatják: jól-lehet mind értelmek itt amott tekervényes, mind az akkori időkre

ſza-

szabott foglalatjok már most nem éppen mindenre alkalmatos, és a' törvénynek ezer-meg ezerféle ága-bogaira nézve egy általlyában elégtelen. De egyéb út-mutató könyv nélkül Nemzeti nyelvünk mind eddig szükölködvén, mit vólt mit tenniek?

Ezeknek szánván fő-képp' munkámat az a' haszon háromlik reájok belöle, hogy ha a' mostoha szerencse nem közlötte-is velek a' deák nyelvet; leg-alább a' *Magyar Verbőczyn*, és *Kittonichon* kivül-is légyen mit olvasniok: ne hogy éppen minden aprólékban kellessék nekiek Ügyészre szorúlni (néha talán helytelen) tanácsért.

A' Magyar Törvény-könyvekben-való járatlanságomat fedded talán, midön út-mutató Könyv nélkül-való szükölködésünket említem: hcllott több Tudósok kedveskedtek már dicséretes fáradságjoknak gyümölcsével. Igaz: nem oldhatom ugyan-fel ellen-vetésedet; de el-mellőzöm:

mert, *Homorod Szent Páli N. Ferencz* által *Verbőczy István Törvény Könyvének* versekbe foglaltt, és jobbára deák ſzavakból álló *Compendiumából* a' régi Magyar Törvénynek csak külsejét, és egy nevetlen Tudós által *a' Magyar Törvénynek gyermekek' ſzámára* kéſzített öt árkusból álló igen hellyes, de *rövid Summájából* csak a' fedeletét tanúlhatjuk; Nánásy Beniámin Úrnak a' *Testamentomok*ról, és *Örökösödés*ről irtt nagy érdemű munkái pedig méllyebben tapogatják ugyan a' Törvénynek velejét, és a' fel-vett tárgyakat oly tökélletesen ki-merítik, hogy a' végső intézetről (*Testamentum*), az örökösödésről (*Succeſsio*), és az ezekkel egy úttal elő-hozott adományról (*Donatio*), házaſsági jutalomról (*Dos*), hozományról (*Allatura*), köz-keresményről (*Coacquisitio*) nyomosabban irni éppen haſzontalan igyekezet vólna. De, mivel a' Magyar Törvénynek ezer-meg ezer-féle ága-boga ezen két

tárgy-

tárgyban elő-nem fordúlhatott, addig-is, míg ezen fáradhatatlan igaz Haza-fiú dicséretes igyekezetének meg-igértt több e'-féle haſznos gyümölcseivel réſzen-ként kedveskedni-fog a' Nemes Hazának, elől-járó beſzédjének hathatós mi-vóltta által fel-gerjeſztetvén, nem ſzegezhettem magamat ellene ily hathatós öſztönnek. Hál-adó ſzívvel veſzem én ezen Út-mutatómnak dicséretes példáját, és azzal kivántam ismeretlen ſzeméllyéhez vonzó tiſzteletemet leg-inkább meg-mutatni, hogy nyomdokit köveſsem, és a' mit Ö el-kezdett: én tovább folytaſsam; a' mely tárgyakat Ö említett két Könyvében elő-nem hozhatott: én kipótoljam.

Ha itt amott vagy a' rend ellen fontos kifogásod lenne; vagy némely ſzükségeseket netalán ki-hagyottaknak találnál; vagy a' ki-fejezésekben akár czifrább éjtéseket, akár világasabb értelmű ſzavakat kivánnál: egy nagy érdemű

Tudós Hazánk' fiának meg-czáfolhatatlan mondását állítom-elö védelmemre: „ *Juris positivi semita* (úgy-mond Auctor Elementorum Juris prud. hung. pag. 116.) *non floribus, verum scrupis, tribulis, sentibus est conspersa, per quae dum cruentos pedes trahimus, saepe in lapides et saxa offendimus, quae vel loco movere, vel circumire, et evitare nequiquam tentantes, spinis, et vepribus, quae angustam obsident semitam, misere et foede laceramur:* " és arra kérlek, hogy itt ne keresd ama' ki-válogatott szépét a' Magyar szavaknak, mellyel akár Dugonics, akár Szabó Dávid, akár egyéb fenn-említett Nevezetes Szerzöink legeltetik a' bennek méltán gyönyörködö Olvasóknak szemeit, a' törvényes tárgyakban nem úgy a' ki-válogatott szavak' czifraságára, mint inkább a' Törvény' betü szerént-való értelmének vóltta képpen-való ki-fejezttére tartozván ügyelni a' Szerzö: de csak ugyan fogsz még-is ol-

lyas

lyas valamire találni, mellyből sajdíthatod, hogy az egéſz Magyar Hazának köz haſznára, nem pedig minden elő-kelő magános tagnak viſzſza-élésére ſzántam e' munkát: világas leſz értelme, és elegendő a' foglalatja azoknak, kiket illet; maradjon homállyos, és fogyatkozott azoknak, kiknek ſemmi köze hozzá.

Ily tulajdonságú lévén munkám, kétséges véleményekkel nem igen terheltelek, jártasabb Törvény-tudókra hagyván azoknak fejtegetését: azon-is vóltam, hogy vagy a' nyilvánságas élő-Törvényben, a' mint az a' Törvény-tárban (*Corpus Juris*), vagy a' Kegyelmes Királlyi Rendeletekben, vagy a' Fő-Táblák' Itéleteiben (*Decisiones Curiales*) gyökerezzek minden czikkelyt: a' mint-is ezek (*Po'sonyban Véber Simon Péter*' betüivel 1800-dik eſztendőben ki-nyomtattatván) együlegyig vélős foglalatjokban elő-fordúlnak.

A' ſzakaſzokat (§) pedig úgy igyekeztem öſzve-ſzerkeztetni; hogy, a' mennyire lehet, mint-egy láncz-ſzemek egy-mástól függjenek, és minden ſzakaſznak velös foglalatja a' ki-tett ſzámak alatt ſzembe-tünjön. Igy már csak azokból-is a' Magyar Törvénynek ſommás mi-vólttát egy tekintettel mennyire annyira képzelheted. Pehemnek az Egy-házi Törvényekről irtt Könyvéből költsönöztem ezen rend-ſzabást: úgy tetſzik, talán nem leſz éppen meg-vetendö.

Irásom' módjában (a' mint ſajdítom) fennakadſz. De valaminț én másaknak, kiknek ez éránt-való véleménnye az enyimtől külömböz, meg-bocsátani ſzoktam; úgy viſzont bocsánatot várok Töled-is. Mert, mind eddig bizonyos ſzabásaink nem lévén annyi külömböző hangzatainknak meg-határzott betük által leendő ki-fejeztére nézve, kénnye ſzerént kiki ezt vagy amazt a' módot ſzabadon válaſztja.

A'

A' Magyar nyelvnek azon meg-állapodott ſzabását, mely ſzerént *a' Magyar úgy ír, a' mint ſzóll, és viſzont*, ſzemmel tartom ugyan; de úgy mérséklem egyſzer's-mind, hogy a' ſzármaztatott ſzavakban a' gyökér betűt meg-tartsam. Által-láthatod ebből, miért fordúl hol *cs*, *cz*, hol *ts*, *tz* elől, miért irtam p. o. *csak cs*-el, és *váltság ts*-el: emebben tudni-illik a' gyökér ſzó *vált t* betűt kiván; amabban pedig a' régi irás' módja ſzerént *ch* helyett *cs*-et válaſztották jobbára a' múltt ſzázad-beli Magyar Szerzőink, hasonló véleménnyel lévén *Tiſzt. Dugonics András* 1794-dik eſztendőben irtt munkájában „ *Quod litteram* c (úgy-mond Syst. gram. § 4.) *ex alphabeto eliminaverint Hungari, recte fecerunt. Ea enim ſola nunquam utuntur. Sed quod* cs, *et* cz *eliminare velint novelli, ferendum non est. Nam Maiores nostri in usu habueruut litteram* ch, *quod nostro more ſcribitur* cs, *dixeruntque* Banatum Machovi-

ensem, *quem nos nunc* Macsoviensem *dicimus. Ineptia fuit Maiorum nostrorum* ch *in* cs *transformare. Utraque enim pura hypothesis est: hypotheses autem variare est effrenatae licentiae. Quanto maior ineptia iterum* cs *in* ts *transformare? Ts enim tantum tunc ponendum est, dum vocis etymon* t *litteram requirit; ut in voce* mentsen-meg *littera* t *est necessaria in tertia persona* ment: *hinc* mentsen-meg, *non vero* mencsen-meg *scribendum. Ubi hoc non usuvenit,* cs *retinendum; uti* makacs, szerencse etc. *Scribendum vero* ts *in istis, quae reipsa* t *litteram habent; uti* feleitse, tekerts, habarts etc. *Idem respective dicendum de* cz, *et* tz. Már pedig ily tös gyökeres Magyarnak, ily tudós Hazafinak, ily érdemes Szerzönek a' Magyar Világ elött szerte széllyel el terjedt hire-neve unttig elegendö mind a' szám-ki-vetett *cs, cz* betükre, mind pedig a' kötö jegynek(-), mellyet másak *signum unionis*, másak pedig *signum divisivum* neveznek, védelmére.

Leg-

Leg-inkább meg-botránkozhatnál talán abban, hogy az *o* betüvel valamentég fösvény-kedvén az *a* betüt annál tömöttebben raktam, és p. o. *házaſságat* irtam *házoſságot* hellyett. Meg-vallom, hogy ezen magam-is egy darabig fenn-akadtam; de minek-utánna azt megfontoltam vólna, hogy a' rövid *a* és *o* között nagy hasonlatoſság vagyon a' Magyar hangzatban, és ugyan azért a' leg-bizonyosabb *a* betüt-is *o*-vá váltóztatja a' köz-nép; könnyen el-hitethettem magammal, hogy valamint az *alma*, *ſzalma*, *lábam*, *házad*, *ártalmat*, *állapot*, *ſzármazik* ſzembe-tünöleg hibásan ejtödik-ki *óma*, *ſzóma*, *lábom*, *házod*, *ártolmat*, *állopot*, *ſzármozik* által: úgy p. o. eme' ſzavakban-is *igazságot*, *jóſzágot*, *város*, *második*, *állodalmat* hibásan csúſzott-bé az o betü *a* hellyett. Még inkább meg-erösített ezen vélekedésben azon éſzre-vétel-is, hogy meg-kellene külömböztetnünk a' töb-

bes ſzámnak elsö ejtését (*nomin. plur.*) a' többes ſzámú harmadik ſzeméllyes ragaſztéktól (*ſuffixum tertiae pers. plur.*) valamint tehát más a' deákban-is p. o. *somnium eorum*, más pedig *somnia*; úgy nem árt azokat a' Magyarban-is meg-külömböztetni e' két-féle betük által: és így midön amazt *álmok*nak mondjuk, emezt *álmak*nak mondhatjuk. Mind-azon-által hogy czéllyomat el-ne vétsem, és *Honnyi Törvény* hellyett Magyar Grammatikát irni ne látſzattaſsam, azt felelem ellen-vetésedre, hogy a' *cs*, *cz*, vagy *a* betük nékem ſzint' oly ſzabad akaratomban vóltak, mint egyebeknek a' *ts*, *tz*, vagy *o* betük; nemis fogják ezek meg-váltóztatni a' Törvénynek értelmét, és mindenkor fenn-marad ama' deák köz-mondás: *de gustibus non est disputandum.* Ha másaknak ſzabad irni *tucc*, némellyeknek *tutſz*, egyebeknek *tucz*, másaknak *tudz*, legyen nekem ſzabad irni *tudſz*. Okát ha kérded, kiki azt

fe-

felelni fogja: *stat pro ratione voluntas.* Míg az irás' módjára nézve bizonyos szabásak köz akarattal meg-nem határoztatnak; mind addig csak a' sül-ki a' heves vetélkedésekből, hogy *Grammatici certant, sub Judice lis est.*

Fontosabb kérdés adja-elő magát: vallyon ki-ütik-e a' mértéket az ezen munkában elő-forduló meg-magyarosított remek szavak? Igyekeztem én ugyan azokat a' nevezetesebb Magyar Szerzökből öszve-szedegetni: sokakat-is köszönök Tiszt. Dugonics Andrásnak, és Baróti Szabó Dávid Úrnak; némellyeket csekély tehetősségem szerént a' deák szavaknak nem úgy betü szerént-való, mint inkább törvényes értelméhez, és a' Magyar nyelvnek természetéhez képest származtatás képpen ki-tapogattam, és okát a' jegyzetekben ki tettem. Ha azomban *mindennek szája' ize szerént nem jártam-el?* vedd jó néven menttségemet; *a' ki mindennek kedvét tudta találni, ki-*

volt?

volt? Ha 31 eſztendős koromhoz ſzabott csekély tapaſztalásom, és hivatal-beli tetemes foglalatosságaim meg-engedhették vólna, hogy minden réſzeiről az Orſzágnak a' ſzokásban-lévő remek ſzavakat öſzve-gyüjtögethettem vólna, talán foganatosabb lehetett vólna igyekezetem. Most az egyſzer arra kérlek: ne terhelteſsél fontos éſzre-vételeidet velem közleni, hogy, ha az Iſten éltet, a' másadik ki-adásban helyre-hozhaſsam a' magokat ne-talán elő-adandó gáncsakot. Meg-emlékeztetlek tudni-illik arra, hogy a' sajt-is idővel érik, és ſenki nem dicsekedhetik azzal, hogy egyſzeribe el-érte a' tökélleteſségnek felső lépcsőjét. Nem-is lehet egy magános ſzemélytől kivánni, hogy annyit által-láſson, mennyit több éſz méllyebben meg-fontolhat, és több ſzem jobban által-láthat.

Jól tudom én ugyan, és másak' példájával tapaſztaltam, hogy valamint minden újságnak ne-

héz

héz a' kezdete, úgy minden új munka ellen ezer meg ezer-félék a' ki-fogásak, akár légyenek azok hellyesek, akár helytelenek, és ritkán ſzokott a' vetélkedés mellesleg-való gerjedelem nélkül lenni. De kéſz vagyok e'-féle nyilak ellen-is; noha:

Ama' ſzőr-ſzál hasogatók ellen, kik a' kákán-is csomót keresnek, nem fegyverkezhettem-fel elegendö pai's'sal; egyetlen egy védelmem leſz ellenek ama' deák lelemény „ *si carpis, quae prompsi, prome meliora, ſequar* “ de egyſzer's-mind arra-is kérem ám öket, hogy, ha jobbakkal kedveskedhetnek, mennél előbb találjanak, és minden gúnyolónak rövideden felelek e'-képpen:

Zoile! res alia est, quam composuiſse libellos,
Zoile! fac librum, Zoilus alter ero.

Ha pedig Neked, Kegyes Olvasóm! kedvedet leli munkám, annak kivántt jutalmát elnyerem azonnal: ki-is édes Hazámnak mennyire

an-

annyira e' csekélységgel ſzolgálhatván, ſzerencsémnek leg-felsőbb lépcsőjét fel-értem leg-ottan, és egyetlen egy gyönyörűségemet helyheztetem Gyarmathy Samuel Urnak eme' ſzavaiban:

engem ez írásra,
nyelv pallérozásra
nem a' jutalom hív;
hanem a' magyar ſzív.

Mert míg élek, Hazámnak élek

Irám Csalló-közben Ettre-Karchán Boldog-Aſzſzony' havának első napján 1804-dik eſztendőben

Georgh (vagy-is Görcs) Illés.

Be-

Becses Neveik a' Titt. Elő-fizető Uraknak.

Titt. Ábrahám Ferencz Jegyző.

Gróf Várkonyi Amade Antal Ő Nagysága, Cs. Kir. Kamarás, Sz. István' Rendjének Keresztes Vitéze, Hét-Birás Tábla-Biró, Tek. Nem. Zágráb [illegible]ár'megyének Fő-Igazgatója.

Gróf Várkonyi Öregbik Amade Ferencz Ő Nagysága, Cs. Kir. Kam.

Gróf Várkonyi Ifjabbik Amade Ferencz.

Gróf Várkonyi Öregbik Amade Thadde Ő Nagysága, Cs. Kir. Kam. Nemes Vajka Széknek Nádor-Ispánnya.

Gróf Várkonyi Ifjabbik Amade Tadde.

Tiszt. Ambrózy Eustach, Sz. Ferencz' Szerzetesse.

Titt. Antman János, Enyingi Ispány.

Titt.

Titt. Antman Mihály, Enyingi Szám-tartó.

Gróf Apponyi Apponyi György.

Mélt. Dezéri Bachó János Ő Kegyelmessége, Cs. Kir. Belső Tanács. Tek. Nem. Krassó Vár'megyének Fő-Igazgatója.

Fő-Tiszt. Balog István, Váczi Kanonok.

Fő-Tiszt. Balog Sándor, Monostori Apátur, és Győri Kanonok.

Titt. Bányai János, Nagy-Szombathi Élés-tartó.

Titt. Barcza Ádám, T. N. Zala Vár'm. Ügyészsze.

Gróf Németh-Újvári Battyán János Ő Nagysága, Cs. Kir. Kam.

Titt. Bedőcs István, Sellyei Uradalomnak Számvévő Tisztje.

Titt. Bene Antal, T.N. Csongrád Várm. Ügyészsze.

Tek. Benyovszki Benyovszky György, T. N. Po'sony Vár'megyének Tábla Birája.

Mélt. Bernáth-falvai Bernáth József Ő Nagys. Cs.Kir. Udv. Tan. Hét-Birás Tábla-Biró.

Titt. Berta György, Győri Királlyi Fő-Oskolánál Történetek' Tanítója.

Titt. Bóda József, T. N. Baranya Vár'megyének Szolga-Birája.

Titt. Bognár József, Győri Királlyi Fő-Oskolánál Honnyi Törvény' Tanítója.

Tiszt.

Tiszt. Bolla Mártony, Váczi Ájtatos Oskolák' Szerzetének Elől-járója.

Titt. Boros László, Gróf Battyán János Ő Nagyságának Ügyészsze.

Titt. Borsos Jósef T. N. Veszprémi Káptalan' Szám-tartója.

Titt. Botka Jósef.

Baro Bátori Buday Ignácz Ő Nagysága, Fő-Strá-'sa Mester, Fels. Maria Ter. Rendjének Keresztes Vitéze.

Titt. Agg-teleki Bujanovics Ágostony, több Mélt. Uraságaknak Ügyészsze.

Fő-Tiszt. Gróf Keresztszeghi Csáky László, Aszódi Prepost, Nagy-Váradi Kanonok.

Tiszt. Csicsay László, Légi Megyés Pap.

Titt. Csontos István, Csongrádi Uradalomnak Irászsza.

Tiszt. Csulik Aloys, Ájtatos Oskolák' Szerzetesse, Trenchéni Oskolák' Igazgatója.

Titt. Czibur Ádám, Ügyész.

Titt. Deák István, T. N. Pest Vár'megyének Esküdtje.

Titt. Dénes István, Ügyész.

Titt. Dóka Mihály, T. N. Po'sony Vár'megyének Fő Szolga-Birája.

Tiszt. Dréta Antal, Zirczi Apátúrság' Priorja.

Eggenberger Jósef, Könyv-áros. 20 nyomt.

Tek. Encz Ferencz, Orvos.

Titt. Erdeődi János, Pécsi Püspökség' Irászsza.

Gróf Galantai Eszterházy Nep. János Ő Nagysága, Cs. Kir. Kam.

Fő-Tiszt. Etényi Sándor, Egerszegi Megyés Pap, és Al-Esperest.

Ettre-Karchai Nemes Helység.

Titt. Faba István, Nagy-Szombath' Szabad Királlyi Városának Tanácsosa, és ott lévő Nemzeti Oskolák' Igazgatója,

Titt. Fábricius András, Ügyész,

Fejér János, Kereskedő. 3 nyomt.

Titt. Fekete János.

Fő-Tiszt. Baro Nagy Szalathnyai Fischer István Ő Nagysága, Dulczinai választott Püspök, Egri Kanonok, Hét-Bírás Tábla-Biró.

Titt. Forgács György, 'Solnai Királlyi Só-háznak Szám-adó Tisztje.

Titt. Freiler Antal, Siklós' Mezző Városának Jegyzője.

Tiszt.

Tiszt. Gál-Homoky László, Egri Nevendék Papságnak Tanítója.

Tiszt. Garay István, Samarja' Várassának Megyés Papja.

Baro Lázy Ghilány Nep. János Ő Nagysága.

Titt. Lemesi Gudics István.

Titt. Gyivanovich András, Sugathagi Ispány.

Titt. Haimlik Ignácz, Enyingi Tiszt-tartó.

Titt. Hajnik Pál, Po'sonyi Fő-Oskoláknál Honnyi Törvény' Tanítója.

Titt. Hamvay Mihály, Vácz' Várassának Birája, 2 nyomt.

Tiszt. Hannulik János, Ájtatos Osk. Szerzetesse, N. Károlyi Oskolák' Igazgatója. 20 nyomt.

Tek. Házy Farkas, T. N. Zala Vár'm. Tábla-Birája.

Tek. Hegedűs Jósef, több N. Vár'm. Tábla-Birája.

Fő-Tiszt. Hertelendy Gáspár, Hantai Prepost, és Veszprémi Kanonok.

Hochmeister Mártony, Könyv-nyomtató, és -áros. 10 nyomt.

Tek. Hodossy Samuel, T. N. Bihar Vár'megyének Tábla-Birája.

Fő-Tiszt. Hornyik János, Veszprémi Kanonok.

Baro Palocsai Horváth Ferdinand.

Titt. Jankovics Jósef.

Titt. Jezerniczky István'y, T. N. Veszprém Vár'megyének Esküdtje,

Tiszt. Ildefons, Sz. Benedek' Szerzetes Papja.

Titt. Jordánszky János, N. Mányai Uradalomnak Ügyészsze.

Tiszt. Juranics László, Értényi Megyés Pap.

Tek. Jursics László, T. N. Veszprém Vár'megyének Tábla-Birája.

Titt. Kalchbrenner Ferencz, Szombathellyi Királlyi Posta Tiszt.

Tek. Karcsay Samuel, T. N. Vas Vár'm. Tábla-Bir. Kassai Fő-Oskola.

Tek. Kazay Gábor, több N. Vár'm. Tábla-Birája.

Tiszt. Kelle Leopold, Ájtatos Osk. Szerzetesse, Nyittrai Oskolák' Igazgatója. 12 nyomt.

Nagys. Szatthmári Király Miklós, Cs. Kir. Tan. T. N. Gömör, és Kis Hont Vár'megyéknek Első Al-Ispánnya.

Titt. Kiss András, Körbödi Tiszt-tartó.

Tiszt. Kiss Ferencz, Veszprémi Nevendék Papság' Tanítója.

Titt. Kiss Jósef, Aranyos-Maróthi Uradalomnak Igazgatója.

Titt. Kiss Mihály, Kecskeméth' Várassának Birája.

Titt. Kolosváry János, Inspector.

Titt. Kolosváry Miklós, Ügyész.

Titt. Kolosváry Pál, Al-Jegyző.

Tiszt. Kolosváry Sándor, Veszprémi Nevendék Papság' Tanítója.

Tiszt. Kopácsy Jósef, Veszprémi Nevendék Papság' Tanítója.

Almási, és Pacséri Koronay Jósef, Törvény Tanuló.

Kovács Mihály, Csongrádi Uradalomnak Gazdaság-beli Tisztje.

Tek. Kövesdy Ferencz, Tárnok-Mesteri Titoknok.

Titt. Kulifay Ferencz, Kasznár.

Titt. Kún Pál, T. N. Veszprém Vár'megyének Szolga-Birája.

Tek. Késmárki Ifjabbik Kunsch Samuel, T. N. Ugocha Vár'megyének Tábla-Birája.

Titt. Kupricz Mihály, T. N. Veszprém Vár'megyének Commissariussa.

Titt. Liszkay N. Veszprémi Ref. Eclesiának Segédje.

Titt. Maday Miklós, Ügyész.

Tiszt. Magyary János, Szered' Mezzõ Várassának Megyés Papja.

Titt. Marczel-falvai Marczel Mihály, T. N. Po'sony Vár'megyének Esküdtje.

Titt. Máry Pál, N. Zelendini Ispány.

Tiszt. Materényi Gábor, Csóthi Megyés Pap.

Tiszt. Melczer András, Esztergami Anya Megyében a' Házasságnak, és Szerzetes fogadásnak védelmezõje.

Titt. Mesterházy István, Sellyei Uradalomnak Ispánnya.

Tiszt. Mészáros György, Egri Nevendék Papságnak Tanítója.

Titt. Mészáros Jósef, Po'sony' Szabad Királlyi Várassának Köz Ügyészsze.

Titt. Morasz István, Rima-Szombath' Várassának Ügyészsze.

Tiszt. Nagy Gábor, Szombathellyi Nevendék Papság' Tanítója.

Tiszt. Nagy György, Váczi Szent Szék' Levél-tárja' Õrzõje.

Titt. Nagy Imre, Sellyei Uradalom' Föld-mérõje.

Titt. Perecsenyi Nagy István, Méltóságos Püspök Gróf Sauer Cajetán Õ Nagyságának Titoknokja.

Titt.

Nagy István, Törvény-tanuló.

Titt. Nagy-Jókai Nagy Mihály, T. N. Po'sony Vár'megyének Esküdtje.

Titt. Ifjabbik Nánásy András, Ügyész.

Titt. Odler Mihály.

Gróf Erdödi Pálffy Leopold Ő Nagysága, Cs. Kir. Kam. és Hadi Vezér.

Titt. Pápay Samuel, Devecseri Uradalom' Ügyésze.

Nagys. Pető Jakab, Cs. Kir. Tan.

Titt. Petrás Mártony, Győri Posta Mester.

Titt. Petrédi Antal, Ügyész. 2 nyomt.

Titt. Petresil József, Siklósi Uradalomnak Ispánnya.

Tek. Petz Xav. Ferencz, T. N. Maramaros Vár'megyének Tábla-Birája.

Tiszt. Pongrácz József, T. Veszprémi Káptalannak Éneklő Papja.

Titt. Prauner Gábor, Ispány.

Titt. Priczlmeyer Mihály, Nagy Szombath' Szabad Királlyi Várassának Tanácsosa.

Titt. Radovics István, Csongrádi Tiszt-tartó.

Titt. Radovics Károly, Csongrádi Posta-Mester.

Titt. Reisz József, Pécsi Püspökség' Uradalmainak Ügyészsze.

Tiszt. Rigler János, Doroghi Megyés Pap, Rima-Szombath' Várassa.

Tek. Rohonczy János, T. N. Veszprém Vár'megyének Tábla-Birája.

Titt. Rózsa János, Keszthellyi Uradalomnak Ügyészsze.

Tek. Rumy Jósef, T. N. Vass Vár'm. Tábla-Birája.

Tiszt. Ruszek Jósef, Vesprémi Szent Szék' Jegyzője.

Tiszt. Sándor András, Kecskeméth' Várassának Megyés Papja.

Titt. Schmidt Pál, Posonyi Kerületben a' Tudományak' Igazgatásának Jegyzője.

Tiszt. Schnupfhagen György, Veszprémi Nevendék Papság' Tanítója.

Tiszt. Schuchter Ambrus, Ájtatos Oskolák' Szerzetesse, Trenchéni Oskoláknál az ékesen szóllásnak, és Nemzeti nyelvnek Tanítója.

Titt. Seleuer István.

Titt. Sényi István, T. N. Szala Vár'megyének Adó-szedője.

Tek. Simony István, Gróf Battyán Theodor Ő Kegyelmessége' Jószágainak Praefectusa.

Skublics Elek, Törvény Tanuló.

Tek.

Tek. Derghi, és Sipos-Karchai Somogyi Antal, T. N. Po'sony Vár'megyének Tábla-Birája.

Titt. Soós János Csopaki Ispány.

Nagys. Strobl 'Sigmond, Cs. Kir. Tan.

Titt. Szabadhegyi János, T. N. Veszprém Vár'megyének Szolga-Birája.

Titt. Szabó Ferencz, Pápa' Várassának Jegyzője.

Titt. Szécsény Antal, Csongrádi Ispány.

Szeged' Szabad Királlyi Várassa.

Titt. Szeles Sándor, Kecskeméth' Várassának Szám-vévője.

Tiszt. Baro Négyesi Szepessy Ignácz, Egri Nevendék Papságnak Elöl-járója.

Titt. Sztrihanek Ádám, Hedervári Uradalomnak Ügyészsze.

Titt. Taczmann István, Ügyész.

Tek. Beczkói Tajkly Miklós, több N. Vár'megyéknek Tábla-Birája, Futaki, és Cserevecsi Uradalmaknak Praefectusa.

Titt. Tállyay Daniel, Po'sonyi Polgár-Mesteri Hivatalnak Jegyzője.

Tek. Tarcsányi Tar sányi Károly, T. N. Neográd Vár'megyének Tábla-Birája.

Titt. Tarnóczy Jósef, Pécsi Püsp. Pénz-szedője.

Fö-Tiszt. Tokody István, Nagy-Váradi Kanonok.

Tiszt. Tomor János, Veszprémi Káptalannak Éneklő Papja.

Tiszt. Tóth Mihály, Kovácsi Megyés Pap.

Titt. Tóth Mihály, Veszprém' Várassának Jegyzője.

Titt. Tsirke János, Ügyész.

Tek. Ujváry Istvány, T. N. Közép Szolnok Vár'megyének Tábla-Birája.

Tiszt. Vajki György, Mezző-Komáromi Megyés Pap.

Titt. Vass Mihály, Enyingi Kasznár.

Titt. Vétésy János.

Tek. Vida László, T. N. Pest Vár'm. Tábla-Birája.

Titt. Virág Péter, Szeged' Szabad Királlyi Várassának Fő-Jegyzője.

Tiszt. Vlassics Antal, Veszprémi Nevendék Papságnak Elől-járója.

Tek. Zaturcsai Zathureczky Tobias, T. N. Gömör, és Kiss Hont Vár'megyéknek Tábla-Birája.

Mélt. Zichi és Zaiki Zichy Jósef, Cs. Kir. Kam. és Tanács. Arany Sarkantyús Vitéz.

Titt. Zöldy György, Gróf Battyán Theodor Ő Kegyelmességének Ügyészsze.

Tek. Zsoldos János, Orvos.

AZ

AZ ELSŐ KÖTETNEK SOMMÁS FOGLALATJA.

BÉ-VEZETÉS.

§ 1. A' köz-jóra ügyelvén,
§ 2. alkalmatos
§ 3. törvényeket szabott
§ 4. a' Magyar Országi Törvény-hozó Test,
§ 5. és azokat irásba foglalván,
§ 6. ki-hirdette:
§ 7. hogy erejek annál hathatósabb légyen;
§ 8. míg meg-nem másítatnak.
§ 9. Törvény gyanánt szolgál a' szokás-is,
§ 10. ha a' hozzá tartozandók nélkül nem szükölködik:
§ 11. mellynek nagy ereje vagyon,
§ 12. ki-váltt a' Törvény' magyarázásában:
§ 13. mely három-féle-képpen történik.
§ 14. Törvény gyanánt szolgálnak a' ki-válttságak-is:
§ 15. ha mind belső,
§ 16. mind külső formájokra nézve hellyesek lévén,
§ 17. törvényesen helyben-hagyattattak;
§ 18. vagy ha erejeket nem veszti:
§ 19. ámbár, meg-is újíthathatnak.
§ 20. Törvényt szabnak a' Fő-Birák' Itéletei-is,
§ 21. az Al-Birákra nézve,
§ 22. és a' Községek' Állítmánnyai,
§ 23. ugyan azon Községekre nézve.
§ 24. Három tárgya vagyon Törvényünknek.

EL-

ELSŐ KÖNYV,

A' SZEMÉLLYEKRŐL.

§ 25. A' Személlyek
§ 26. egy-mástól külömböznek.

ELSŐ RÉSZ,

A' NEMESEKRŐL KÖZÖNSÉGESEN.

§ 27. A' Nemesek
§ 28. négy rendre oſztatnak.
§ 29. Nemeſséghez jutunk
§ 30. vagy Királlyi adomány,
§ 31. és e'hez tartozandó
§ 32. fiúítás,
§ 33. és örökösítés által,
§ 34. vagy czimeres levél által,
§ 35. vagy haza-fiúítás által.
§ 36. Nemeſség a' maradékokra-is háromlik,
§ 37. mindennémű ki-válttságaival együtt:
§ 38. ha azt meg-lehet mutatni,
§ 39. vagy a' Királlyi Tábla,
§ 40. vagy a' Nemes Vár'megye előtt,
§ 41. a' Kegyelmes Királlyi Rendeletek ſzerént.
§ 42. Nemesi ſzabadsággal él az Egy-házi Rend-is,
§ 43. némely jelesebb különösségeik lévén az Egy-házi Fő-Rendeknek;
§ 44. Kik közűl némellyek mint-egy nemeseket-is tehetnek.
§ 45. Szint' úgy ki-tetſzenek némely tekintetre nézve az Orſzág' Záſzlós Urai,
§ 46. az Ország' Nagygyai,
§ 47. és a' Királlyi Ügyéſz;
§ 48. Ki-is a' Nemesek közé ſzámláltatik ugyan;
§ 49. de némely jelesebb különöſségekkel:

§ 50.

§ 50. tartozván nem csak a' Felség' jószágáról,
§ 51. hanem a' köz-hagyományakról is gondoskodni.
§ 52. A' szabad Királlyi, vagy Bánya-Városok-is
§ 53. nemesi ki-válttságakkal élnek.
§ 54. Egy Nemes személy gyánánt vétetődvén az egész Város,
§ 55. a' Nemes Vár'megyétől függ;
§ 56. de egyéb-ként magának tartja fenn a' törvényes hatalmat,
§ 57. nem csak polgárjaira,
§ 58. és polgári vagyonjokra;
§ 59. hanem még a' Nemeseknek
§ 60. polgári fekvő jószágjokra nézve-is:
§ 61. de módjával.
§ 62. Szabadok a' Királlyi, vagy Bánya-Városok Tanácsok' válaszтásában;
§ 63. de az adománytól el-tiltatnak.

MÁSADIK RÉSZ,

AZ ATYAI HATALOMRÓL.

§ 64. Ura az Atya gyermekeinek,
§ 65. mind személlyekre,
§ 66. mind reájok nézendő ősi vagyonjokra nézve:
§ 67. míg fel-nem-szabadítatnak vagy önként,
§ 68. vagy erőltetve,
§ 69. akár az Atyának,
§ 70. akár a' fiúnak kívánságára.
§ 71. Atyai hatalom csak a' szent házasságból ered:
§ 72. mellynek kezdete az el-jegyzés, vagy-is kéz-fogás:
§ 73. (de csak a' Romai közönséges hitűeknél)
§ 74. mely levél, vagy követ által-is meg-eshetik,
§ 75. vagy minden fel-tétel nélkül,
§ 76. vagy bizonyos idő-pontra,
§ 77. vagy más valamely illendő államány alatt;

§ 78.

§ 78. de nem köthetik-le a' Szülők gyermekeiket,
§ 79. nem-is léphet minden személy el-jegyzésre.
§ 80. Ha az el-jegyzés fel-nem bomlik,
§ 81. vagy önként,
§ 82. vagy az egyik jegyes' kivánságára,
§ 83. szent házasság
§ 84. következik utánna:
§ 85. egyéb, ha a' Romai közönséges hitűeknél
§ 86. meg-gátoltatik,
§ 87. a' ki-vett idő,
§ 88. a' tiltott idő,
§ 89. a' másal lett előbbi el-jegyzés,
§ 90. az eleve-való egy-ügyű fogadás,
§ 91. és a' hit' ágazatiban-való merevény tudatlanság által;
§ 92. vagy ha fel-bomlik,
§ 93. akár á' Romai közönséges hitűeknél,
§ 94. akár a' más vallás-belieknél.
§ 95. Fel-bontja pedig a' házasságat mind a' két rend-belieknél
§ 96. a' személynek el-vétése, és csalárdság,
§ 97. szinte úgy fel-bontaná a' sorsnak,
§ 98. sőtt a' más vallás-belieknél egyéb ki-tetszőbb tulajdonságnak el-vétése-is,
§ 99. és a' Romai közönséges hitűeknél a' szerzetes fogadás:
§ 100. mellynek ki-váltt nagy az ereje.
§ 101. A' vér szerént-való atya-fiság-is,
§ 102. akár légyen az törvényes, akár törvénytelen,
§ 103. fel-bontja a' házasságat,
§ 104. mind az egyenes sornak,
§ 105. akár-hányad' ízében,
§ 106. egy általlyában,
§ 107. mind az oldalas sorban,
§ 108. a' Romai közönséges hitűeknél úgyan vagy akár-hányad',
§ 109. vagy negyed';

§ 110.

§ 110. a' más vallás-belieknél pedig másad' ízig:
§ 111. hanem ha amazoknál vagy a' Romai Pápa,
§ 112. a' Királynak jóban-hagyttával,
§ 113. vagy a' Megyés Püspök:
§ 14. emezeknél pedig a' Felség fel-oldja az akadályt.
§ 115. Romai közönséges hitűeknél a' lelki,
§ 116. és törvény ſzerént-való rokonyság-is fel-bontó akadályt okoz.
§ 117. Atya-fiſághoz járúl a' ſógorság-is,
§ 118. egy általlyában ugyan, ha törvényes,
§ 119. ha pedig törvénytelen, csak a' Romai közönséges hitűeknél;
§ 120. de csak az egyik el-háló ſzemély, és a' másiknak attya-fiai köztt
§ 121. teſzi némely ízekben,
§ 122. a'Romai közönséges hitűeknél tudni-illik vagy 4 ed',
§ 123. vagy másad',
§ 124. a' más vallás-belieknél pedig másad' ízig
§ 125. sikeretlenné a' következendo házaſságat:
§ 126. sőtt a' más vallás-belieknél
§ 127. a' fenn-álló hellyes házaſságat-is fel-bontja a' következett sógorság,
§ 128. úgy kivánván a' meg-sértetett hitves.
§ 129. Romai közönséges hitűeknél a' törvény ſzerént-való sógorsag-is fel-bontó akadály:
§ 130. sőtt nálak az előbbi el-jegyzésből eredett sógorodás miatt
§ 131. sem kelhet öſzve az egyik jegyes a' másiknak egyed' ízint-való attyá-fiával:
§. 132. ez az oka, hogy néha ſokat akarván a' buja jegyes, a' mie vólt-is, el-veſzti.
§ 133. Semmivé teſzi a' következendő házaſságat mind a' két rend-belieknél az eleve-való házaſság-törés,
§ 134. és a' hitves-ölés:
§ 135. sőtt a' hit-külömbség

§ 136.

§ 136. néha a' fenn-álló házaſságat-is fel-bontja.
§ 137. Sikeretlenné teſzi a' házaſságat mind a' két rend-belieknél az erő-ſzak, és félelem,
§ 138. vagy az el-ragadás;
§ 139. de nem a' Szülők' ellenzése.
§ 140. Fel-bontja a' házaſságat a' Romai közönséges hitüeknél az előbbi Egy-házi Rend,
§ 141. és mind a' két rend-belieknél a' más fenn-álló házaſság,
§ 142. valamint a' gyermek-kor-is;
§ 143. egyéb ha a' más vallás-belieknél az Atya, vagy Gyám-atya, vagy a' Felsőség meg-engedi.
§ 144. Fel-bontó akadály mind a' két rend-belieknél a' tehetetlenség,
§ 145. és az alattomoſság:
§ 146. az-az, a' tulajdon megyés Papnak,
§ 147. és leg-alább két Tanú-bizonyságnak terméſzetes jelen-nem létte;
§ 148. de más tulajdonságú vólna a' rejtekes,
§ 149. vagy öſzve-nem-illő,
§ 150. vagy feleséget meg-vető házaſság.
§ 151. A' más vallás-belieknél vagynak még több fel-bontó okok-is:
§ 152. nevezetesen a'háromſzori hirdetésnek el-mulaſztása,
§ 153. a' hitves' halálára-való törekedés,
§ 154. a' házaſság-törés,
§ 155. a' hitves el-hagyás,
§ 156. és a' meg-engeſztelhetetlen gyülölség;
§ 157. de ezen okokból eredett fel-bomlás nem vétetik-bé a' Romai közönséges hitűeknél:
§ 158. kiknél a' réſz ſzerént-való el-válásnak
§ 159. lehet csak helye
§ 160. némely fontos okokból:
§ 161. valamint ezeknél a' Szent Szék,
§ 162. valamentég külömbözö per-folyáſsal,

§ 163.

§ 163. úgy amazoknál a' Világi Felsőség,
§ 164. a' kegyelmes Rendelések szerént intézvén-el a' házasság-beli ügyeket:
§ 165. de a' vegyített házasságban a' Romai közönséges hitüeké az elsőség.
§ 166. Az elő-számláltt fel-bontó akadályak vagy természetesek,
§ 167. vagy törvényesek:
§ 168. és így a' fel-oldás' erejével,
§ 169. vagy az Anya-szent-egy-ház,
§ 170. vagy a' Világi Felsőség által el-mellőztethetnek a' törvényesek;
§ 171. nem pedig a' természetesek.
§ 172. Végtére: némely akadályak önként,
§ 173. némellyek pedig a' meg-sértetett hitves' kivánságára bontják-fel a' házasságat.
§ 174. Egyéb-ként valamint a' törvényes házasságnak nagy ereje vagyon;
§ 175. úgy a' törvénytelen házasságból származott gyermekek törvénytelenek;
§ 176. egyéb-ha meg-törvényesítetnek,
§ 177. vagy önként a' következendő házasság,
§ 178. vagy a' Szentséges Pápa,
§ 179. vagy a' Király által;
§ 180. de másak' sérelme nélkül.
§ 181. Valamint pedig a' tudatlanúl lett vérség-fertőztetésből
§ 182. származott gyermekek törvényesek;
§ 183. úgy a' vétkes vérség fertőztetőknek
§ 184. nem csak gyermekeik törvénytelenek;
§ 185. hanem tettek-is büntetésre méltó.

HARMADIK RÉSZ,

A' GYÁMI HATALOMRÓL, ÉS GOND-VISELÉSRŐL.

§ 186. A' neveletlen árva gyermekeknek nevelése
§ 187. akaratjok ellen-is Gyám-atyára bizattatik,
§ 188. hasonló ſzorgalom lévén az eſztelenek iránt,
§ 189. és némely törvényes ki-válttságakkal birván az alakok,
§ 190. az idő-látott levél mellett;
§ 191. a' fel-ſerdúltt árvák pedig
§ 192. önnön ſzeméllyekben-is Törvényt állhatván,
§ 193. de magokat le-nem-kötelezhetvén,
§ 194. Gond-viselőt válaſzthatnak magoknak.
§ 195. Gyám-atyát rendelhet az árváknak meg-hóltt attyok,
§ 196. önnön ſzerzeménnyére nézve:
§ 197. de a' törvény-is gondoskodott terméſzetes, és törvényes,
§ 198. vagy merő törvényes Gyám-atyákról,
§ 199. az örökösödésnek rendje ſzerént;
§ 200. fenn-tartván mind-azon-által a' fiú-ágról-való atya-fiaknak az elsőséget.
§ 201. Törvényes Gyám-atya sem lévén, a' Felsőség rendel azt,
§ 202. elégségesen gondoskodván törvényünk az árvák' vagyonjáról,
§ 203. és ſzorosan meg-kötvén a' Gyám-atyákat, vagy Gond-viselőket.
§ 204. Díſzes ugyan a' gyámi, és gond-viselői hivatal,
§ 205. és valamentég haſznos;
§ 206. de terhes-is:
§ 207. ki-váltt a' ſzám-adásra nézve,
§ 208. mellyet ok-vetetlenűl,
§ 209. a' nemes Vár'megye által ki-rendeltt Birák előtt

§ 210. meg-kell tenni mind azoknak,
§ 211. kiket vagy a' törvény,
§ 212. vagy magok az árvák fel-nem oldanak ezen teher alól,
§ 213. tartozván mindent hit alatt fel fedezni,
§ 214. és az okozott károkat helyre-állítani.
§ 215. Valamint pedig a' gyanúba esett Gyám-atya, vagy Gond-viselő,
§ 216. akár-ki által bé-vádoltatván,
§ 217. nem csak hivataljától el-esik;
§ 218. hanem hívtelensége miatt tetemesen-is meg-fenyí-tetik:
§ 219. úgy le-is mondhat arról
§ 220. külömb-féle okokra nézve:
§ 221. ide járúlván a' tehetetlenség,
§ 222. és jó hirének-nevének fenn-tartása.
§ 223. Külömb-féle okokra nézve meg-szünik a' gyámság, és gond-viselés.

NEGYEDIK RÉSZ.

AZ ÚRI HATALOMROL.

§ 224. Valamint a' béres szolgák le-vagynak Uraiknak kötelezve:
§ 225. úgy a' kínszerített szolgák-is,
§ 226. és a' jobbágyak,
§ 227. vagy 'sellérek, és lakósok
§ 228. Úri hatalom alatt vagynak
§ 229. akár személlyekre,
§ 230. akár ügyeikre,
§ 231. akár értékjekre,
§ 232. akár szolgálatjokra nézve:
§ 233. az Úr' széke lévén nekiek első Birájok,
§ 234. sőtt tartozván a' Földes Úr érántok az igazságot ki-szolgáltatni,

§ 235.

§ 235. ha rajta nem akar veſzteni késedelmeſségén,
§ 236. némely nevezetes éſzre-vételek lévén az igazság' ki-ſzolgáltatásában.
§ 237. Úr' ſzéke' eleibe tartozandók a'ſzám-adó Tiſztek-is;
§ 238. de nem a' Kép-viselők,
§ 239. sem a' haſzon-bérlők (ſzemélyes tételmennyeikre nézve).
§ 240. Örökös jobbágyságtól meg-ſzabadúlván a'paraſztok,
§ 241. ſzabadon költözhetnek ugyan;
§ 242. de módjával:
§ 243. veſzedelmes-is a' ſzokevényeket le-tartóztatni,
§ 244. és egy általlyában haſzontalan.
§ 245. Tartoznak a' jobbágyak, vagy a' jobbágyi ſzabás,
§ 246. vagy a' kötés ſzerént,
§ 247. az Uraságtól vett javakért
§ 248. nem csak értékjektől adózni;
§ 249. hanem némelly ſzemélyes terheket-is viselni:
§ 250. de, valamint a'vétkes jobbágyak meg-fenyítethetnek;
§ 251. úgy a' jobbágy' ſanyargattatásának-is
§ 252. búját látja a' kegyetlenkedő Uraság.
§ 253. A' jobbágyaktól meg-kell külömböztetni a' ſzabadosokat:
§ 254. kik vagy magános ſzemélyek lévén,
§ 255. vagy egéſz községekből állván,
§ 256. nincsenek ugyan Úri hatalom alatt:
§ 257. sőtt némellyekben csak nem a' Nemesekkel vetekednek;
§ 258. de egyéb-ként nemtelen léttekre,
§ 259. a' nemesi jóſzág' birtokától el-tiltatnak:
§ 260. egyéb, ha anyai örökséget birnak;
§ 261. ámbár: birtokon kivül lévén, ez iránt ſem kereskelődhetnek.
§ 262. Szerzelet-képpen valamit azt a' 'sidókról-is.

BÉ-

BÉ-VEZETÉS.

§. 1. A' köz-jóra ügyelvén,

Hogy a' polgári társaság (*civitas*) törvény nélkül fenn-nem-állhat, kétségbe hozni, annál-is-inkább tagadni vak-merőség vólna. Fejedelmeiknek meg-hódolván a' népek, egyedül a' törvénynek, és annak végre-hajtását ezközlő hatalomnak köszönhetik minden boldogságjokat. Törvény nélkül veszél alá vólna vetve belső bátorságunk, életünk, vagyonunk. A' köz-jóra ügyelő hatalomnak foganatlan vólna minden igyekezete, ha törvénnyel, és annak bé-tellyesítését ezközlő módokkal fel-nem-vólna-fegyverkezve. Szükségtelen ezen meg-czáfolhatatlan igazságat itt tovább vítatni: holott azt *Verbőczy* egészlen ki-merítette *elől-járó beszédjében.*

§. 2. alkalmatos

Fontosabb kérdés adja-elö magát: millyennek kell lenni a' polgári törvénynek? Ezt-is rövideden meg-fejti *Verbőczy Prolog.* 6. 7. abban helyheztetvén fö tulajdonságait az alkalmatos polgári törvénynek, hogy *igazságos*, *tiſzteſséges*, *lehetséges*, *ſzükséges*, *haſznos*, és *nyilvánságos* légyen.

Igazságos a' polgári törvény: ha a' lélek' idveſségével meg-egyezvén, a' köz társaságnak boldogságával meg-fér; és ily tulajdonsággal birván azonnal *tiſzteſséges*-is leend. *Lehetsége* a' törvénynek abban áll, hogy a' nép' ſzokásához, helyhez, idöhez, és egyéb környülményekhez légyen ſzabva. *Szükségesnek*-is, az az: ollyannak kell lenni a' polgári törvénynek, a' mellyet a' köz boldogság meg-kivánjon; ne hogy szükségtelen törvényekkel meg-terheltetvén a' nép, a' leg-szükségesebbek-is foganatlanok légyenek. *Haſznosnak* akkor lehet mondanunk a' törvényt, midön a' köz-jóra ügyelvén, vagy enged valamit, vagy büntet, vagy parancsol, vagy tilt ſzoroson, és elegendö háthatósággal bír. Végtére: oly *nyilvánságosnak* kellene lenni minden polgári tör-

vény-

vénynek, hogy a' tekervényes értelem, és homályoſság hozzá-ne-férjen: ne hogy a' ki-fogásokra, és álnok magyarázatra alkalmatosságat nyújtson. A' fenyítö törvényhez (*lex criminalis*) még az-is hozzá-járúl, hogy *kegyetlen ne légyen*; hanem a' gonoſz tétemény, és fenyíték köztt a' ſzám-tartást (*proportio*) fenn-tartsa.

§. 3. törvényeket ſzabott

A' polgári törvényeknek ſzükséges, és haſznos mi-vólttokról meg-lévén győződve ama' dicsö emlékezetü régi Magyar Vezérink, minek utánna külsö ellenségeiket vagy meg-hódították, vagy frigy-kötéssel le-kötelezték, és így a' külsö bátorságat helyre állították vólna; hogy fegyver által meg-hódoltt Pannoniában, ſzéles e' világra ki-terjedt győzedelmeiknek, és azokat ezközlö ſzün nélkül-való fáradságoknak édes gyümölcsét szedheſsék, gondoſságoknak fö tárgya a' vólt, hogy a' belsö bátorságnak-is meg-vessék talp-kövét. Erre czélyoztak elsö Koronás Magyar Királyunk Szent Istvány alatt ſzabott mind egyházi, mind világi törvények. Kinek-is dicsére-tes példája által fel-buzdítatván egyéb igazság-

ſzerető, és a' köz-jónak elő-mozdításáról gondoskodó Királlyaink, a' midőn ſzükségesnek itélték, öſzve-gyüjtvén a' népet, vagy a' régi törvényeket meg-újították, vagy (a' környülmények úgy kivánván) azokat meg-másították, vagy eltörlötték, vagy újjakkal meg-ſzaporították. Így ezközlötték tudni-illik mind ſzeméllyünkre, mind vagyonunkra nézve belső bátorságunkat, így nevelték bóldogságunkat. Tanúja ezen gondoſságnak a' Magyar Törvény-tár (*Corpus Juris Hungarici*).

§. 4. a' Magyar Orſzági Törvényhozó Test,

Tulajdona tudni-illik dicső hazánknak: hogy a' törvények a' közönséges Orſzág' gyülésén, az arra ki-jegyeztetett, és törvény-tévő hatalommal fel-ruházott 4 Álladalmak, (*Status*) és Rendek által, a' Királynak jóban-hagyásával, és megerősítésével ſzabattaſsanak 3. 4. 2dæ, 12. 179$\frac{0}{1}$. Ezen 4 Álladalmak, és Rendek közé ſzámláltatnak: 1) Az Egy-házi Fő-Rendek. (*Praelati*) 2) Az Orſzág Záſzlós Urai, *) (*Barones Regni*) és az Orſzág' Nagygyai. (*Magnates*) 3) A' Nemesek. 4) A'

ſza-

ſzabad Királyi, és Bánya Városok, 1. 1608. *poſt cor.* kikhez járúlnak a' Jáſzság, és Kunság-beli Kerületek-is, és az egyesültt Hajdu Városok' Kerülete 29. 179$\frac{2}{7}$. És ezek teſzik egy tagját a' Törvény-hozó Testnek; holott: mindenkor megkivántatik más réſzről a' Királynak jóban-hagyása 18. 1635.

*) Az Orſzág' Záſzlós Urai hajdont Jobbágyaknak, vagy-is Jobbaknak (*Optimates*) nevezettek 30. 1222: mivel jobb, vagy-is nevezetesebb ágyból, az az nemből ſzokták közönségesen eredeteket venni.

§. 5. és azokat irásba foglalván,

Az Orſzág' gyülésén ſzabott törvények, dieső öseinknek dicséretes ſzokása ſzerént irásba foglaltatnak, és a' Királynak tulajdon keze' irásával meg-erösítetnek: hogy mind hiteleſségek (*authentia*) meg-czáfolhatatlan, mind emlékezetek a' Későbbi ivadékoknál el-felejthetetlen légyen. Az így meg-kéſzültt törvények irott törvényeknek neveztetnek, és a' Törvény-tárba béiktattatnak.

§. 6. ki hirdette:

Az irott törvénynek valóságos mi-vóltta mind-azon-által nem éppen abban-áll, hogy irva légyen *Prolog.* 11: mert, a' tudósok, el-állván a' betű ſzerént-való értelemtől, a' törvény-irás által törvény-hirdetést értenek. *Lycurgus'* törvénnyei-is irott törvényeknek tartattak; ámbár irásba nem-vóltak-foglalva. Honnyunkban-is azt mondjuk tehát irott törvénynek, a' mely az Orſzág' gyülésén hozattatván, a' Király' kezé' irásával, és pecsétjével meg-erösítetvén, az Orſzág' gyülésének el-oſzlása után, minden Vár'-megyében, és Városban Orſzág ſzerént ki hirdettetik, és ez által a' ſzokás-beli törvénytől megkülömböztetik.

§. 7. hogy erejek annál hathatósabb légyen;

Ámbár ugyan minden törvénynek czéllyára nézve igazságosnak, és illendösnek, következésképpen ſzükségesnek, és haſznosnak-is, végrehajtására nézve pedig lehetösnek, és nem kegyetlennek kelletik-lenni §. 2; mind-azon-által

tal: ha azt egyſzer a' Törvény-hozó Test annak rendje ſzerént meg-ſzabta, és Orſzág ſzerént kihirdette; annak mi-némüségét többé nem lehet kérdésbe vennünk, hanem tartozunk magunkat mindenben hozzá alkalmaztatni, és a' Törvényhozó Testhez oly bizodalommal lenni, hogy helytelen törvénnyel nem-terhelt bennünket *Prolog.* 6. 2. 2dæ. Oly hathatós tehát az irott törvény, hogy azt ſemmi féle ſzin alatt meg-ſzegni nem ſzabad, és így le-kötelezi: 1) magát a' Királyt, ki-is a' törvények' fenn-tartására magát hittel le-köti 2. 1792; 2) le-kötelezi a' törvény az egéſz népet; sött: 3) még a' kül-földieket-is: kik-is a' törvénynek hirdetésekor honnyunkban lévén, azonnal annak alája vagynak vetve; hogyha pedig a' törvény' hirdetése után jönek hazánkba: a' polgári törvények ugyan egy hónap után, a' fenyítő törvények pedig három hónapjára kötelezik-le öket 5. 2dæ. Mind ezekből ki-nyilvánodik, hogy az irott törvény egyedül a' hirdetéstől veſzi minden erejét.

§. 8. míg meg-nem-másítatnak.

Hogy a' törvény lehetséges légyen az időhez, és egyéb környülményekhez kell neki ſzab-

va lenni. Az idők változnak; a' környülmények nem mindenkor egyenlők: és így igen természetes, hogy a' környülményeknek külömb-féle mivólttokra nézve a' törvények-is meg-másíttassanak: így történik, hogy a' Törvény-hozó Hatalom vagy az ó törvényeket újjakkal fel-váltja; (*surrogat*) vagy a' régi törvényt egészlen el-törli; (*abrogat*) vagy annak valamely részét ki-hagygya. (*derogat*) Közönségesen pedig, meg-szünvén a' törvénynek oka, annak ereje-is azonnal el-enyészik: valamint szinte az idejét múltta szokás-is (*praescriptio*) el-rontja a' törvényt. A' törvény-másításról e' következendő szabásokat ádelő *Verbőczy* 2. 2dæ: 1) Az új törvény nem az el-múltt eseteket tárgyalja, hanem a' jövendőket. 2) Az előbbi *közönséges* törvény az utóbbi ellenkező közönséges törvény által el-rontatik. 3) De az előbbi *külön* törvény nem rontatik-el a' későbbi *közönséges* törvény által; hanem ez mérsékeltetik amaz által: egyéb ha a' külön törvény nevezetesen el-töröltetik az ellenkező *közönséges* törvényben 8. 2dæ.

§. 9.

§. 9. Törvény gyanánt ſzolgál a' ſzokás-is,

Tudva-való az, hogy lehetetlen vólt oly törvényeket ſzabni, mellyek minden ki-gondolható, és magokat elő-adandó aprólékos környülményeket magokban foglaltak vólna; néha pedig az idők-is meg-változnak úgy, hogy az előbbi helyes törvények a' későbbi időkre nézve helytelenekké lehetnek: mellyre-való nézve gyakorta oly környülmények adták-magokat-elő, hogy azokat az irott törvényhez ſzabni, és a' ſzerént az igazságat el-intézni nem lehetett. Ily esetekben tehát irott, és nyilván-való alkalmatos törvény nem lévén, maga a' nép, a' mint jónak itélte, el-intézte a' dolgot. Több illyen egymáshoz hasonló, és az irott törvényben nem foglaltt, vagy a'hoz nem alkalmaztatható környülmények több ízben egy formán intéztettek-el, és így a' több ízben próbáltt esetek, más hasonló esetekre nézve törvényt ſzabtak: így ſzármazott a' nem irott törvény, vagy-is *ſzokás.*

§. 10. ha a' hozzá-tartozandók nélkül nem szükölködik:

De: hogy a' szokás törvény gyanánt fel-vétetődjön, három fő tulajdonságának kell lenni: 1) Hogy a' józan elmével, terméſzet' törvénnyével, és a' köz-jóval ne ellenkezzen: egyéb-ként úgy-is magában lehetetlen, és minden törvény ellen-való volna. 2) Hogy nem egy-két, és talán külömböző esetekből eredjen; hanem több ízben, és hasonló esetekben légyen egy forma intézet: az-is pedig nem alattomosan, hanem nyilván, mindenek' szeme' láttára, füle' hallattára. Így tudni-illik lehet méltán azt ítélni a' Törvény-hozó Testről: hogy, mivel több ízben, és nyilván történtek hasonló esetek, azokat el-halgatván, halgatása által jóvá-hagyta, és hatalmával meg-erősítette az a'-féle szokást. Ámbár: egy eset-is elegendő lehet a' szokás' bé hozására, ha csak abból a' népnek jóban-hagyása ki-bizonyodik; mert: nem úgy a' tétemény, mint inkább a' népnek alattomos meg-egyezése, és jóvá-hagyása hozza-bé a' szokást. 3) Meg-kivántatik: hogy bizonyos, és a' törvény által ki-szabott idő' múlttáig (*praescriptio*) tartson a' szokás, minden

den ellent-mondás nélkül, mely idő alatt az irott törvénynek ereje el-múljon. El-múlik pedig azért: mert azon ki-ſzabott idő alatt fel-nem ébredvén a' Törvény-hozó Test, a' ſzokást alattomban meg-engedni, és az irott törvényről mintegy le-mondani látſzatik. Így a' polgári törvény ellen 10 eſztendő-beli ſzokás elegendő; de az egy-házi törvény *ellen* 40 eſztendő kivántatik: holott az egy-házi törvény *felett* (*praeter*) való ſzokásra csak 10 eſztendő kelletik; azok ellen pedig, a' mellyek a' fejedelmi fő hatalomnak jeléül fenn-tartattak, ember' emlékezetét fellyül múló idő hozhatja-csak-bé az ellenkező ſzokást. *Prolog.* 10.

§. 11. mellynek nagy ereje vagyon,

Maga-tehát a' nép Orſzág' gyülésén kivül-is hozhat ſzokás-beli törvényt; a' mint most-is gyakortább vitatunk valamit öseinknél bé-vett régi dicséretes ſzokás' erejével, 's pedig foganatosan; sőt: maga Verbőczy' munkája-is nagyobb réſzt nem egyéb; hanem a' régi ſzokásoknak öſzve-ſzedegetett ſommás foglalatja, mely irott törvény gyanánt Orſzág ſzerént bé-vétetődött. A' mi

több:

több: oly ereje vagyon a' ſzokásnak, hogy még a' nyilvánságos irott törvényt-is ollykor megmásítja: azt, vagy egéſzlen, vagy vala-mely réſzben el-törölvén, a' midőn tudni-illik az irott törvényt nem lehet a' környülményekhez alkalmaztatni. Azon esetekben pedig, midőn az irott törvény a' ſzokáſsal öſzve-ütközik, így utasít bennünket *Verbőczy Prolog.* 12. 1) Az előbbi ſzokást el-rontja az utóbbi közönséges törvény. 2) Az előbbi közönséges törvényt egy általlyában el-rontja a' későbbi közönséges ſzokás: de valamely községnek külön ſzokása nem törli-el a' közönséges törvényt Orſzág ſzerént.

§. 12. ki-váltt a' törvény' magyarázásában:

Méltán mondhatjuk tehát Verbőczyvel *Prolog.* 11: hogy az irott törvényt-is leg-jobban magyarázza a' ſzokás: mely magyarázásnak helyes mi-vólttához képest e' következendő ſzabásokat határoznak-meg a' Törvény-tudók: 1) *A' törvénynek egéſz foglalatját meg-nem-fontolván, annak értelméről ítélni helytelen.* 2) *A' ſzavaknak értelme meſzſze terjedvén, a' Törvény-hozó' ſzándékát*

kát az akkori környülményekből kell ki-tanúlni. 3) *A' szavaknak betű szerént-való értelme mind addig fenn-áll; míg azoknak a' szokás más értelmet nem ád, avagy a' betű szerént-való értelem hűszontalanná, igazságtalanná, vagy helytelenné nem teszi a' törvényt.* 4) *A' szavaknak értelme kétséges lévén, azokat a' bé-vett szokás szerént kell magyarázni.* 5) *A' törvény egyedül a' Törvény-hozónak szándékától veszi minden erejét: és azért annak tárgyát, czéllyát, okát, és alkalmatosságát kell fontolóra venni.* 6) *Sem a' törvényt nem kell csigázni, sem a' tételeményt váltóztatni a' végre, hogy meg-egyezzenek 's a' t.*

§. 13. mely három-féle-képpen történik.

A' törvény' magyarázása vagy hiteles, (*authentica*) vagy szokás-beli, (*usualis*) vagy tudákos. (*doctrinalis*) *Hitelesen* csak az magyarázhatja a' kétséges, és homályos törvényt, a' ki azt szerzette, az az: a' négy Álladalmak, és Rendek, a' Királlyal együt 12. 179⅞: Illyen magyarázó törvényünk találtatik p. o. a' többi közt 1741. *esztendő-beli 8dik czikkelyben. Szokás-beli* magya-

gyarázás a' Birákat illeti: kik-is a' többszöri egy forma intézetekből, a' jövendő hasonló esetekre nézve a' törvény' értelmét meg-határozzák, p. o. *Verbőczy* csak akkor részesíti a' Leány ágat az adományi jószágban, midőn az adomány-levél *mind a' két ágan lévő* örökösökre, és maradékokra szóll 17. 1^mæ; még-is oda itélte mind a' két Tábla a' Leány ágnak a' fiak' ki-hóltta után az adományi jószágat azon esetben, midőn az adomány-levél örökösökre, maradékokra, ivadékokra, hagyományosokra, (*Legatarii*) és engedményesekre (*Cessionarii*) szóll; ámbár nem vólt az adomány-levélbe bele-iktatva emé' közbe-vetés „*mind a' két ágan lévő*" *Dec.* 8. *Pag.* 56. A' *tudákos* magyarázás a' Törvény-tudóknak-is meg-vagyon engedve: mely szerént vagy a' szavaknak betü szerént-való értelme a' törvénynek valóságos mi-vólttával megegyeztetik: és ez egyeztető magyarázás (*declarativa*); vagy a' törvény' veleje messzebbre terjesztetik, mint-sem a' szavak' értelme: és ez terjesztő magyarázás (*extensiva*); vagy a' messzebb terjedt szavakból szorosabb értelem mérsékeltetik: és ez mérséklő magyarázás (*restrictiva*) p. o. ha az éhség' el-távoztatása végett a' Gabona' ki vitele tilalmaztatnék, azonnal tilalmas vólna a'

liszt-

liſztnek ki-vitele-is: Ámbár ellenben a' madaráſzat valamely határban tilalmaztatna; verebeket mind-azon-által, varjakat, ſzarkákat, és egyéb e'-féle ártalmas madarakat fogdosni ſzabad vólna; egyéb-ként: ez illyen törvényeknek betü ſzerént-való magyarázása haſzontalanná, és helytelenné tenné a' törvényt. Csak ugyan ki-bizonyodik tehát az, hogy: *A' Törvény-hozónak ſzándékja, és czéllya határozza-meg a' törvénynek értelmét.*

§. 14. Törvény gyanánt ſzolgálnak a' ki-válttságak-is:

A' ki-válttságat, *) vagy különös engedelmet, avagy kegyelmet (*Privilegium*) mint-egy különös törvénynek lehet mondani, nem ugyan azért, mint ha a' ki-válttat (*privilegiatus*) kötelezné; hanem, mivel másokat annak háborgatásától tilalmaz. Ez illyen ki-válttságat, vagy-is közönséges törvényen fellyül-való különös engedelmet egyedül a' Király 9. 2^dæ, vagy (a' mennyiben a' Jóſzágról-való Adomány a' ki-válttságak közé ſzámláltatik) bizonyos mértékben, és a' törvény által meg-határozott esetekben a' Nádor-Ispány (*Palatinus*) 33. 1715, és némely Fö-Papok 14. 1567. adhatnak;

*) Eme'

*) Eme' ſzavakból *mentt*, *ſzorúltt*, *feslett*, *ſzülött*, *költt*, ſzármaztatnak: *menttség*, *ſzorúlttság*, *feslettség*, *ſzülöttség*, *költtség*: miért ne ſzármaztathatnánk tehát *ki-válttból ki-válttság*? *Ki-válni* annyit téſzen, mint *excellere*: innét mondjuk *ki-váltt*, *praecipue*; és így *ki-válttnak* mondhatjuk azt, a' kinek *privilegiuma* vagyon; mert a' többi közül ki-válik. Kár vólna ama' hóltt deák nyelvre ſzorúlnunk, és nyelvünket arról vádolnunk, hogy a' remek ſzavaknak ki-fejezttére elégtelen.

§. 15. ha mind belső,

Hogy mind-azon-által a' ki-válttságnak sikere légyen: belső mi-vólttjára nézve a' terméſzeti törvénnyel 3. 2^dæ, és Orſzágunknak ſarkalatos ſzabadságival 11. 2^dæ meg-kell-nekie egyezni: azért vagyon minden Ki-válttság-levélbe bele-iktatva ama' közbe-vetés (*Clauſula*) „másnak igazsága fenn-maradván“ (*ſalvo jure alieno*) és így minden ki-válttságnak más' sérelme nélkül kell lenni 10. 2^dæ: holott, ha vagy az időre, vagy helyre nézve másnak sérelmére válna: azonnal, így-mint igazságtalan, magában sikeretlen lenne:

ne: így, nem állhat-meg egyiknek utóbbi ki-válttsága, a' másiknak előbbi ki-válttsága ellen: ha tudni-illik az emennek kárára czélyozna.

§. 16. mind külső formájokra nézve hellyesek lévén,

A' ki-válttságnak külső formájára nézve szükséges: hogy a' Királynak tulajdon keze' irásával, és Királlyi pecsétjével meg-erősítetvén 13. 2dæ, szokatlan közben-vetések nélkül 122. 1647, ki-adatása' helyének, és napjának fel-jegyezttével, minden hiba, vakarás, vagy mocsok nélkül 17. 2dæ, a' Felséges Királlyi Udvari Magyar Tanács (*Cancellaria*) által ki-adattatván 19. 1741, egy esztendő alatt, (hogy tudni-illik a' ne-találtán megsértetődhetett felek ellent-mondhassanak) ki-hirdettessen 12. 2dæ.

§. 17. törvényesen helyben-hagyattattak;

Ámbár ugyan Honnyunkban a' törvényes Koronás Királynak meg-engedte a' törvény, hogy a' ki-tetsző érdemeket ki-válttságokkal

jutalmazhaſsa; mind-azon-által vagynak némely *Koronás* Királyok 14. 2^{dæ}, kiknek ki-válttságaikat nem hagyta helyben a' törvény. Illyenek: *Péter*, *Aba Samuel*, *Salamon*, 2^{dik} *Láſzló*, 4^{dik} *Istvány*, 3^{dik} *Láſzló*, 5^{dik} *Istvány* (a' midön még Magyar Orſzági Iſjabbik Királynak, és Erdéllyi Fejedelemnek czímjével élt) 3^{dik} *András*, *Venczel*, *Otto*, 1^{sö} *Károly* (a' midön még a' pecsét' közepén, a' kettös kereſzttel ki-metſzett paisnak két' felén két' Sárkány' képével nem élt) 1^{sö} *Lájos*, (1364. eſztendö elött költt ki-válttságakra nézve) *Mária*, 2^{dik} *Károly*, *'Sigmond*, (1406. eſztendö elött költt ki-válttságakra nézve) *Eör'sébeth*, (ki-vévén a' Székes fejér-vári ſzent-egyháznak adott alami'snát) 1^{sö} *Uláſzló*, *Zápolja*, (a' mennyire Ennek ki-válttságait 1^{sö} *Ferdinand* 20. 21. 1552. meg-nem-erösítette).

§. 18. vagy, ha erejeket nem veſztik:

A' ki-válttságnak ereje külömb-féle módon el-enyéſzik: 1) Ha a' ki-váltt, vele a' törvényesen ki-ſzabott idö alatt nem él, vagy önként maga, el-tökéllett ſzándékkal vele viſzſza-él p. o. ha valaki fö-veſztö hatalommal (*Jus gladii*) birván,

ván, vagy az ártatlant el-veſztené, vagy a' gonoſz-tévöt meg-érdemlett büntetésétől álnokúl fel-óldaná: a' fö-veſztö hatalomtól el-esne. 2) El-veſztetik a' ki-válttság a' Felség-bántás, (*Crimen laeſae Majeſtatis*) és Párt-ütés (*Nota infidelitatis*) által. 3) Magában sikeretlen az ollyan ki-válttság, a' mely másnak sérelmére, és tetemes kárára válna. 4) A' Fö-Birák fontos okokra nézve helytelennek találván valamely ki-válttságat, ha az ellen, tudva, több ízben itéletet hoznak: a' féle ki-válttság ereje-veſztett leſz. 5) El-esik ki-válttságától az, a' ki arról vagy önként ſzántt-ſzándékkal nyilván, vagy el-halgatása által alattomosan le-mond. 6) Ha ugyan azon egy ſzemély két ízben ki-válttságat nyer, és az utóbbi az elöbbit meg-csorbítja: (*derogat*) el-fogadván az utóbbit, az elöbbiről le-mondani látſzatik. 7) El-veſzti erejét a' ki-válttság, ha az a' közönséges törvény által *nevezet ſzerént* el-töröltetik 67. 1638. *poſt Cor.* 8) Vagy, ha azt maga a' Király hellyes, és fontos okokra nézve viſzſza-veſzi, és viſzſza-vételének okait *nevezetesen* elö-adja 12. 2dæ.

§. 19. Ámbár, meg-is újjíttathatnak.

Vagynak ollyan ſzokásból ki-eset régi kiválttságak, a' mellyek eredetekre nézve fogánatosok vóltak, és éltek-is velek a' ki-válttak; de a' mostoha idők' viſzontagságai által a' ſzokásból ki-estek: illyen vólt p. o. az Eſztergami Érseknek azon hivatalja, mely ſzerént a' Királlyi pecsétet magánál tartotta 10. 1741. E'-féle régi ki-válttságak előbbi erejekre, és ſzokásokra viſzſza tétethetnek: és ezt nevezzük a' ki-válttság' meg-erősítésének (*conſirmatio*). Vagynak ellenben az ollyan ſzokatlan (*obſoleta*) ki-válttságak, a' mellyek már eredetekre nézve sikeretlenek vóltak úgy, hogy ſoha ſzokásba nem jöttek vagy azért, mivel a' ki-váltt egy eſztendő alatt velek nem élt, avagy (belső mi-vólttokra nézve helytelenek lévén) velek nem élhetett, vagy a' Fő-Birák által sikeretleneknek találtattak. Ezek már eredetektől fogva erőtlenek lévén, többé meg-nem-erősítethetnek 45. 1649: hanem (egyéb előbbeni törvényes akadályok nem lévén (ismét újra ki-adattathatnak: és ezt nevezzük a' ki-válttság' meg-újjításának (*innovatio*).

§. 20.

§. 20. Törvényt ſzabnak a' Fő Birák' Itéletei-is,

A' Fő-Birák által, több ízben, hasonló esetekben hozott, és törvényes foglalás által (*executio judiciaria*) meg-erősített Itéleteknek *) (*Deciſiones Excelſae Curiae Regiae*) oly erejek vagyon: hogy azok által a' homállyosabb törvényeknek tekervényes értelme meg-világosítatik, és a' törvényben nem foglaltt esetékre nézve addig-is sinór-mérték gyanánt ſzolgálnak 6. 2dæ: míg az 179$\frac{2}{1}$ eſztendőbeli 67. czikkely ſzerént ki-dolgozott, és a' jövendő Orſzág' gyülésén fel-veendő munka, Orſzág ſzerént irott törvénnyé nem válik.

*) Ezen Fő-Birák' Itéletei 1769. eſztendőben öſzve ſzedegettetvén, Posonyban 1800. eſztendőben Weber Simon Péter' betűivel ki-nyomtattattak, és ugyan ennek sajtója alol 1802. eſztendőben kijött az újjonan ſzabandó, és többnyire említett Itéletekhez alkalmaztatott Polgári-Törvényeknek javallata (*Projectum legum Civilium*).

§. 21. az Al-Birákra nézve;

Ámbár ugyan ezen Fő-Birák' Itéletei ſzoros értelemben vett törvénynek nem mondathatnak, és ugyan azért a' Fő-Biráknak, ki-váltt pedig a' Hét-Birás Táblának oly ſzoros törvényt nem ſzabnak, hogy azoktól el-állani ne lehetne; mind-azonáltal az Al-Birák (*Judices Pedanei*) az az: a' Vidéki Táblák (*Tabulae Diſtrictuales*) Vár'-megyék, és Városok tartoznak magokat addig-is azokhoz alkalmaztatni, míg a' törvényben nem foglaltt esetekre nézve nyilvánságos irott törvény Orſzág ſzerént nem hozattatik.

§. 22. és a' Községek' állítmánnyai,

Nem lévén minden aprólékos környülményekre alkalmaztatott irott törvénnyeink, a' *neme* 3. 4. 2^{dae} községek-is tehetnek köz akarattal, vagy a' nagyobb, és józanabb réſznek megegyezttével önnön javokra czélyzó ollyas állítmányakat, (*Statuta*) mellyek ſem a' józan éſzſzel ne ellenkezzenek, ſem másaknak sérelmére ne légyenek, ſem Honnyunknak ſarkalatos ſzabadságával öſzve-ne-ütközzenek 2. 3^{tiae}; de úgy, hogy

a' Ki-

a' Királynak jóvá-hagyása hozzá-járúljon, vagy alattomosan, ha a'-féle állítmányak a' közönséges szokásal meg-ferhetnek; vagy pedig nyilván, ha azok a' közönséges törvénnyel meg-ütköznek 68. 1638. 108. 1723.

§. 23. ugyan azon Községekre nézve.

Ezen állítmányak törvény gyanánt vagynak ugyan azon Község-beli tagokra nézve, úgy, hogy még a' Fő-Birák-is ezen állítmányakhoz alkalmaztatják, azon Községeket érdeklő ügyekben hozandó Itéleteiket: a' mint tudva-való, hogy csak nem minden Vár'megyében külön állítmányak vagynak, a' mellyek szerént mind az Al-, mind a' Fő-Birák itélnek; de ezen külön állítmányaknak ereje nem terjed-ki más Vár'megyére, a' mellyben azon állítmányak bé-nem-vétettek.

§. 24. Három tárgya vagyon törvényünknek.

Honnyi polgári törvényünknek három fő tárgya vagyon: A' Személlyek, a' Vagyon, és

az Ügyek 1. 1mæ. Három könyvre oſztódik-fel tehát e' munka: az elsö a' Személlyekröl, Vagyonról a' másadik, az Ügyekröl pedig fog-ſzóllani á' harmadik könyv.

ELSÖ

ELSŐ KÖNYV
A' SZEMÉLLYEKRŐL.

§. 25. A' ſzeméllyek

A' Romai törvényből, úgy mint egyéb polgári törvényeknek kút-fejéből eredvén nagyobb réſzt honnyi törvényünk-is 6. 2dæ, fenn tartotta a' Romaiaknak azon állatását (*principium*): mely ſzerént törvényes, és ſzoros értelemben nem minden ember tartatik egyſzer's-mind ſzemélynek-is; holott hazánkban a' ſzemély némely jelesebb polgári állapotú embert jelent: és így csak a' nemeseket lehet ſzoros értelemben ſzeméllyek közé ſzámlálni; mert ezek külömböztetnek-meg némely jelesebb ki-válttságak által a' nemtelenektől 2. 1mæ.

§. 26. egy-mástól külömböznek.

Némely ſzemélyek magoktól függők: (*ſui juris*) némellyek pedig mástól függők: (*alterius juris*) és ezek ismét vagy Atyai, vagy Gyámi, (*Tutorea*) vagy Uri-hatalom alá vagynak vetve: ugyan azért magok' neve alatt ſemmi törvényes állapothoz nem foghatnak az Atyai, -és Gyámi-hatalom alá vetettek 51. 126. 1^mæ; mind-azon által a' ſzemélyes kereset (*actoratus perſonalis*) meg-engedtetik némely esetekben a' nemteleneknek 20. 1802. A' magoktól függők pedig egyedül a' Királynak vagynak örökös hívséggel le-kötelezve 9. 1^mæ.

ELSŐ RÉSZ

A' NEMESEKRŐL KÖZÖNSÉGESEN

§. 27. A' Nemesek

Nemes annyit téſzen, mint egy hires nemből eredett: a' ki tudni-illik nemzetének hirét, nevét fenn-tartja, és azért nemzetesnek-is nevezetik. A' nemeſségnek tulajdonságára, és eredetére nézve pedig, az a' Nemes, a' ki a' közönséges néptől, és polgároktól külömbözö, fellyebb való forsra fel-emeltetett, különös ſzabadságokkal, (*praerogativae*) bir. Hajdont a' Nemesek Király' ſzolgáinak (*ſervientes*) neveztettek 84. 1^mæ: ebből eredett a' Szolga-Biró, az az Szolgák', vagy-is Nemesek' Birája.

§. 28.

§. 28. négy rendre oſztatnak.

A' Nemeseket (ámbár nemesi ki-válttságaikra nézve mind egyenlök 2. 1^mæ) némely tulajdonságokra nézve négy rendre oſztotta-fel dicsö öseinknél bé-vett-régi dicséretes ſzokás: az az, négy rend-beli, tulajdonságaikra nézve külömbözö, de egyenlö ſzabadsággal diſzeskedö nemeseket ſzámláluk a' nemesi karban, mellyek Álladalmaknak, és Rendeknek neveztetnek, tudni-illik: az Egyházi Fö-Rendek, az Orſzág' ZáſzlósUrai, és Orſzág' Nagygyai, a' ſzorosabb értelemben vett Nemesek, és a' Szabad Királlyi, 's Bánya Városok. *Lásd a'* 4. §. t.

§. 29. Nemeſséghez jutunk

Orſzágunkban a' Nemeſség vagy önnön érdemeinknek meg-érdemlett jutalma, maga Verböczy-is azt tartván Nemesnek, a' kit önnön érdeme meg-nemeſit 3. 1^mæ; vagy öseinktöl reánk háromlott örökség *). Más módja vagyon azonban a' Nemeſség' fel-kérésének (*impetratio*) a' Haza-fiakra, és más a' Kül-földiekre nézve. A' Honnyiak tudni-illik vagy fekvö jóſzágat nyernek

nek a' Felségtől, vagy czímeres levelet (*armales*): és így amazok jószágas, emezek pedig czímeres nemesekké leſznek. A' Kül-földiek a' Házafiak' ſzámába vétetnek-fel, és azonnal meg-nemesedvén, Hazánk' fogadott fiainak (*Indigenae*) neveztetnek. Akár mely módon juſson azonban valaki a' nemeſséghez, mindenkor más' sérelme nélkül kell-meg-lenni: azért-is a' Jobbágy **) (*Colonus*) meg-nem-nemesedhetik, míg-Földes-Úra által fel-nem ſzabadítatik 30. 1630.

*) Scythiából jövö Magyar Eleink eredetekre nézve mind nemesek vóltak; a' kik pedig ezen eredeti nemeſségeket külömb-féle okokra nézve idö' jártával el-veſztették, azokra nézve vagyon rendelve vagy a' Királlyi adomány (*Donatio Regia*), vagy a' czímeres levél, úgy mint a' nemeſséget ſzerzö módok.

**) A' Magyaroknak Scythiából-való ki-jöttök után támadtak a' jobbágyak, vagy-is paraſztok: mert, a' ki a' közönség' akaratjára, midön a' vérbe mártott kard körül-hordoztatott, meg-nem-jelentt, és fegyverhez nem fogott, nemeſségétöl meg-foſztatván, örök ſzolgálatra kárhoztatott 3. 1^mæ, es *Jobbágynak* neveztetett, vagy azért: mivel jobbnak tartotta oda-haza a' puha *ágyban-való*

való henyélést, mint oda-ki a' Tábort; vagy: mivel *jobbnak* találtatott arra, hogy *adjon*, az az adózzon, mint sem a' hazáért harczoljon. Ezen Jobbágyak, a' nemességre érdemetlenek lévén, a' föld-mévelésre fordíttattak, és hihetőleg ama' német szóból Bauer száradott reájok a' *Parasztt* név. Még inkább szaporodott idő' járttával ezen Jobbágyaknak, vagy-is Parasztoknak száma: midőn az ellenségtől el-fogott foglyok, a' Felség-bántók, és Párt-ütők jobbágyi sorsra jutottak.

§. 30. vagy Királlyi adomány,

Midőn a' *nemtelen* ember ki-tetsző érdemeire nézve, *fekvő* jószágat nyer a' *Felségtől*, és annak birtokába iktattatik, (*statuitur*) azonnal meg-nemesedik 4. 1^mæ. Ámbátor tehát a' már vóltt nemes ember fekvő jószágat nyerjen a' Felségtől; azért mind azon-által meg-nem nemesebbedik, holott: a' nemességnek lépcsői nem lévén, a' ki egyszer Nemes, nem szükség neki többször meg-nemesedni. De minden esetre ki tetsző érdemeinek kell lenni a' nemtelen embernek, hogy meg-nemesedhessen: holott csak az érdem nemesít 3. 1^mæ. Nem-is ezközli minden Királlyi ajándék

a' ne-

a' nemeſséget, hanem csak egyedűl a' fekvő jóſzág; mert ez által leſzünk tagjává a' Szent Koronának: és így akár-mennyi értékű ingó holmit nyerjen valaki a' Felségtől, azért meg-nem-nemesedik 6. 1mæ.

E'-féle nemesítés pedig egyedűl csak a' Felséget, az az a' Törvényes, meg-hiteztetett Koronás Királyt illeti 3. 1mæ 14. 2dæ 3. 179q. Ezért kelletett Bochkay *Pacif. Vien. ad* 14*mum*, és boldog emlékezetű Felséges 2dik Jósef, és Magyar Orſzági örökös Király' adományait 32. 179q meg-erősíteni: mert, az első nem vóltt törvényes Király, eme' pedig nem vóltt Koronás. Ez az oka: hogy Nádor Ispányunk (*Palatinus*) csak a' nemeseknek ajándékozhat jóſzágat 3. 1mæ. Ugyan ezért az Érsek', és egyéb Fő Papok' nemes_ sei, (*Praedialiſtae*) ámbár ugyan némellyekben a' nemesekhez hasonlítatnak; mind-azon-által valóságos nemeseknek fel-nem-vétetnek 14. 1567. Egy ſzóval: ki-bizonyodik az, hogy csak a' Felség nemesíthet 3. 1mæ. Ámbár pedig a' Kirallyi adomány egy eſztendő alatt esendő Iktatás (*ſtatutio*) nélkül foganatlan 32. 1mæ, és így a' ki ezen Iktatást el-mulaſztaná, a' nemeſségben réſzt nem vehetne; ha mind-azon-által, az egy eſztendő

alatt

alatt meg-lett Iktatás' idejekor valaki, az adománynak ellent-mondván, és ellent-mondásának helyes okát adván, az adományt el-routaná; az adományi jóſzágától el-esett Fel-kérö (*impetrator*) nemeſségétöl el-nem esne: mivel ezen esetben nem a' jóſzág, hanem a' Felség' akaratja nemesít.

§. 31. 's e'hez tartozandó

A' Királlyi adománynak két', magában ugyan külömbözö, de némely értelemben a' kút-fövel meg-egyezö ága vagyon, tudni-illik: a' Leánynak fiúítása, *) (*Praefectio*) és az idegennek örökbe-való fogadása (*Adoptio*).

*) Ha mondhatjuk rövidből rövidíteni, nagyobból nagyobbítani, újból újjítani: miért ne mondhatnánk fiúból fiúítani? az az röviddé, nagyobbá, újjá, fiúvá tenni: már pedig *praeficere* annyit teſzen, mint a' Leányt törvényesen fiúvá tenni. Szinte így lehet az örökbe-való fogadástis rövidebben örökösítésnek mondani. Ne fertözteſsük-meg honnyi nyelvünket az idegen ſzavakkal, midön nálak nélkül könnyen el-lehetünk.

§. 32. Fiúítás,

Midőn az adományi jószág *egyedül a' fiú ágat* illeti, magvok szakadván a' fiaknak (*deficientibus masculis*), ha meg-engedi a' Felség, hogy Aszszonyi állat légyen örökösse azon jószágnak, mellynek egyéb-ként a' Felség' kezére kellett vólna szállani: azon Aszszonyi állat fiúi-karba helyheztetik, és törvényesen fiúvá lészen: ugyan azért (nemzete' nevét közönségesen meg-tartván) ha nemtelen-is a' férje, az attól fogadandó gyermekei meg-nemesednek, mivel az Annyok fiúi személyt visel. Ily értelemben lehet tehát a' fiúítást a' nemesítésnek egyik módjául fel-venni, nem ugyan magára a' fiúított Leányra nézve, mintha ez a' fiúítás által meg-nemesedne: (holott Nemes Atyától származván, már annak előtte Nemes vóltt 6. 1^mæ) hanem a' gyermekeire nézve, mellyek ezen esetben az Annyok' sorsát követvén: ha mindjárt nemtelen Atyától származnak-is, Annyok' nevét viselvén, annak nemesi sorsában részesülnek 7. 1^mæ.

Ezen fiúításnak csak akkor vagyon hellye, midőn az adományi jószág egyedül a' fiú ágat illeti: mert, egyéb-ként nem vólna szükség a' fiúí-

tásra, ha a' Leány ág a' nélkül-is örökös vólna a' jószágban. Nem-is lehet-meg a' fiúítás addig, míg a' fiaknak magvok nem szakad: mert, egyébként a' fiak' sérelmével lenne. És mivel a' fiúítás magában nem egyéb, hanem Királlyi adomány 7. 1mæ; ugyan azért egyedül a' Felségtől függ; mivel magvok szakadván a' fiaknak, az ollyan jószág egyedül a' Királyt illeti: ki-is meg-engedvén a' fiúítást, azon jószágra nézve az igazságáról le-mond, vagy-is a' reá szállandó jószágat a' Leánynak (mellynek egyéb-ként semmi köze nem lett vólna hozzá) oda ajándékozza 17. 1mæ.

§. 33. és örökösítés által,

Az örökbe-való fogadás által-is meg-nemesedhetik valaki, midőn valamely nemzetség már már *magva'-szakadtához közelítvén, a' Felség' engedelmével* idegen nemtelen embert teſz örökösévé az adományi jószágban: Ki-is a' jószágnak birtokába iktattatván, leg-ottan meg-nemesedik. De ezen örökösítésre-is el-kerülhetetlenül megkivántatik a' Felség' engedelme 8. 1mæ: mert az a' féle jószág az előbbeni örökös Úrnak magva szakadtával a' Felségre nézendő vólna 64. 1mæ.

Nem-

Nem-is lehet ezen örökösítés másak' sérelmével: ugyan azért csak ollyankor vagyon hellye, midön nem-találtatnak ollyas vér ſzerént-való Atyafiak, kik a' jóſzághoz ſzámat tartanának 66. 1^mæ. Ki-tetſzik ezekből, hogy az örökösítés-is a' Királlyi adománynak egyik neme: ebben-is tehát nem különben, valamint a' fiúſításban meg-kivántatik, hogy az elöbbeni örökös Úrnak Ihalála után egy eſztendö alatt véghez menjen az Iktatás; egyéb-ként foganatlan vólna mind a' kettö.

§. 34. vagy czímeres levél által,

Jóſzágtalan nemesek-is vagynak, a' kik *nemesi ki-válttságat*, és czímert (*armorum inſignia*) nyervén a' Felségtöl, *a' nemesek közé ſzámláltatnak* 6. 1^mæ. E'-féle nemesítés-is egyedül a' Felséget illeti 3. 1^mæ: következés-képpen, a' ki Földes Ura által jobbágyi ſorsából fel-ſzabadíttatik, azért meg-nem-nemesedik: hanem ſzabadosnak *) (*Libertinus*) neveztetik 14. 1567. Ezen nemeſségre-is egyedül csak a' ki-tetſzö érdemek vihetnek valakit: ha érdemei mellett a' Polgárnak ugyan a' Várason kivül két Királlyi Tanácsnok (*Conſiliarius*) Szóſzóllója vagyon 15.

1649; a' Jobbágyért pedig a' Földes Uraságnak, és a' Nemes Vár'megyének közben-járása hozzá járúl 30. 1630. A' vitézi, és tudományi érdemekhez két Királlyi Tanácsosnak ajánlását-is elegendőnek tartja a' *Szokás*. Minden esetre pedig szükséges, hogy a' czímeres levél (*Armales*) azon Nemes Vár'megyén ki-hirdettessen, a' mellyben lakik az, a' ki azt nyerte 30. 1630.

*) A' szabadosokról lásd a' 4. Részt 253, és következendő §okat.

§. 35. vagy-haza-fiúítás által.

Már első Koronás Királyunk Szent István különös tekíntettel vóltt a' kül-földről honnyunkba érkezet jövevényekhez *Dec. Lib.* 1. *Cap.* 6. Tulajdona-is vóltt mindenkor dicső nemzetünknek az az erkölcs, hogy a' mely szabadságokkal maga éltt, azokat az érdemes kül-földiektől megnem-vonzotta: kik-is a' haza-fiak' számába bévétettetvén, azonnal meg-nemesednek 50. 1542, és fekvő jószágat örökösen birhatnak; mert egyébként akár mely Magyar Nemes ember ki-fizetheti a' jószágból az idegent 23. 1715. Ezen jutalommal minden kül-földinek kedveskedik Ne-

mes

mes hazánk, ha csak érdeme által méltóvá teheti magát arra, hogy a' Király, és Orſzág előtt foganatos légyen kérése. A' Lengyelek mind-azonáltal; és Velenczeiek törvény ſzerént-el lévén tiltva a' Magyar nemeſségtől 32. 1486, igen ritkán vétetnek-fel a' haza-fiak' ſzámába 18. 1575. 34. 1802.

Ezen haza-fiúſítás (*Indigenatus*) az Orſzág' gyülésén kivül-is meg-lehet a' Királlyi Hatalomból; hanem az után az Orſzág' gyülésén iktattatikbé az Orſzág' gyülése' végzései közé (*inarticulatur*), és a' fogadott Haza-fi vagy az Orſzág' gyülésén, vagy a' Felséges Udvari Tanács, (*Cancellaria*) vagy Nádor Ispány előtt meg-hiteztetvén, 29. 1687. és a' Királlyi pecsétes levelet (*Diploma Regium*) ki-vévén, 19. 1604. az Orſzág' kincs-tárjába (ha csak vagy egéſzlen, vagy felében el-nem-engedtetik nekie 34. 1802.) két ezer aranyat bé-fizetni tartozik 41. 1741: egyéb-ként, ha csak a' jövő Orſzág' gyüléséig ezen köteleſségének eleget nem teend, a' Haza-fiak' ſzámából kitöröltetik 34. 1802. Nem külömben a' nagyobb jövedelmü idegen nemzet-beli Fő-Papok 1000, a' kiſsebb jövedelmü Fő-Papok, és Kanonokok 200 aranyat az Orſzág' ſzámára le-fizetni, és a' hi-

tet le-tenni tartozván 70. 1791, ezen két rendbeli kötelességekben a' jövő Ország' gyüléséig eljárni köteleztetnek.

§. 36. Nemesség a' maradékokra-is háromlik,

A' ki ily formán az említett módok szerént meg-nemesedett, annak nemesége *a' törvényes ágyból származandó* mind két ágan lévő maradékira-is háromlik 6. 1mæ, akár légyen a' hitvese Nemes, akár nem 7. 1mæ: mert Hazánkban a' gyermekek Attyok' nevét viselik, és annak sorsában részesülnek.

§. 37. minden-néműi ki-válttságaival együtt:

A' nemesség oly szabadságokkal vagyon Hazánkban öszve-kapcsolva, mellyek által a' nemtelenektől elegendő-képpen meg-külömböztetik a' Magyar Nemes ember; mert:

1) A' nemesnek akár személlyét, akár értekjét a' törvényes úton kivül le-tartóztatni tilalmaztatik 9. 1mæ; mind-azon-által a' Felség bántókat

7. 1715, a' tábortól el-illantól szökevényeket 31. 1598, a' számat nem adható 24. 1492, vagy számat adni nem akaró Tiszteket 65. 1622, jöttmentt vándorlókat 13. 1625, a' birtok nélkül-való, *és* gonosz-tévőkkel czimboráskodó semmire kellőket 14. 1687, a' főben járó tétemények (*Delictum criminale*) *rajta kapott* gonosz tévőket 9. 1^mæ méltatlanoknak ítéli a' törvény ezen nemesi ki-válttságra, mellyel tudni-illik szántt-szándékkal viszsza éltek. Ezeket tehát a' törvényes úton kivül-is, az az: a' három íz-beli idéztetés (*citatio*) nélkül meg-fogni nem csak nem tilalmaztatik, hanem minden hív haza-fi köteleztetik-is.

2) A' Nemes senkinek másnak hatalma alá nints vetve, az egy Királyon kivül, kinek örökös jobbágyi hívséggel le-vagyon kötelezve 9. 1^mæ.

3) A' jószágát szabadon birja, azzal kénnye szerént, a' mint akar, szabadon élhet, és minden-némű akár mi-néven nevezendő adótól mentt: így tehát a' nemesi birtok semmi teher alá nints vetve; a' Nemes ember a' *magáétól* sem vámat, sem rév-bért, sem harminczadot, sem más akár mi-némű adót nem-fizet; a' czímeres Nemes emberek mind-azon-által a' Ne-

mes Vár'-megye' szükségeire adózni tartoznak 6. 1723.

Ezen három kút-főből erednek ama' sok-féle ágai a' nemesi szabadságnak, mellyek ezen munkában bővebben elő-fordúlnak. Hozzá járúl ezekhez az-is:

4. hogy minden Vár'-megye-beli nemesség két követet (kiknek-is birtokos nemeseknek kell lenni 7. 1723) küld az Ország' gyülésére.

Mind ezen szabadságakért viszont a' Magyar nemesség, úgy hozván magával a' szükség, Hazája', és Felséges Királlya' védelmére fegyvert fogni, és a' hazában tulajdon, a' határ széleken kivül pedig a' Király' költtségén 7. 1222. katonáskodni tartozik 8. 1715.

§. 38. ha azt meg-lehet mutatni,

Ám-bátor valakinek nemességét tagadni 200 forint büntetés alatt tilalmaztatik 36. 2^dæ; megtörténik mind-azon-által néha, hogy a' nemességet törvényes úton elegendő-képpen meg-kell mutatni: sőt, 3^dik Károly Király alatt 1734. esztendőben, minek-utánna tudni-illik az előbbi borongós időknek viszontagságaiban vagy a' nemesek

sek eredeti Leveleiket el-veſztették, vagy a' nemtelenek nemesi ſzabadságat magoknak tulajdonítottak: Orſzág ſzerént tett visgálatban (*Inveſtigatio*) az egéſz Orſzágban minden ſzemély - válogatás nélkül meg-kellett mutatnia minden nemzetségnek az ő nemeſségét.

§. 39. vagy a' Királlyi Tábla,

A' ki a' nemeſségét a' Királlyi Tábla előtt vítatja: annak vagy az *eredeti* 42. 1723. adomány levelet, vagy a' czímeres levelet, vagy az $179\frac{0}{1}$-dik-beli 69dik *czikkelynek* réſzéről lett bé-tellyesítését ok vetetlenül meg-kell mutatni: a' mint tudni-illik magát vagy jóſzágas Nemes embernek, vagy Czimeres Nemesnek, vagy Hazánk' fogadott fiának vallja. Elő-mutatván az eredeti levelet, öſzve-kell-magát, és őseit az elsö tör-'sökkel, kinek neve az eredeti levélben foglaltatik, környül-állásosan kapcsolni *Dec.* 2. *Pag.* 21. A' jóſzágas Nemes-Ember mind-azon-által elő-nem mutathatván az eredeti adomány levelet, a' tellyes Iktató-levéllel-is (*Statutoriae*) vítathatja nemeſségét: a' mellyben tudni-illik a' Királlyi adomány levélnek foglalatja ſzóról ſzóra meg-

vagyon irva 6. $1^{mæ}$. Ez illyen tellyes Iktató levél ſem lévén, a' negyed' ki-adásáról ſzólló nyugtató levél (*Expeditoriae ſuper Quartalitii ſolutione*) elég ugyan a' nemeſség' vítatására, ha csak 100 eſztendö-beli idejét múlta 6. 78. $1^{mæ}$; de úgy, hogy a' vítató a' nemesi ſzabadságnak birtokában légyen, és az ellenkező fél meg-ne mutathaſsa nyilván-való próbákkal, hogy vagy a' negyed' adományon kivül-való jóſzágból hasítatott-ki, vagy pedig a' negyedet ki-adó öse a' vítatónak abban az időben nemtelen vóltt: mert ily erős probák hozattatván elő a' vítató ellen, leg-ottan el-enyéſzik minden ereje a' negyed' ki-adásáról ſzolló, ámbár 100 eſztendőt fellyül-muló nyugtató-levélnek; a' ki pedig a' nemeſségnek birtokán kivül vagyon, nem keresheti azt viſzſza az idő' múlttának erejével.

§. 40. vagy a' Nemes Vár'megye előtt,

A' Nemes Vár'megyén vagy a' közönséges Ügyéſz *) (*Fiscus Magiſtratualis*) támaſzt gyanú pert az ellen, kinek nemeſsége kétséges, és ötet kínſzeríti nemeſsége' meg-mutatására; vagy az ollyan Nemes, kinek nemeſsége az előtt nem vóltt

nyil-

nyilvánságos, önként perbe ſzáll a' közönséges Ügyéſzſzel, hogy fogadja-el nemeſsége' vítatását. Egyik esetben ſem ſzükséges az eredeti levelet elö-adni, ha egyéb-ként a' vítató (*Legitimans A. vel Producens I.*) a' vóltt eredeti levélnek el-veſztét meg-mutathatván, magát nemzetségének meg-nemesedett törsökéhez kapcsolhatja *Benigna Norm. Reſol. dd. 1ma Febr.* 1735. Sőt 3dik Károly Királynak említett Kegyelmes Rendelete meg-engedte, hogy a' kik az eredeti nemesítö levelet elö-adhatják, vagy annak el-veſztését meg-bizonyíthatják, és a' mellett nemesi ki-válttsággal 60 eſztendö' el-forgásáig éltek: abban megtartaſsanak; ha mindjárt nem kapcsolhatják is magokat a' meg nemesedett törsökhöz. Ha pedig a' vítató ſem az eredeti levelet elö-nemadhatja, ſem pedig annak el-veſzttét meg-nemmutathatja, ſem magát nemzetségének meg-nemesedett törsökéhez nem kapcsolhatja: (*Cit. Idaea Carolina Puncto* 4) meg-kivántatik, hogy legalább nemzetségét a'hoz vezeſse, a' ki a' Nemes Vár'megyének hiteles jegyzö könyvében (*Protocollum*) a' nemesek' ſzámába bé-vagyon irva *B. Intim. dd.* 27. *May* 1794. *intuitu Familiae Csizmazia.*

*) A'

*) A' ki kert, rév, bánya, méhek, juhok, lovak, tehenek, ökrök, halak, vadak körül foglalatoskodik, azt mondjuk kertéſznek, révéſznek, bányáſznak, méhéſznek, juháſznak, lovásznak, tehenéſznek, ökréſznek, haláſznak, vadáſznak: miért ne nevezhetnénk tehát azt, a' ki az ügyek (*Proceſſus*) körül foglalatoskodik, vagy-is a' Prokátort, ügyéſznek? ez leg-alább Magyar ſzó vólna: holott a' Prokátor ſe Magyar, ſe deák. És mivel a' *Fiſcus Magiſtratualis* a' Nemes Vár'megyének közönséges ügyei körül foglalatoskodik, talán lehetne ötet közönséges ügyéſznek nevezni; ha mindjárt más-ként okoskodnék-is a' Debreczeni Társaságnak Magyar Grammatikája 327. lapon.

§. 41. a' Kegyelmes Királlyi Rendeletek ſzerént.

Valamint Honnyunkban kivált-képpen ki-tetſző ſzabadságai vagynak a' nemesi karnak, és azért minden ki-gondolható úton módon igyekeztek ſokan magokat törvénytelenül bé-csúſztatni: úgy leg-főbb gondjok vóltt utóbbi Királlyainknak arra, hogy azon ſzerencsétlenek mellett, kik az előbbeni borongós időkben hazánknak ſzél-vizei köztt

ere-

eredeti Nemes leveleiket el-veſztették, más nemtelenek-is azon ſzin alatt, hogy valamely Nemes nemzetségnek nevével dicsekednek, ily nagy ſzabadságat könnyeden, és talán némely meg-bérlett hamis tanúknak vallás-tételek mellett, valamely csekély ajándékért, magoknak ne tulajdoníthaſsanak.

A' Királlyi fő hatalmoknak erejével a' Kegyelmes Rendelések oly környülállásos modját ſzabták-ki a' nemeſség' vítatásának, mellyet csak azok állhatják-ki, kiknek keresetek igazságos. Különös tudni-illik a' nemeſséget vítató perekben (*Proceſſus Legitimatorii*) az, hogy:

1) Hiteleſsen meg-mutaſsa a' vítató, hogy vagy maga, vagy ősei a' nemeſségnek birtokában vólttak *Benigna Reſ. norm. dd.* 1. *Sept.* 1725. Ezt pedig közönségesen vagy irományak, (*Documenta Literalia*) és nevezetesen, nemesi czím alatt folytatott perekkel, vagy tanú bizonyságokkal ſzokás meg-mutatni.

2) A' nemzet-ſort (*Genealogia*) kereſztelő levelekkel kell meg-bizonyítani *dd.* 1. *Febr.* 1735, ezeket pedig a' kereſztelő könyvből ſzóról ſzóra ki-irván *dd.* 10 *May.* 1771, a' Szolga-Birónak, és

Esküdt-

Esküdtnek kezek' irásával, és pecsétjekkel meg-kell hitelesíteni.

3) A' Tanú-bizonyságoknak leg-alább kettejeknek kell lenni *dd.* 1. *Sept.* 1725; nem-is foganatos a' meg-nem-hitelesített (*non authenticata*) *dd.* 16. *Apr.* 1732, annál inkább a' hit alatt nem tett vallások *dd.* 1. *Sept.* 1725; sem őket a' vallatás' pontjaiban (*Puncta Deutri*) utasítani nem szabad; mennyi idejeket (*aetas*) pedig nem *mint-egy* (*circiter*) képpen, hanem meg-határozva (*determinative*) ki-kell tenni *dd.* 8. *Martii* 1781: ugyan azért ez éránt-is kereſztelő leveleket kell elöhozni.

4. Az eredeti irományokat azoknak valóságában elö-kell a' Törvény előtt mutatni, és ha kérdést nem szenvednek, azoknak hiteles máſsát *dd.* 19. *Julii* 1781, ha pedig kétségesek, eredetiben a'per mellé tenni *dd.* 25. *May* 1781.

5) E'-féle ügyeknek meg-visgáltatása egyenesen azon Nemes Vár'-megyének, a' honnét a' vítató eredetét veſzi *dd.* 1. *Julii* 1784, Itélö ſzéket (*ſedes judiciaria*) illetvén *dd.* 5. *Oct.* 1792, annak Itéletét (*ſententia*) az egéſz perrel, és a' perhez járuló irományakkal, vagy annak eredetiben; (ha valamely iromány gyanús hitelü vólna

dd.

dd. 25. *May* 1781.) vagy pedig, (ha az Irományak kérdést nem ſzenvednek) hiteles máſsában *dd* 29. *Martii* 1781, az az a' jelen lévö Biráknak alól-irásával *dd.* 1. *Julii* 1784, a' Felséges Helytartó Tanács által, Eö Felségének ſzine eleibe kell terjeſzteni jóvá-hagyás végett *dd.* 30. *May* 1774: nem-is ſzabad addig a' vítatónak (ha mindjárt nyertes vóltt-is az Itélö ſzék elött) a' nemességről ſzólló Tanú levelet *) ki-adni, míg Eö Felsége által helyben nem hagyatott az Itélet *dd.* 17. *Febr.* 1792.

*) Gyakorta történik, hogy egyik Vár'-megyéből a' másikba által-költözvén, vagy valamely hivatalt keresvén, vagy ſzemellyes keresete (*actoratus perſonalis*) kérdésbe vétetvén, nemeſsége' megmutatására ſzüksége vagyon valakinek: mely esetben nem éppen mindenkor ſzükséges azt a' Törvény' útján vítatni; holott a' Nemes Vár'-megyének hatalma vagyon: hogy, a' ki nemeſsége éránt hiteles Tanú-levelet kiván: azt, ha egyéb-ként a' könyörgönek nemeſsége, az egéſz közönségnek (*Univerſitas*) tudtára léven, ſemmi kérdést nem ſzenved *dd.* 5. *Octob.* 1792, a' Vár'-megye' gyüléséből, hiteles pecsét alatt ki-adhaſsa *Dec.* 5. *Pag.* 21: sött, ha a' Nemes Vármegye azt bizonyítja

nyítja hitelesen, hogy a' könyörgő mind eredeti levelét elő-mutatta, mind magát nemzetségének meg-nemesedet tör'sökével öſzve kapcsolta: e'-féle Tanú-levél még a' Királlyi, és Hét-Birás Tábla elött-is elegendőnek találtatott a' nemeſség' meg-mutatására *Dec.* 3. *Pag.* 21.

§. 42. Nemesi ſzabadsággal él az Egyházi Rend-is,

Egy Honnyunkban a' nemeſség, egy a' nemesi ſzabadság. Ki-vévén tehát némely jelesebb különöſségeket, mellyek az Egy-házi Fő-Rendeknek diſzes hivataljokkal öſzve vagynak kapcsolva, egyéb-ként az Egy-házi Rendnek kiváltságai-is hasonlók egyéb nemesekéihez: a' Papok-is tehát a' világi állapotokra, és jóſzágakra nézve azon Biró elött, ugyan azon per-folyamattal tartoznak ügyeskedni 12. 1^mæ: mind-azonáltal: 1) a' czégéres hatalmaskodás (*actus majoris potentiae*) miatt fejeket el-nem-veſztik; hanem azt 400 forinttal a' Fő-Rendüek, 200 forinttal pedig a' kiſsebb rendü Papok meg-váltják 10. 1723; 2) az Egy-házi jóſzágat ſem el-veſzteni 44. 2^dæ, ſem el-zálogoſítani, avagy el-adni

nem

nem lehet 31. 1567; 3) az Egy-házi személlyek *tanú bizonyságát tévén*, csak lelkek' ismérete' tiſztaságára eskűſznek 40. 2^dæ, *Kitth. Cap. 7. Q. 7*; 4) minden Káptalan két követet küld az Orſzág' gyülésére 1. 1608. *poſt Cor.*

§. 43. némely jelesebb különöſségeik lévén az Egy-házi Fő Rendeknek:

Az Egy-házi Fő-Rendek, az az: Ersekek, Püspökök, Apáturok, és Fő-Papok (*Praepoſiti*) 40. 2^dæ az által különböztetnek-meg mind a' kiſsebb rendű Papoktól, mind egyéb nemesektől, hogy: 1) díjjok *) (*homagium*) 100 ezüst nehéz gira, (*marca argenti gravis pond.*) az az 400 forint 2. 1^mæ; 2) az újjan lett Fő-Rendű Papnak, kinek jóſzága nints a' Káptalanéval, vagy Szerzetével öſzve-vegyítve, per'folyttában ſzüksége lévén a' levelekre, egy eſztendő-beli idő-hallaſztás (*prorogatio*) engedtetik 50. 2^dæ; 3) az Ersekek, Megyés Püspökök, Aurának Elől-járó (*Prior Auranae*) Ügyéſzt, a' Káptalanok, és hiteles ſzerzetes Gyülekezetek (*Conventus*) pedig tellyes hatalmú Kép-viselőt (*Plenipotentiarius*) önnön pecsétjek alatt *vallhatnak* 13. 2^dæ, 41. 1723; 4) az

Érsekek, Püspökök, Szent Mártonyi Fő Apátur, Auránai Elől-járó, *Praemonstratensisek'* Fő-Papja 73. 1715, Szirtzi, Szala-vári, Körösi, Vaskai, Szent-Gothárdi, Lekéri, Murai, Bakony-béli, Telki, Tihanyi Apáturok, Hatvani, Vág-újhelyi, Csornai, Po'sonyi, Jászói, és Leleszi, Fő-Papok, és mind azok, kiknek jószágaik nincsenek a' Káptalanéval öszve-szerkeztetve, az Ország' gyülésére fejen-ként hivatalosok. 1. 1608. *post Cor;* 5) az Ersekek', és Püspökök' nevei a' kiváltság-levelek', és törvények' bé-fejezésébe bé-iktattatnak *Conclusio Art.* 1802. Ezeken felyül: az Esztergami Érsek, Magyar Országnak Egy-házi Fejedelme (*Primas*) 15. 1536, a' Német Szent Birodalomnak Herczegje III. 1715, Esztergam Vár'megyének Örökös Fő-Igazgatója (*Supremus Comes*) *Concl. Dec.* 1351, és egyik az Ország' Fő-Birái közül 68. 1486, a' Királlyi Táblához két Tábla-Birát rendelhet 13. 1557, és a' Jobbágyai magok' dolgában-is menttek a' vámtól 16. 1557.

*) Szent István elsö Királyunk alatt, az akkori pénz' szükében, a' Magyaroknak minden gazdagságok többnyire barmokban állott, és az ellenek ki-szabott testi fenyítéket (*poena corporalis*)

néha

néha ugyan pénzzel *S. Steph. Decr. 2. Cap.* 13, 16, 43, de többnyire barmokkal váltották meg *Cap.* 14, 15, 23, 25, 30, 33, 37, 39, 40. Innét vette eredetét a' díj, az az, a' főnek becse: *(aestimatio Capitis)* mely szerént az Egy-házi Fő-Rendeknek, és az Ország' Zászlós Urainak fejek 100 girában, a' Nemeseké 50 girában 2. 1^mæ, a' Polgároké hasonló-képpen 50 girában 9. 3^tiæ, a' jobbágyaké pedig 10 girában 26. 3^tiæ vétetődött-fel, és ezen Sommában lehet *némely esetekben* meg-váltani a' fejét annak, a' ki fő-váltságra *(emenda capitis)* ítéltetik 43. 2^dæ. Ezen értelemben a' gira 4 forintjával számláltatik; holott három annak a' neme: az arany gira 72 forintot 73. 2^dæ, az ezüst nehéz gira 4 forintot 28. 2^dæ, az ezüst könnyű gira pedig egy forintot teszen 82. 2^dæ.

§. 44. kik közűl némellyek mint-egy nemeseket-is tehetnek.

Régenten az Egy-házi Fő-Rendek, az Egy-házhoz tartózandó Puſztákat *(Praedia)* fiu ágra oly államánnyal el-ſzokták ajándékozni: hogy az adományosok őket örökös Fő-Uraiknak meg-ismérjék, záſzlójok alatt, ugyan ő érettek katonáskod-

 janak.

janak. Innét vették eredeteket a' többi közzt az Eſztergami Ersek', a' Győri, és Zágrábi Püspökök', és a' Szent Mártonyi Fő-Apátur' Nemeſsei: (minek-utánna a' többi Püspökök', Apáturok', és Káptalanok' Nemeſsei többnyire el-múltak) kik-is (nevezetesen pedig az Érsek' Nemeſsei Vajkai, Verebélyi, és Érsek-Léli) Nemes ſzékekre fel-lévén-oſztva, Honnyunknak ſzél-vizeiben mái napig fenn-maradhattak, és némely ki-válttságakon kivül, mellyekben az Orſzág' Nemeſseivel megegyeznek, más különös tulajdonságokkal-is birnak: mert, a' Nemes Vár'megyétől nem függvén, különös kórmányozás alatt vagynak, az az: külön Nádor-Ispánnyaik, Itélő-ſzékeik, Al-Ispánnyaik, (*Vice-Comites*) Szólga-Biráik, és Esküdtjeik vagynak. Egyéb-ként díjjok, valamint a' Nemeseké, 50 gira lévén 14. 1567, Harminczadótól, vámtól, rév-bértől 59. 1563, és adótól 63. 1741. menttek. Mind-azon-által lehet-e őket az Orſzág' Nemeſseivel egy karba helyheztetni, a' 30dik §-ból bővebben ki-fog-tetſzeni.

§. 45.

§. 45. Szint' úgy ki-tetſzenek némely tekíntetre nézve az Orſzág' Záſzlós Urai,

Az Orſzág' Záſzlós Urait, vagy-is Jobbágyakat, vagy Jobbakat, úgy mint: Nádor Ispányt, Orſzág' Biráját, Horváth Orſzági Bánt, Fő-Tárnok Mestert, Fő-Udvarnokot, (*Curiae Regiae Magiſter*) Fő-Pohárnokot, (*Pincernarum Magiſter*) Fő-Tálnok Mestert, (*Dapiferorum Magiſter*) Fő-Lováſznok Mestert, Fő-Komornyikot, Fő-Ajton-állót, Po'sonyi, és Temesi Grófot 94. 1^mæ, *) Nemes Magyar Királlyi Test-Őrző Seregnek Vezérjét 6. 1765, diſzes hivataljokra nézve Nagyságos czímmel (*Titulus Magnifici*) tiſzteli-meg törvényünk 54. 2^dæ, *Concluſio Decr.* 1351; ámbár: már most a' Királlyi Személy-Viselőt-is (*Perſonalis Praeſentiae Regiae*) illeti ezen czím 6. 1751; Díjjok 100 ezüst nehéz gira 2. 1^mæ; Özvegygyeiknek jutalma (*Dos*) hasonló-képpen 100 gira 93. 1^mæ; Ügyéſzt önnön magokért, tulajdon pecsétjek alatt vallhatnak 13. 2^dæ; az Orſzág' gyülésére fejen-ként hivatalosok 1. 1608. *poſt Cor*; neveik a' ki-válttság-levelek', és tör-

vények' bé-fejezésébe bé-iktattaknak *Concl. Decr.* 1802.

*) Hajdont ſzámasabban vólttak az Orſzág' Záſzlós Urai. Tudni-illik: az Erdéllyi Vajda, és Székelyek' Fő-Ispánnya, Szörényi, és Machoviai Bánok, a' Királynénak Fő-Tárnok,-Pohárnok,-Tálnok,-Lováſznok Mesterei, és Fő-Ajtón-álló-ja 94. 1^mæ, az Auránai Elől-járó 54. 2^doe, Boznai Igazgató *Concl. Decr.* 1464: későbben járúltt hozzájok a' Nemes Test-Őrző Seregnek Vezérje 6. 1765; minek-utánna amazok a' Záſzlós Urak' ſzámából idő'-járttával ki-maradtak vólna. A' Korona-Őrzők leg-elsők ugyan a' Záſzlós Urak után *Schematiſmus I. Regni Hung;* de nem éppen hozzájok foghatók 10. 1687, 4. 1751, 4. 1764; 5. 1802.

§. 46. az Orſzág' Nagygyai,

Az Orſzág' Nagygyai régenten hihetőleg csak a' Vár'megyék' Igazgatóiból (*Comites Parochiani*) állottak: Felséges Austriai Ház alatt ezekhez járúltak nem csak a' nemzeti, hanem még a' hazafiúſtott Herczegek, Grófok, és Szabad Bárók-is *Diarium Comitiorum* 1802: kik hasonló-képpen

az

az Orſzág' gyülésére fejen-ként hivatalosok. (sött: a' Herczegek', Grófok', és Szabad Bárók' Özvegygyei magok hellyet követet küldenek. *ibidem*) De a' Törvények' bé-fejezésébe a' neveik egyenként bé-nem-iktattatnak; hanem csak általlyában vagyon rólok emlékezet ezen ſzavakkal: *caeterisque quam plurimis ſaepefati Regni noſtri Hungariae Comitatus tenentibus, atque honores. Concluſio Art.* 1802.

§. 47. és a' Királlyi Ügyéſz:

Eme' ſzó: *Fiſcus* külömb-féle értelemben fordúl-elö. Eredetére nézve *pénz-tartó kosarat* jelentett a' Romaiaknál *Cic.* 1. *in Verrem;* innét *Fiscusnak* nevezték a' *Felség' pénzét:* valamint ſzinte, Hazánkban-is a' magva-ſzakadás, vagy párt-ütés által Felségre ſzállott jóſzágra ugyan ezen név ſzáradott: és így, közöségesen *Fiscusnak* hivattatik azon Személy-is, a' ki a' Felségnek jóſzágára, 's ügyére vigyáz, és annak mind felmind al-pereit (*cauſas activas, et paſſivas*) önnön nevével folytatja 39. 2^dae, az az: a' Királlyi Ügyéſz; (*Cauſarum Regalium Director*) a' ki egyſzer's-mind a' köz bátorságra-is ügyelvén, ezen

értelemben köz-fenyítőnek (*publicae ſalutis vindex*) mondattathatnék: holott a' Felség-bántók, párt-ütők, telhetetlen u'sorások 21. 1802, és föveſztő hatalommal viſzſza élők ellen 48. 1715. kikelni; a' Királlyi haſzon-vételeket (*Jura regalia*) azoktól, kiknek a' Felségtől meg-engedve nintsenek, viſzſza venni *Dec.* 14. *Pag.* 57; a' köz-jónak fenn-tartására, és azt meg-gátolható minden-némü akadályoknak el-mellőzttére ügyelni hivatal-beli leg-főbb köteleſsége.

§. 48. Ki-is a' Nemesek közé ſzámláltatik ugyan;

Ily értelemben vévén a' Királlyi Ügyéſzt, őtet, úgy-mint egy Nemes Személyt tekínthetjük: kinek tudni-illik minden nemesi ſzabadsági meg-vagynak, és az ügyek' folytatásában a' többi Nemesekkel együtt hasonló ſzabás alá vagyon vetve: mert mindenben a' Törvény' útját tartozván követni, hatalmasúl (*via facti*) ſemmit nem tehet; ki-vévén: hogy a' kétség nélkül-való magvaſzakadtnak jóſzágát maga' hatalmával el-foglalhatja 25. 1715; egyéb Nemeseket akár ſzeméllyekben, akár vagyonjokban a' törvényes úton kivül nem

hábor-

háborgáthat 37. 1681, akár fel,-akár al-pereiben a' rend ſzerént-való Biró előtt meg-jelenni, és felelni köteleztetik 23. 1741; de mind-azonáltal: az 1715-dik eſztendő előtt, Felség-bántás, vágy Párt-ütés által reá ſzállott jóſzágakra nézve nem tartózik a' Királyi Tábla előtt felelni; hanem a' keresö felek a' könyörgés' útjára (*ad viam Inſtantiae*) utasítatnak *Dec.* 25. *Pag.* 59; ſzinte, az ellene hozott itéleteket, és az igazság' ki-ſzolgáltatását parancsolatok által meg-nem-gátolhatja 25. 1566; általa, vagy Tiſztjei (kik minden nemzetválogatás nélkül honnyi törvényünk alá vagynak vetve 44. 1715), és jobbágyi által okozott károkat helyre állítani 39. 2dæ 94. 1723; sőt, a' Nemes Vár'megyéknek végezeteihez magát alkalmaztatni tartozik 63. 1723; a' reá ſzállott jóſzágat törvényes teherrel veſzi-által 82. 1mæ, tartozván az özvegyeknek a' házaſsági jutalmat, a' Leányaknak a' negyedet, vagy a' hajadoni tartást 29. 30. 1mæ, és minden adóſságokat, a' mennyire a' reá ſzállott jóſzág fel-éri (*ad vires ſucceſſionis*) ki-elégíteni.

§. 49. de némely jelesebb különöſségekkel:

Ily diſzes hivatallal jár az: hogy a' Királlyi Ügyéſznek a' Királlyi Táblánál hellye vagyon; de úgy: hogy a' tulajdon ügyeinek meg-visgáltatása alatt jelen-ne-légyen 19. 1723; egyébként pedig a' Királlyi ügyek ſoron kivül-valók (*extraſeriales*) 43. 1729; és a' Királlyi Ügyéſz ſem főben-járó fenyítékkel, (*Sententia capitalis*) ſem fő-váltsággal (*emenda capitis*) nem illettethetik 39. 2^dae; a' pereiben pedig a' Felség hellyett tulajdon ſzemélyében teſzi-le a' hitet; a' reá ſzállott jóſzágakra nézve, birtokból védelmezvén magát (*dum ſe ex poſſeſſorio defendit*) a' leveleket elő-adni nem köteles; de tartozik keresetének okát levelek által meg-mutatni akkor, midőn birtokon kivül perlekedik (*dum petitorio agit*) *Dec.* 16. *Pag.* 58.

§. 50. tartozván nem csak a' Felség' jóſzágáról,

Leg-főbb köteleſsége a' Királlyi Ügyéſznek az: hogy a' Felség' jóſzágát védelmezze, és a'

mi

mi a' Felségre nézendö vólna, ſzorgalmatosan kikeresse. Innét következik az, hogy a' magvaſzakadottaknak 26. 1715, Felség-bántóknak 56. 1791, és Párt-ütöknek 9. 1723, nem csak adományi jóſzágjokat, hanem néha egyéb birtokjokatis vagy tüſtént el-foglalja, vagy a' törvényes úton ki-nyomazza 25. 1715; a' Felség' jóſzágát azoktól, kiknek valóságos *Királlyi adománnyok* éránta nincs, viſzſza-veſzi: ha mindjárt oda ſzánta vólna-is már a' Felség' nekiek, *Dec.* 3. *Pag.* 55; sött: ha mindjárt a' Felséges Kamara, a' Királynak jóban-hagyttával örökre el-adta vólna-is *Dec.* 4. *Pag.* 55; a' mi több: még azon *Korona jóſzágakat*-is viſzſza veheti, a' mellyeket idö'járttával a' Királyok ne-talántán el-ajándékoztak *Dec.* 24. *Pag.* 59; valamint ſzinte: a' Nádor-Ispányi adományt-is el-ronthatja azon jóſzágakra nézve, mellyek 32 teleket (*Seſſio*) fellyül halladnak, vagy mellyeket valaki kötés mellett a' Királytól birt *Dec.* 31. *Pag.* 60; de ellenben: nem vehet az ollyan jóſzágat viſzſza, a' mellyet a' Király valóságosan el-ajándékozott, ámbár Iktatás nem járúlt vólna az adományhoz *Dec.* 2. *Pag.* 55. *Dec.* 28. *Pag.* 60. *Bövebben ki-tetszenek ezek a' 2dik Könyvben.*

§. 51.

§. 51. hanem a' köz-hagyományakról-is gondoskodni.

A' Felséget, úgy-mint Apostoli Királyt illeti a' köz-hagyományaknak (*Fundationes*) gond-viselése: ugyan-azért a' Királlyi Ügyéſz meg-veheti a' köz-hagyományi töke-pénzeket (*Capitalia fundationalia*) törvényes u'sorával (*Interuſurium*) együtt az ollyan Egy-házi Fő-Rendeken, a' kik azokat vigyázatlanúl ollyan helyekre kölcsönözték-ki, a' honnét viſzſza venni nem lehetne *Dec.* 5. *Pag.* 55.

§. 52. A' ſzabad Királlyi, vagy Bánya-Városok-is

Fel-ſzabadítatván Földes Uraságától valamely község, és a' Törvény-tévő hatalomtól 30. 179$\frac{5}{7}$ Nemesi ſzabadságra emeltetvén, a' benne lévő, magoktól függő ſzemélyek, minden nemzet, és vallás-válogatás nélkül egyesült Nemes Testet teſznek, és lak-hellyek ſzabad Királlyi Városnak neveztetik: mellynek-is Földes Ura maga a' Felség 36. 1715.

§. 53. Nemesi ki-válttságakkal élnek.

A' ſzabad Királlyi, vagy Bánya-Várasok tehát minden Nemesi ki-válttságakban réſzesülnek, holott: az Orſzág' gyülésére hivatalosok lévén, minden ſzabad Királlyi, vagy Bánya-Váras két követet küld 1. 1608. *poſt Cor.*; Szent-egy-házaikra nézve a' ſzó-ſzóllas (*Patronatus*) öket illeti; valamint ſzinte: csap- és vágó-ſzéket tarthatnak 41. 1681; a' mi több: polgárjaik a' vámtól menttek 28. 1741; és díjjok a' Nemesekéhez hasonló 9. 3^tiæ.

§. 54. Egy Nemes ſzemély gyanánt vétetődvén az egéſz Váras,

A' ſzabad Királlyi, vagy Banya-Váras egyesülve csak egy Nemes Személyt téſzen 8. 3^tiæ; innét vagyon az: hogy az egéſz Váras hatalmaskodván, úgy mint egy Nemes Személy büntettetik 18. 1649.

§. 55. a' Nemes Vár'megyétől függ;

És így a' Várasnak közönséges jóſzágaira nézve, ſzinte úgy a' hatalmaskodás, kártékonyság, marhák' el,-vagy bé-hajtása-(*abactio vel invagiatio*) miatt,

miatt, az egész Tanács a' polgárság hellyett a' Vár'megye-beli Al-Ispány' eleibe idéztetik 60. 1618; egyéb-ként pedig a' Nemes Vár'megyének köz-jót tárgyazó Rendeleteihez magát alkalmaztatni tartozik 63. 1715.

§. 56. de egyéb-ként magának tartja fenn a' törvényes hatalmat,

Minden szabad Királlyi, vagy Bánya-Városnak vagyon önnön törvényes Tanácscsa: mely törvényes hatalommal (*jurisdictio*) birván, önnön polgárjaira nézve igazságos, és hellyes állítmányokat hozhat 2. 3tiæ, és fenyítő hatalommal felvagyon fegyverkezve: ugyan azért a' gonosz-tévőket (a' Felség bántókat, és párt-ütőket ki-vévén 56. 1791) meg-fenyítheti; de ha történetből valamely ártatlant találna halálra ítélni: a' Város' Birája, és egyéb Tanács-beliek polgári vagyonjokat el-veszti: mellynek két része a' Felségnek, egy harmada pedig az ártatlanúl halálra ítéltt özvegyének, gyermekeinek, vagy egyéb Attyafiainak jut 20. 3tiæ. Minden egyéb elő-forduló ügyeket pedig, vagy a' közönséges, vagy a' Tárnok-Mesteri Törvény, *) és tulajdon maga' kiváltt-

válttságai, vagy állítmánnyai szerént el-intéz: a' honnét a' fellyebb-vitel (*appellata*) vagy a' Tárnok Mesteri, vagy a' Királlyi Személy-Viselöi Székhez, (*Sedes Tavernicalis, vel Personalitia*) onnét pedig a' Királlyi, és tovább a' Felséges Hét Birás Tábla' eleibe utasítatik (de a' főben-járó ügyek egyenesen a' Királlyi Táblához fellyebb-vitetnek) azért-is más Városok a' Tárnok-Mesteri', másak pedig a' Királlyi Személy-Viselői hatalomhoz tartoznak 8. 3^tiæ.

*) A' Tárnok Mesteri Törvény Honnyunknak szél-vizeiben el-veszvén, Laki Thúz János Tárnok Mester által öszve-szedegettetett, és a' feledékenységnek örvénnyéből ki-hozzattatott, hozzájárúlván pedig Rudolf Királynak meg-erősítése, a' Törvény-tárba iktattatott. *Corp. Jur. Tom. 2. circa finem.*

§. 57. nem csak polgárjaira,

Ezen Város-beli Tanács mind a' polgároknak magok közt fenn-forgó, minden-némü ügyeit, mind másak által a' polgárok ellen indított, akár-mi néven nevezendő, még a' czégéres hatalmaskodás miatt indított *Dec. 12. Pag. 14.*

pe-

pereket-is el-intézi 10. 19. 3tiæ: a' Felség-bánást, és párt-ütést 56. 1791/2, a' hamis esküvést, és Egy-házi személlyeknek meg-verését, vagy meg-fosztását 46. 1492, a' végső intézetnek (*Testamentum*) helytelen külső formája miatt leendő fel-bontását 15. 1647, és a' Romai közönséges hitüeknek (*Romano-Catholici*) házasság-beli ügyeiket 26. 1791/2 ki-vévén: mert ezek rész szerént a' Királlyi Táblát, rész szerént pedig a' Szent széket illetik.

§. 58. és polgári vagyonjokra;

Oly hatalma vagyon a' Városnak a' polgárok' vagyonjára nézve: hogy, a' magva szakadt, és végső intézet nélkül meg-holtt polgároknak vagyonját magához húzza 16. 1649; nem pedig az ollyan magva-szakadott szabadosoknak (*personae liberae*) vagyonját, a' kik a' Városban laktak ugyan; de semmi polgári fekvő jószággal nem birtak *Dec.* 37. *Pag.* 144. A' polgári jószágnak más hiteles hellyen leendő el-adását egy általlyában meg-nem engedi 13. 3tiæ; szinte az ellent-mondásnak, (*Protestatio*) vagy tilalomnak (*Inhibitio*) máshol léttét semmivé teszi: egyéb', ha a' Biró azt el-fogadni,

és

és a' jegyző könyvbe bé-iktatni vagy nem akarná, vagy el-mulatná 15. 3^tiæ; polgári vagyonra nézve sem az ellent-állást (*Oppositio*) *Dec.* 17. *Pag.* 133, sem a' viszsza-verést (*Repulsio*) el-nem fogadja; szabad lévén mind-azon-által a' polgároknak-is a' per-újjítás (*via novi*) 11. 3^tiæ; a' bé-iktatás két meg-hiteztetett polgár előtt tétetik 14. 3^tiæ; a' törvényes idő' multta egy esztendőre, és napra vagyon meg-határozva: mellyre-való-nézve az ellent-mondást minden esztendőben meg-kell újjítani 15. 3^tiæ.

§. 59. hanem még a' Nemeseknek

Sőtt még a' városban lakó Nemesekre-is kiterjed némely értelemben a' szabad Királlyi, vagy Bánya-Városoknak hatalma: mert ezek csap-széket fel-nem állíthatnak: egyéb ha annak előtte már birtokában vólttak 78. 1647; és a' gonosz tetteken rajta kapott Nemesek bé fogattathatnak 20. 3^tiæ; a' Városban lakó jószágtalan, *vagy* kétséges Nemesek annak hatalma alá vagynak vetve 15. 1649. 127. 1659: kik-is (az el-kerülhetetlen szükségen kivül) végső intézeteiket a' Város' Tanácsa, vagy egyéb polgári személlyek előtt tenni tartoznak 46. 1655.

§. 60. polgári fekvő jószagjokra nézve-is:

De leg-inkább a' Nemeseknek polgári *fekvő* jószágaik vagynak a' Város' hatalma alá vetve: holott, a' mely polgári fekvő jószágat a' Város' megyében birnak a' Nemesek, az éránt a' Városi Tanács nekiek Birájok 21. 1635; mind-azon-által a' féle polgári örökségekben őket, törvényes uton kivül, valamely gyülölségből háborgatni tilalmas 78. 1647; házaiktól, és egyéb polgári fekvő jószágaiktól a' Nemesek-is adóznak; de ezen szin alatt őket külömb-féle adókkal terhelni tilalmas: ugyan azért az adónak fel-osztásában jelen lehetnek 77. 1715.

§. 61. de módjával.

Úgy terjed-ki mind-azon-által a' szabad Királlyi, vagy Bánya-Városoknak hatalma a' Nemesekre, hogy ezeknek Nemesi Ki-válttsága meg-ne-sértődjön: mellyre-való-nézve a' Nemeseket a' polgári házak' vételétől el-tiltani nem lehet 13. 1608. *ant Cor.*, kiket-is minden jövevény, és kül-földi előtt 2000 forint büntetés alatt az el-

sőség

sőség illet 34. 1655 úgy, hogy amazokat az általok már meg-vett polgári házakból becsű szerént ki-is fizethetik 49. 1659. Meg-engedtetik továbbá a' Nemeseknek, hogy önnön szükségekre bort vagy sert (meg-tévén éránta a' Polgár-Mesternél a' jelentést 36. 1715) szabadon, és minden adó nélkül bé-vihessenek 78. 1647; egyéb-ként a' Város' a' hatalmaskodás' bérében meg-büntettetik 63. 1715; mind-azon-által a' féle italokat ki-mérni a' Nemeseknek meg-nem-engedtetik 78. 1647.

A' Városban lakó Nemesek ellen hozott ítéletét a' Nemes Vár'megyének ugyan a' Vár'megye-beli Tiszt-viselők végre hajthatják az ügye vesztettnek (*succumbens*) *ingó holméjéből*; ellent állván pedig a' Város a' törvényes foglalás egyenesen a' Város' jószágából tétetik meg: de a' polgári örökségnek foglalása egyenesen a' Város' Tanácscsát illeti 20. 1649; és így a' Városnak hatalma csak a' Nemeseknek *fekvő polgári* jószágára lévén ki-terjedve, azoknak személlyéhez, *) és ingó vagyonjokhoz semmi köze nincs 93. 1647. (ki-vévén az 59dik §ban elő-hozott eseteket) Nem szabad tehát azoknak ingó holmieket le-tartóztatni, ládáikat fel-törni, vagy a' meg-holtt Nemeseknek ingó vagyonját le-pecsételni, a' Nemese-

ket ſzemélyes munkára, és ſzolgálatra kínſzeríteni, vagy cselédjeiket tömlöczbe zárni, annál inkább a' Nemes embert (ha-csak a' gonoſz tettén rajta nem érik) bé-fogni 's a' t. 78. 1647.

*) Ugyan azért: azon polgár, a' ki ſzemélyében Nemes, ám-bátor a' Város' határján kivül ſemmi nemesi birtoka nem vólna-is, valakinek ſzemélyét sérelemmel illetvén, ezen ſzemélyes tétemennye *(actus perſonalis)* érant a' Városi Tanács által nem itéltethetik. *Dec. 2. Pag. 12.*

§. 62. Szabadok a' Királlyi, vagy Bánya Városok Tanácscsok' válaſztásában;

Minden Városnak külön Tanácscsa lévén, annak minden nemzet, és Vallás *) válogatás nélkül leendö válaſztásában a' polgárokat 2000 forint büntetés alatt akadályozni tilalmas 13. 1608. *ant. Cor:* a' Várast ſzükségen kivül Biſztosokkal *(Commiſſarii)* terhelni nem lehet 36. 1715; a' hol pedig valamely törvényes állapotban az egéſz Tanács réſzre-hajló *(intereſſatus)* vólna: annak költtségére annyi ſzamú Tanács-belieket

ket kell a' közelébb lévő Városokból itélet-hozás végett híni 53. 1659.

*) Ezen ſzabadságtól önként el-állottak némely Városok, a' mellyekben mind-a' két Vallásbeli Tiſzt-viselőknek ſzáma meg-vagyon határozva úgy, hogy meg-halván az egyik hiten lévő, annak hellyébe nem iktattatik más, hanem ugyan azon Vallás-beli. Szinte így bé-csúſzott némely városokba ama' *alternativa* név alatt ismeretes felváltás, mely ſzerént a' közönséges hitűet (*Catholicus*) más Vallás-beli, (*Evangelicus alterutrius Confeſſionis*) és ezt viſzont amaz váltja-fel.

§. 63. de az adománytól el-tiltatnak.

Mivel az egéſz ſzabad Királlyi, vagy Bánya Város csak egy Nemes ſzemélyben vétetődik-fel, az egéſz község pedig ki-halni nem ſzokott, következés-képpen annak, úgy ſzóllván, holtt kézre jutott jóſzága más kézre nem egy hirtelen juthat, és így az érdemes haza-fiak ritkábban várhatnák érdemeiknek adományi jutalmát: arra való-nézve el-tiltotta későbbi törvényünk a' Városokat a' fekvő jóſzágaknak fel-kérésétől 33. 1542: sött, úgy meg-állította a' Királlyi Vára-

soknak ſzámát, hogy (ha csak ki-váltt-képpen ki-tettſző érdemei nem vólnának valamely községnek) többé ne ſokasítaſsanak 17. 1687.

MÁ-

MÁSADIK RÉSZ.

AZ ATYAI HATALOMRÓL.

§. 64. Ura az Atya gyermekeinek,

A' terméſzet' törvénnye egyenlő hatalmat ád ugyan a' ſzülőknek gyermekeik' nevelésére nézve: kik-is egyesültt akarattal, és erővel, öſzve vetett válakkal dolgoznak gyermekeik' javára: ezek ellenben egyenlő fiúi tiſztelettel, és engedelmeſséggel tartoznak viseltetni mind-a' kettejekhez. De itt más értelemben vétetődik az Atyai hatalom: mely-is az Anyát nem illeti; ellenben az Atyának hatalma nem csak tulajdon magzatjaira, hanem onokáira-is ki-terjed úgy annyira, hogy, árvaságra jutván az onokák

(ha azoknak idönek előtte meg-holtt Attyok még nem vóltt fel-ſzabadúlva) nem Annyoknak, se nem Anyai ösöknek, hanem Atyai ösöknek hatalma alá jutnak 51. 1mæ.

§. 65. mind ſzeméllyekre,

Nagy az Atyának gyermekei' ſzeméllyére nézve hatalma: mert, fogságba jutván, azokat maga helyett fel-váltóúl (*obſes*) ki-adhatja; azokat gonoſz tettek miatt (ki-vévén a' közönséget érdeklö gonoſz tételnyt *delictum publicum*) megfenyítheti; és a' fiat Attyának akaratja ellen ſenki le-nem-tartóztathatja 56. 1mæ; de hogy ezt a' nemtelenekről mondanunk nem lehet, minden napi tapaſztalás bizonyítja; valamint ſzinte a' Nemeseknek fiai-is, Katonaságra adván magokat, Attyok' akaratja ellen le-tartóztathatnak *ſzokás*.

§. 66. mind reájok nézendö ösi vagyonjokra nézve:

El-is adhatja (úgy hozván magával a' ſzükség) gyermekeire nézendö ösi jóſzágát az Atya; (hasonló hatalma lévén az Anyának-is ösi jóſzágára

néz-

nézve) ellenben a' gyermekek *Attyok' engedelme nélkül* az Atyai jószágból, vagy ingó holmiból semmit el-nem-idegeníthetnek, éránta sem valami kötést, sem végső intézetet nem tehetnek 51. 1^mæ: és így az ember-kort fel-nem érő, (*imperfectae aetatis*) és tulajdon szerzeménnyel nem biró gyermekeknek Attyok' hire nélkül tett kötelező leveleik (*obligatoriales*) semmiben vétetnek 21. 1802.

§. 67. míg fel-nem-szabadítatnak vagy önként,

Fel-szabadúlnak az Atyai hatalom alól a' fiak *) ugyan az osztály, a' Leányak pedig férjhez-menet által 51. 1^mæ. Mind a' kettejekre nézve pedig el-mulik az Atyai hatalom, ha az Atya (*magától függő lévén*) vagy természetesen, vagy Felség-bántás, és párt-ütés által *törvényesen* meghal; avagy ha fogságba esik. Ámbár: a' fogság által nem úgy el-mulik, mint inkább a' fogolynak ki-szabadulttáig meg-szünik, ki-szabadultta után pedig ismét helyre-áll az Atyai hatalom 56. 1^mæ.

 *) Val-

*) Vallyon fel-ſzabadúl-e a' fiú Katonaság, Papság, vagy valamely Királlyi hivatal által? ezen csomónak fel-bontását jártasabb Törvény-tudókra hagyom: hogy a' köz véleményt a' világos törvénnyel öſzve ne ütközteſsem: mely-is igy ſzól: "*a' ki ſzabadulás a' fiak' részéről* egyedül a' *jóſzágnak az Atyával leendő fel-oſztása által esik-meg §1. 1mæ.* Mind-azon-által, ha a' tökélletes ember-kort *(aetas perfecta)* fel-érő fiú, ám-bátor Attyával meg-nem oſztozott, következés-képpen annak hatalma alúl fel-nem ſzabadúlt, valaki által meg-verettetne: a' czégéres hatalmaskodás végett való kereset nem az Atyát, hanem a' fiat illeti. *Dec. 1. Pag. 125.*

§. 68. vagy erőltetve,

Ám-bátor ugyan az oſztály közönségesen az az Atyának holtta után ſzokott meg-lenni; adják mind-azon-által az Atya, és fiú közt oly ſzomorú esetek néha (vajha ſoha ſe!) magokat-elől, hogy az Atya oſztályra kínſzerítheti fiát, és viſzont a' fiú Attyát.

§. 69.

§. 69. akár az Atyának,

Osztályra kínszerítheti az Atya fiát az örök jószágra nézve, ha ez Attyát erőszakos kézzel, vagy más valamely tetemes meg-bántásal illeti; azt főben-járó gonosz tettéről (a' Felség-bántást, és párt-ütést ki-vévén) bé-vádolja; annak halálára törekedik; gonosz-tévő semmire kellőkkel társalkodván Attya' vagyonját el-tékozolja; Attyát, midőn szerét tehetné, az ellenség' kezéből vagy egyéb fogságból ki-nem szabadítja, vagy fel-nem váltja 52. 1mæ. Mely iszonyú fertelmességektől mentsen-meg a' jó Isten minden gyermeket!

§. 70. akár a' fiúnak kívánságára.

De ellenben a' fiú-is *) ki-veheti részét az ősi jószágból: ha az Atya az örökséget, és fia' vagyonját szükségen kivül, hellyes ok nélkül, csalárdúl vagy el-idegeníti, vagy el-idegeníteni szándékozik, vagy azt veszendőbe hagygya; ha fiá val, elegendő ok nélkül kegyetlenül bánik, vagy azt gonosz téteményre kínszeríti; (mely esetben, hogy a' fiú Attyát törvény előtt vádolni ne kínszerítessen, barátságosan kell el-intézni az osztályt)

tályt) ha ember korra jutván fia, annak házaſságát tiltja 53. 1mæ, vagy ha a' fiú Attyának engedelmével meg-házasodik 54. 1mæ. De akár-melly-ik fél kínſzerítse a' másikat oſztályra: csak az Atyai örök jóſzágat tartoznak oſztályra bocsátani; ſzabad pedig mind az Atya önnön keresménnyével 53. 1mæ, mind a' fiú a' magáéval; ſzinte: ha a' fiúnak Annya után vólna ősi öröksége, azt az Attyával oſztályra bocsátani nem tartozik 54. 1mæ.

*) Ámbár ugyan az Atyai hatalom a' jóſzágon látſzatik épülve lenni 56. 1mæ §. 2; mind-azon-által a' Leányaknak nem tulajdoníthatjuk azon hatalmat, hogy Attyokat kínſzeríthetnék a' mind a' két agat illető jóſzágnak fel-oſztására, egyedül csak a' fiakról ſzóllván világos törvénnyeink 52. 54. 1mæ; ellenben alkalmasint lehetne azt vítatni, hogy az elő hozott esetekben az Annyát-is kínſzeríthetné a' fiú az Anyai ősi jóſzágnak fel-oſztására; ám-bátor a' törvény csak az Atyákról, nem pedig az Anyákról ſzóllana.

§. 71. Atyai hatalom csak a' ſzent házáſságból ered:

A' ſzerelem-gyermekekre *) nézve-is ád ugyan a' terméſzet' törvénnye hatalmat az Atyáknak,

nak, a' mennyire tudni-illik ázokat fel-nevelni, és jövendő-beli jó állapotjokról gondoskodni tartoznak; de mivel a' féle Atyák törvénytelenül nemzik emé' ügye-fogyott ártatlanokat: érdemetleneknek találja őket honnyi törvényünk ama' kitetsző hatalomra, mely hazánkban csak egyedül a' *szent* házasságból, vagy-is gyermekek' nemzése, és nevelése végett kötött, az Anyaszent-egyház' szine előtt meg-erősített, és szentségre emeltt társaságból származott gyermekekre terjed. Mivel pedig a' házasság három-féle, tudni-illik: *törvényes legitimum*, (a' polgári kötés által) *szent*, vagy-is *meg-erősitett ratum*, (a' megyés Papnak, és két tanú-bizonyságnak jelen létte által) és *bétellyesített consummatum*: (az el-hálás által) törvénytelen gyermekeknek találtatnak azok-is, a' kik az el-jegyzés után, de az esküvés előtt fogantattak, meg-halván az esküvés előtt Attyok.

*) A' házaságon kivül nemzett gyermekeknek talám tiszteségesebb név a' szerelem gyermek, (Kind der Liebe) mint ama' czudar fattyú, vagy Kocza név.

§. 72.

§. 72. mellynek kezdete az el-jegyzés, vagy-is kéz-fogás:

Valamint minden kötés' alkalmatoſságával kezet ſzoktak fogni a' kötő felek, ez által nyilatkoztatván-ki meg-egyeztteket: úgy a' házaſságbeli kötésre lépendő ſzeméllyek-is, az el-jegyzésben (*deſponſatio*) ezen ősi egy-ügyű ſzokást mai napiglan fenn-tartják, kezet fogván a' két jegyes egymáſsal, és így a' közttök leendő házaſságra vágyó ſzándékjokat egy-másnak ki-nyilatkoztatván: mely ſzer-tartáshoz járúl a' Náſz-nagyoknak jelen-léttek, a' jegy kötésnek irásban való fel-tétele, a' le-kötés, (*ſubarhatio*) a' jegy ruha, *) (*donum ſponſaliſticum*) a' gyürű váltás 's a' t' ámbár: mind ezek nélkül-is meg-lehet az el-jegyzés, ha csak a' jegyesek ſzóval, vagy (ha némák) más egyéb jelekkel ſzándékjokat elegendő-képpen kinyilatkoztatják.

*) A jegy ajándékot jegy ruhának nevezték Eleink, nem oly értelemben úgyan, mint-ha csak ruhából állana; hanem, mivel többnyire ruhát ſzokott ajándékozni jegyesének a' Legény; ámbár: kéſz pénzt, drága köveket, és gyöngyöket, vagy más e' féle csemetéket-is adnak jegy ruha gyanánt

nánt a' vagyonosabbak, egy selyem kéz-kenővel, és abba takartt egy-két forinttal meg-elégedvén ellenben a' szegényebbek. A' mit pedig a' meny-aszszony szokott jövendő férjének ajándékozni, mátka tálnak nevezték eleink hihetőleg azért, mivel közönségesen a' meny-aszszonyoknak kötelességében áll edényt hozni férjekhez.

§. 73. (de csak a' Romai közönséges hitűeknél)

Meg-kell azomban jól külömböztetni az eljegyzést a' házaſsági kötéstől: amabban csak megígérik (*ſpondent*) egy-másnak a' kötő felek, hogy öſzve kelni akarnak, és azért jövendőre való házaſságnak (*matrimonium de futuro*) neveztetik; emebben pedig ſzóval ki-nyilatkoztatják egy-másnak, hogy öſzve-kelnek, és azért tüstént való házaſságnak (*matrimonium de praeſenti*) hivattatik: emennek ſokkal nagyobb ereje vagyon; holott meg-lévén a' polgári kötés, azonnal meg-kéſzül a' törvényes házaſság (*matrimonium legitimum*) és le-kötelezi még a' más Vallás-belieket-is: (*Evangelici utriusque Confeſſionis*) ama' csak merő igéretben áll, és azért még valóságos házaſsági kötés-

tésnek nem mondattathatik; ámbár pedig a' Romai közönséges hitüeket (*Catholicos*) valamentég le-köti; de a' más Vallás-belieknél semmi ereje nincs: kik-is ez iránt Felséges 2dik Jósef Császárnak 1786dik Esztendöben, *Böjt más* havának 6dik napján hirdetett kegyelmes rendelését meg-tartják 26. 179$\frac{6}{7}$: mi történhetik még ezen tárgyra nézve, a' jövendötöl várjuk *Project. Leg. Civ. Art.* 43. §. 1.

§. 74. mely levél, vagy követ által-is meg-eshetik,

Valamint a' jelen-lévö személlyek szóval fejezhetik-ki meg-egyezteket; úgy a' távol-lévök-is vagy levél, vagy kép-viselö követ által közölhetik egy-mással szándékjokat, és így közttök-is meg-lehet az el-jegyzés; de a' kép-viselönek ez iránt különös irott biztosságának (*specialis constitutio*) kell lenni, nem-is bizhatja a' dolgot másra, ha csak külön engedelme nincs reá. Söt: ha a' küldö fél (*principalis*) szándékját meg-változtatja, minek-elötte a' kép-viselö a' reá-bizott jegy-kötésben el-járt volna: az ollyan esetben a' kép-viselö által tett el-jegyzés semmibe múlik, akár tudott

a' féle

e' féle szándék' meg-változtatásáról a' másik fél, vagy a' kép-viselö valamit, akár nem *Can. fin. de Procur. in 6.*

§. 75. vagy minden fel-tétel nélkül,

Leg egyenesebb kötés az, mellyben az el-jegyzö felek minden fenn-tartás, minden fel-tétel, és államány nélkül (*pure*) abban meg-állapodnak, hogy egymást házas társúl választani fogják, és ezen társaságban együtt élni akarnak. Így lévén-meg közttök az egyezet, már úgy le-vagynak kötelezve egy-másnak, hogy, ha valamellyik fél meg-akarná-másolni szándékját, és az el-jegyzéstöl, fontos okai nem lévén, el-állana, azonnal a' másik meg-sértetett félnek keresete vagyon rajta vagy a' szent szék előtt 70. 1618. a' jegy kötésnek bé-tellyesítésére, vagy a' Vidéki Tábla előtt 28. 1715, 30. 1723. a' kötött büntetésnek (*vinculum*) meg-vételére *Project. Leg. Civ. Art.* 43. De a' szent szék sem kínszerítheti éppen erö-szakkal az el-álló felet (*refilientem*) föképp ollyankor, midön valamely rosz következhetne az eröltetett házasságból; mind-azon-által csak ugyan el-esik a' bünösnek találtt fél a' jegy-ajándéktól, a' jegy-be-

li le-kötéstöl (*arrha*) sött, emezt néha kétſzerezni-is kell nekie; ezen fellyül pedig a' botránkoztatás' bérében, (*poena ſcandali*) és a' perre tett költtségeknek helyre állításában-is meg-ſzokott büntettetni. De, ha mind a' két réſz önként elál a' kéz-fogástól, nem tanácsos öket a' házaſságra erőltetni, nem-is kötelesek reá, ámbátor kötött büntetés alatt kötelezték-vólna-le magokat.

§. 76. vagy bizonyos idő-pontra,

Néha valamely bizonyos idő' pontjára (*in diem*) vagyon meg-határozva a' házaſság-beli kötésnek bé-tellyesítése, mely idő míg elő-nemjön, nem kínſzerítheti hathatósan egyik a' másikát; el-jövén pedig azon idő' pontja, bé-kell tellyesíteni az igéretet. Mind-azon-által: ha valamely réſznek nem vóltt hatalmában a' kötésnek azon bizonyos ki-ſzabott időig leendő bé-tellyesítése, p. o. ha a' másik azon idő alatt halálos betegségben sénlődött vólna, el-mulván azon idő, azonnal fel-bomlik a' kötés annak réſzéről, a' ki oka nem vóltt a' bé-tellyesítés halladtának.

§. 77. vagy más valamely illendő államány alatt;

Néha valamely *illendő* államány alatt ſzokott az el-jegyzés meg-lenni úgy, hogy míg az bé-nem-tellyesedik, addig az esküvés el-hallaſztódjon: mely államány bé-nem tellyesedvén, a' kötésnek ereje nincs: (egyéb-ha az alatt államány nélkül újra meg-egyeztek, vagy egy-máſsal el-háltak vólna a' jegyben járó ſzeméllyek) bé tellyesedvén ellenben az államány, azonnal le-vagynak kötelezve egy-másnak a' jegyesek. De az államányaknak igazságasoknak, hellyeseknek, és illendöknek kell lenni; mert ha igazságtalanok, helytelenek, és diſztelenek *) vólnának, az az: ha, vagy a' terméſzet' törvénnyével, és tiſzteſséggel öſzve nem férnének, vagy a' házaſság' czéllya ellen vólnának: ezen esetben, magában lehetetlen lévén az államánynak bé-tellyesítése, az egéſz kötés füstbe menne, mintha nem-is lett vólna.

*) Több igazságtalan, és dísztelen államányaknak elő-hoztta talám botránkoztathatná a' kegyes olvasónak ſzemérmetességét: helytelennek, és folyadékjaira nézve néha veſzedelmesnek-is találnám a' többi köztt ezen államányt: *öſzve*

kelek veled, ha hitvesem meg-hal; mind-azon-által semmivé teszi-e a' kötést, vagy sem, még nem egyeztek-meg benne tökélletesen az Anya-Szent-egy-ház' Törvény-tudói.

§. 78. de nem köthetik-le a' szülők gyermekeiket,

Ámbár ugyan a' magoktól nem függő gyermekekre nézve Attyoknak jóban-hagyását megkivánni látszatik honnyi törvényünk 51. 1^mæ; de a' szülők által tett el-jegyzés nem kötelezheti-le a' gyermekeket: egyéb, ha ezek vagy nyilvánságosan, vagy alattomosan (jelen-lévén, tudván, és ellent-nem-mondván) reá-állanak.

§. 79. nem-is léphet minden személy el-jegyzésre.

Csak azok jegyezhetik-el egy-mást, a' kik a' jövendő házasságra reá-állhatnak: ugyan azért, a' fél-eszüek (*lunatici*), hagymázok (*fanatici*), megtibolodottak (*amentes*), esztelenek (*stulti*), bolondok (*furiosi*), és hét esztendőn alól-lévő gyermekek (*infantes*) egy általlyában nem arra-valók: ha pedig

dig 7 eſztendöt fellyül-múlván egy-mást el-jegyzik, e' féle el-jegyzés magában úgyan foganatlan; de ha gyermek-korok' ki-telttekor (*pubertatis tempore*) fel-tett ſzándékjokat meg-újjítják, és abban állhatatosan meg-maradnak, el-üti a' mértéket előbbeni kötések, mellyet idö közben meg-erösíteni látſzanak; valamint ſzinte: ha a' leány 12 eſztendöt fellyül-múlván 14 eſztendön alól-lévö fiú gyermekkel önként, minden kínſzerítés nélkül kéz-fogásra lép; többé töle el-nem-állhat, ha csak a' fiú-gyermek gyermeksége' ki-töltekor el-nem-áll.

Mind ezeket a' gyermekekről, és a' tökéletlen idejüekről úgy kell érteni, hogy ha az Attyoknak akaratja a' jegy-beli kötésben az övékkel meg-egyez; mert, mind a' terméſzeti, mind az Isteni ki-nyilatkoztatott törvény kötelezi öket az Attyok, és Szülöjök érant tiſzteletre, és engedelmeſségre, fö-képpen ily nyomos dologban, mint a' házas-társnak válaſztása. Ily nagy, és hathatós köteleſségnek sérelmével a' jegy-beli kötés az Atyai hatalom alatt lévök között ſem illendö, ſem foganatos nem lehet *Can. Noſtrates* 3. *Cauſ.* 30. *Quaeſt.* 5. A' Gondviselökről-is, a' kik a' törvény

szerént az Atya' személlyét viselik, értetődik ez valami meg-határozásal.

§. 80. Ha az el-jegyzés fel-nem bomlik

Valamint az el-jegyzésnek a' más Vallás-belieknél éppen semmi ereje nincs *Benigna Conſtit. Jos.*; úgy még a' Romai közönséges hitüeket sem kotelezi oly szorosan, hogy az el-jegyzéskor tett puszta igéretnek (nem pedig valóságos házasági kötésnek) bé-tellyesítése külömb-féle okokra nézve el-ne múljon, és az egész jegy-beli kötés felne bomoljon.

§. 81. vagy önként,

Fel-bomlik pedig önként az el-jegyzés e' következendő esetekben: 1) ha az alatt egyik rész szándékját meg-másolván, másal *valóságos házassági kötésre* lép: mely esetben, ha fontos oka nem vóltt, meg-fenyíti ötet a' szent szék. *Cap. 22. et 31. de Sponſal*; 2) ha a' férj-fiú egy-házi rendbe, vagy szerzetbe lép, vagy a' leány apátza életre adja magát; (mely mindenkor szabad) 3) ha a' jegyesek az esküvés előtt sógorokká leſznek,

az

az az: ha a' férj-fiú mátkájának egyed' vagy másad' ízint való rokonnyával idő közben bujálkodik, (*fornicatur*) vagy viszont *Cap.* 2. *de eo, qui cognovit etc:* 4) ha a' jegyben járó személlyek kötésektől önként, szabad akarattal el-állanak: mely nem tilalmas ugyan; ámbár nem-is szép *Cap.* 2. *de Sponsal;* 5) hogy valamellyik félnek halála által fel-bomlik a' kötés, az úgy-is terméſzetes; valamint szinte: 6) ha az esküvésre államány képpen ki-rendeltt idő-pont el-múltt §. 76, vagy az államány bé-nem tellyesedett §. 77.

§. 82. vagy az egyik jegyes' kivánságára:

Vagynak oly esetek-is, mellyekben nem bomlik ugyan magától-fel az el-jegyzés; hanem a' meg-sértetett félnek szabad akaratjától függ azt meg-állani, vagy töle el-állani, tudni-illik: 1) ha az egyik jegyes meszsze tartományakra el-távozik, a' másiknak szabad akár másal meg-esküdni, akár jegyesét viszsza várni *Cap.* 5. *de Sponsal;* 2) ha valamellyik fél az esküvés előtt bél-poklosá, (*leprosus*) vagy ina-szakadtá (*paralyticus*) leſz, vagy orrát, vagy szemét el-veszti, vagy más

akár-mi módon *szörnyü-képpen* meg-rútúl, a' másik nem tartozik meg-állani a' kötést, nem-is tanácsos ötet eröltetni, ha csak önként nem akar *Cap.* 25. *de jur. jur;* 3) ha a' jegyben-járó személlyek közül valamellyik fél másal bujálkodik, a' meg-sértetett jegyes, ha csak nem akar, nem tartozik meg-állani szavát, ha mindjárt hittel kötötték-is le-magokat az el-jegyzéskor *Cap.* 13. *de jur. jur;* 4) ha egyik fél az esküvés előtt a' tisztaság' fenn-tartása végett egy-ügyü fogadást (*votum simplex castitatis*) tett, a' másik fél el-állhat, ha akar, a' kötéstől; valámint: 5) ha az alatt egyik jegyes más valakivel kezet fog, a' másik félnek szabad akaratjában áll a' jegy-kötésnek végre hajtására törekedni, vagy attól el-állani. 6) ha valamellyik fél erö-szakkal kínszerítetett a' kéz-fogásra, nem tartozik, ha csak nem akar, meg-állani eröltetett sikeretlen tettét. 7) Ha a' házasságból eredendö rosz, és veszedelmes következésektől méltán lehetne tartani *Cap.* 13. *de Spons.* Illyenek közönségesen az Atyák, Gyermekek, Gond-viselök, is egyéb Atya-fiak között leendö viszszálkodások, és botránkozások: mely okra nézve a' Gyermekeknek az Atyok', az Árváknak a' Gond-viselöjök' engedelme nélkül történt

téntt jegy-beli kötéseik, nem csak nem tanácsosok, hanem tilalmasok-is: valamint ellenben az Atyák, és Gond-viselök, ha a' jegy-kötést, és házaſságat helytelen okból ellenkezik, és gátolják, attól törvényesen-is el-tiltathatnak. De ha hellyesek az okok, és ha valóban veſzedelmesek a' következések, tehát a' jegy-beli kötés akármely réſznek kivánságára fel-ſzokott oldatni, mivel az ily ártalommal nem kötelezhet.

§. 83. ſzent házaſság

Úgy vévén a' házaſságat, mint polgári ſzövetséget, már maga a' polgári házaſsági kötés *törvényes* (*legitimum*) házaſság gyanánt vétetödik; de mind addig nem tökélletes, míg az Anya-ſzentegy-ház' ſzine elött a' megyés papnak, és két tanú bizonyságnak jelen-létte által meg-nem-erösítetik; holott ez ezközli a' ſzent; vagy-is megerösített (*ratum*) házaſságat; mellyhez hozzá járúlván az el-hálás, (*copula carnalis*) bé-tellyesített (*conſummatum*) házaſsággá leſz. Ime, mind a' három neme a' házaſságnak, mellyeket leg-kiváltt a' ſzerzetes fogadásra, (*profeſſio religioſa*) és só-

gorságra nézve jól meg-kell egy-mástól külömböztetni.

§. 84. következik utánna:

Ámbár ugyan a' más Vallás-belieknél foganatlan a' merő igéretből álló el-jegyzés, és annyiba vétetik, mintha nem-is lett vólna; a' Romai közönséges hitüeknél mind-azon-által meg-kivántatik, hogy kezet fogván a' házasulandó személlyek, valamint a' közttök leendő házaſságat egy-másnak meg-igérték, úgy mindenik fél embere légyen ſzavának, és, ha csak a' 81dik, és 82dik §-ban elö-hozott hellyes okokra nézve fel-nem bomlik az el-jegyzés, abból valóságos házaſság következik.

§. 85. egyéb, ha a' Romai közönséges hitűeknél

A' más Vallás-beliek Felséges 2dik Jó'sef Csáſzár Rendeletéhez tartván magokat 26. 179$\frac{0}{7}$, valamint említett Rendeletben a' *meg-gátló* akadályokról (*impedimenta impedientia*) ſemmi emlékezet nincs: úgy ezeknél ollyas esetek nincsenek, mel-

mellyek a' házaſságat meg-akadályoznák; ellenben a' Romai közönséges hitüek az Anya-ſzent-egy-háznak törvénnyét honnyunkban-is meg-tartván, némely esetekben a' házaſság' dolgában meg-akadályoztatnak.

§. 86. meg-gátoltatik,

Meg-gátolják pedig a' házaſságat a' Romai közönséges hitüeknél e' következendő akadályok: a' ki-vett idő (*tempus ſacratum*), a' tiltott idő (*tempus vetitum*), az el-jegyzés (*ſponſalia*), a' fogadás (*votum*), és a' hit ágazatiban való merevény tudatlanság (*ignorata ſcientia religionis*); mellyeket az Anya-ſzent-egy-ház' Törvény-tudói gátló akadályoknak nevezvén, e' következendő versekbe foglaltak:

Sacratum tempus, vetitum, ſponſalia, votum,
— — — ignorata ſcientia religionis,
impediunt fieri, permittunt facta teneri.

mellyekről közönségesen azt kell fenn-tartanunk, hogy elő-adván magokat ezen akadályok, *meg-tiltatik ugyan a' házaſság, és meg-is-gátoltatik; mindazon-által, ha valami módon még-is véghez-találna-menni, fel-nem bomlik az esküvés után*, az az:

nem

nem ſzabad ugyan ezen esetekben a' házaſság, de még-se sikeretlen. Láſsuk tehát, miben állanak ezen meg-gátló akadályok.

§. 87. a' ki-vett idő,

Némely réſzét az eſztendőnek meg-tiltotta 5dik parancsolatjában az Anya-ſzent-egy-ház a' végre, hogy akkor menyegzőt tartani ne légyen ſzabad, tudni-illik: Ur' jövetele' (*Adventus*) első Vásár-napjától fogva víz-kereſzt, vagy-is három Királlyok' napjáig, és hamvazó ſzerdától, husvét után-való első, vagy-is fejér Vásár-napig: mely nem a' világi hívságokra, hanem a' lelki jóságos cselekedetekre ki-ſzabott ſzent (*ſacratum*) időben nem ſzabad a' házasulandó ſzeméllyekre menyegzői áldást (*Benedictio nuptialis*) adni, vagy a' Meny-aſzſzonyt nagy pompával, hang-játékkal (*muſica*) haza vezetni, nagy vendégeskedéſsel, topzódáſsal, tánczczal ama ſzent időt meg-fertőztetni *Conc. Trid. Seſſ.* 24. *Cap.* 10: ámbár az eljegyzés, a' hirdetés, sőtt még a' csendeſségben leendő esküvés-is meg-lehet ezen időben, egyedül a' lármás menyegzői ſzer-tartás lévén megtiltva.

§. 88.

§. 88. a' tiltott idő,

Néha ollyas környülmények adják magokat elől, mellyekben a' jegyben-járó személlyeknek meg-esküdtetése valamely okból nem volna tanácsos: akkor tehát a' roſzſzabb folyadékoknak, és botránkoztatásnak el-mellőztte végett a' jegyesekre nézve meg-ſzokta tiltani vagy a' Püspök, vagy a' megyés Pap *(Parochus)* a' házaſságat addig-is, míg a' fenn-forgó, és a' házaſságat ne talán felbontható kérdések a' Püspök előtt bővebben megvisgáltatván, világoſságra nem hozattatnak, és így a' házaſság a' dolog' ki-meneteléig el-hallaſztódik. Hasonló-képpen meg-gátoltatik a' házaſság addig, míg a' jegyesek a' megy-beli népnek ſzámasabb öſzve-gyültte' alkalmatoſságával (két megyből valók lévén a' jegyesek, mind a' két megyben) háromſzor ki-nem hirdettetnek *Cap. ult. de clandeſt. deſpons:* hogy tudni-illik, ha valamely fel-bontó akadály közttök találtatna, azt a' megy-beliek annak idejében fel-fedezheſsék, (ki-terjedvén ez a' más Vallás-beliekre nézve-is, *Conſt. Joſ.* §. 31. 32. 33. 34.) ki-vévén: ha a' haldokló utolsó orájában meg-akarna esküdni ágyaſsával: *(concubina)* mely esetben a' háromſzori hirdetés nem-kivántatik-

tatik-meg. Hellyes, és elegendő okok lévén a' háromſzori hirdetésnek el-mellőzttére, fel-ſzokta ugyan attól oldani (*dispensare*) a' jegyeseket vagy a' Püspök a' Romai közönséges hitüeknél, vagy a' világi hatalom a' más Vallás-belieknél *Conſt. Joſ.* §. 33: de ezen esetre az öſzve-adás (*copulatio*) előtt le-kell tenni hiteket a' jegyeseknek, hogy semmi fel-bontó akadály nincs közttök. Szinte meg-gátoltatik az esküdtetés, és menyegzői áldás ollyas megyben-is, mely az Anya-ſzent-egyház által tilalom (*interdictum*) alá vagyon vetve.

§. 89. a' máſsal lett előbbi el-jegyzés,

Ha valamellyik jegyes már annak előtte más valamely ſzemélynek *valóságosan*, *és minden tettetés nélkül* meg-igérte a' házaſságat: ez illyen Környül-állásban meg-gátoltatik az újjabb jegyeſsével leendő meg-esküdtetése mind-addig, míg az előbbeni más ſzeméllyel tett *hellyes* jegy-beli kötés fel-nem bomlik, és az előbbeni meg-sértetett ſzemély akár-mi módon meg-nem-engeſzteltetik *Can. Agatho.* 27. *q.* 2.

§. 90.

§. 90. az eleve-való egy-ügyű fogadás,

Ha valaki magában egy-ügyű fogadást tett vólna, hogy Szerzetessé (vagy apátzává) lenni, vagy egy-házi rendbe lépni, vagy szüzességben élni akar: valamint magát az Istennek le-kötötte; úgy fogadását meg-tartani köteleztetik. Mellyre-való-nézve az illyetén fogadás után leendő házassága meg-gátoltatik *Cap.* 6. *Qui Clerici etc.* De, ha a' jegyes az el-jegyzés után tesz illyen fogadást, ezen magában ugyan vétkes, de még-is sikeretlen fogadás valamint az el-jegyzést fel-nem-bontja; (egyéb ha a' másik fél önként el-állana *Lásd a'* 82dik §-t.) úgy a' házasságat sem gátolja.

§. 91. és a' hit' ágazatiban-való merevény tudatlanság által;

Fő-czéllya a' házasságnak az, hogy a' születendő gyermekek jól neveltessenek; mely nevelésnek leg-főbb része abban áll; hogy az igaz hitben, úgy-mint az emberi boldogságnak kút-fejében jól oktattassanak. Nem oktathatja pedig a' Szülő hellyesen gyermekeit, ha maga-is a' hit' ágaza-

zatiban merevény tudatlan. Innét származik: hogy ember-korra jutván a' gyermekek, alig tudják a' *hiszek-egyet*; innét ered sok el-fajúlttaknál az istentelenség, (*atheismus*) a' hit- és pokol-tagadás; (*irreligiositas*) innét a' meg-rögzött gonoszság; innét az Isten' ostora; innét sok népeknek veszélje. Arra-való-nézve igen szentül rendelte az Anya-szent-egy-ház ezen akadályt a' Romai közönséges hitüeknél, hogy tudni-illik: ha a' jegyesek a' hitnek fő ágazatiban merevény tudatlanok, házasságjok meg-gátoltassék: azért-is áll mái napiglan fenn (a' köz-népnél) azon régi dicséretes szokás, hogy a' jegyben-járó személlyek minek előtte öszve-adattatsanak, a' hit' ágazatiban lévő elegendő tudományok iránt a' próbakövet ki-állják.

§. 92. vagy ha fel-bomlik

Az elő-hozott akadályok csak ellenzik, és hátráljak a' következendő házasságat; nem bontják-pedig-fel, ha már egyszer meg-lett: vagynak ellenben ollyas akadályok-is, mellyek egy általlyában meg-nem-engedik a' házasságat úgy, hogy,

hogy, ha mindjárt öſzve-adattak vólna-is a' ſzeméllyek, még-is el-rontatik házaſsági kötések, mintha nem-is lett vólna.

§. 93. akár a' Romai közönséges hitüeknél,

Fel-bomlik pedig a' házasság a' Romai közönséges hitüeknél az el-vétés (*error*), a' sors (*conditio*), a' fogadás (*votum*), az atya-fiság (*cognatio*), a' gonoſz-tétemény (*crimen*), a' hit-külömbség (*cultus disparitas*), az erö-ſzak (*vis*), az egy-házi rend (*ordo*), a' fenn-álló házasság (*ligamen*), a' ſógorodás (*publica honeſtas*), a' gyermek-kor (*aetas*), a' ſógorság (*affinitas*), az alattomosság (*clandeſtineitas*), a' tehetetlenség (*impotentia*), és az el-ragadás (*raptus*) miatt: mely akadályokat az Anya-ſzent-egy-ház' Törvény-tudói így ſzerkeztették-öſzve;

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, ſi clandeſtinus, et impos,
Si mulier ſit rapta, loco nec reddita tuto.
Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

és fel-bontó (*dirimens*) akadályoknak nevezték, nem oly értelemben ugyan, mint ha a' hellyes házasságat idő' járttával fel-bontanák; (mely a' Romai közönséges hitűeknél egyedül csak két esetben szokott meg-lenni §. 100. 136.) hanem mivel a' házasságat elejétől fogva sikeretlenné teszik (*irritant*), és így az említett okokból a' Szent Szék nem úgy fel-bontja a' házasságat, mint inkább sikeretlennek ítéli azt, a' mi mindjárt elejétől fogva már sikeretlen vólt, méltán lehetne tehát ezeket inkább sikeretlenítő (*irritans*) akadályoknak nevezni, ha eme' közönségesen bé-vett deák szónak „*dirimens*" az az: *fel-bontó*, betű-szerént-való, és a' köz-népnek gondolkodása' módjához alkalmaztatott értelmét megtartani tanácsosabb nem vólna.

§. 94. akár a' más vallás-belieknél.

Nem csak a' Romai közönséges hitűekre nézve szabott az Anya-szent-egy-ház fel-bontó akadályokat; hanem még a' más vallás-belieket-is el-tiltja a' házasságtól Honnyunkban némely esetekben Felséges 2dik Jósef Császárnak többször em-

említett Kegyelmes rendelete: mely-is reájok nézve törvény gyanánt ſzolgál 26. 1791. Vagynak pedig nálak e' következendő fel-bontó akadályok; a' gyermek-kor, a' hit-külömbség, a' fenn-álló házaſság, az atya-fiság, a' sógorság, az el-ragadás, a' házaſság-törés, a' hitves-ölés, a' katonaság, az eſztelenség, a' ſzemélynek, vagy ſzüzeſségnek el-vétése, az erö-ſzak, és félelem, az alattomosság, a' háromſzori hirdetésnek el-mulaſztása, a' tehetetlenség, a' hitves' halálára-való törekedés, az el-hagyás, és a' megengeſztelhetetlen gyülölség *Conſtit. Joſephina.*

§. 95. Fel-bontja pedig a' házaſságat mind a' két rend-belieknél

Ha a' 93dik és 94dik §-t öſzve-ſzerkeztetjük, azonnal éſzre-veſzſzük azon fel-bontó akadályokat, mellyek mind a' két rend-belieknél közönségesek, tudni-illik: a' ſzemélynek, és ſorsnak el-vétése, az atyafi-ság, a' gonoſz-tétemény, a' hit-külömbség, az erö-ſzak; a' fenn-álló házasság, a' gyermek-kor, a' sógorság, az alattomosság, a' tehetetlenség, és az el-ragadás.

§. 96. a' ſzemélynek el-vétése, és csalárdság,

Valamint minden kötésben, ugy leg-inkább a' házaſságban meg-kivántatik a' tellyes, és minden fogyatkozás nélkül-való ſzabad egyezet, (*conſenſus*) mely nélkül *egy-általlyában* ſikeretlen a' házaſság. Már pedig nincs ott ſzabad-egyezet, a' hol valaki csalárdúl reá-ſzedetik, hogy a' ſzándékjában fel-tett *ſzemélyt* el-vétvén, önnön ſzándékja, és akaratja ellen máshoz juſſon, kit éppen nem válaſztott vólna, ha annak elötte tudta vólna, p. o. el-tökéllvén valaki magában, hogy Juliannát, vagy a' 2dik ſzülöttet, kiről talán ſok jót hallott, veſzi magának házas-társúl, ha Julianna' képében Erzsébeth, vagy a' 2dik ſzülött' képében az elsö ſzülött Leány adattatnék-öſzve vele, ſemmiben múlna a' házaſság. Így tehát a' ſzemélynek el-vétése (*error in perſona*) fel-bontja, vagy-is inkább ſikeretlenné teſzi a' házaſságat annak a' réſzéről, a' ki meg-csalattatott, úgy hogy, *ha akar*, el-állhat a' házaſságtól.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

§. 97. ſzint' úgy fel-bontaná a' ſorsnak,

A' ſorsnak (*conditio*) külömbségét-is tekintetbe vette a' Romai polgári törvény, és az után az Anya-ſzent-egy-ház-is, midőn azt a' törvényt ſzabta, hogy, ha a' ſzabad férj-fiú ſzabad leány gyanánt örök-ſzolgálót (*mancipium*) veſz, nem tudván annak örök-ſzolgálói ſorsát, vagy viſzont; minek-utánna a' dolog fel-fedeztetik, a' ſzabad ſzemély, *ha akar*, el-állhat a' házaſságtól. De mivel honnyunkban nincs örök ſzolgálat, nincs-is hellye ezen akadálynak; mind-azon-által: egyéb Auſtriai Tartományakból hozzánk jött, és 10 eſztendőt nálunk nem töltött ſzolgáknak házaſsága, ha csak otthonnyi Földes Uraik által fel-nem-ſzabadítatnak, nálunk-is tilalmas. Ezen-fellyül a' Katonai ſors-is ellenzi a' házaſságat: holott a' katonai ſzemélyek Felsőségek' engedelme nélkül házaſságra nem léphetnek *Conſtit. Joſ.* §. 20.

§. 98. sőtt a' más vallás-belieknél egyéb ki-tetszőbb tulajdonságnak el-vétése-is,

Ha a' Romai közönséges hitüeknél az el-vétés nem magát a' személyt, hanem egyéb tulajdonságakot érdekli, az által a' házaság fel-nem bomlik. p. o. Ha a' vő-legény nemesnek, vagy gazdagnak, vagy szüznek, vagy jónak tartotta lenni a' leányt: ha mindjárt idő' járttával annak nemtelenségét, vagy szegénységét, vagy szüzetlenségét, vagy Xantippe *) természetét ki-tanulta-is, és viszont, vigyázatlan tettét többé meg-nem másolhatja *Causa* 29. *q.* 1. A' más vallás-belieknél mind-azon-által nem csak a' személynek, hanem egyéb fő személlyes tulajdonságaknak el-vétése-is fel-bontja a' házaságat, ha a' meg-egyezet egyedül valamely tulajdonsághoz vóltt államány-képpen kötve, mely a' személyben, a' mely azt álnokúl tettette, szembe tünő változást tett *Conſt. Jos.* §. 25: valamint szinte az-is, ha a' férjhez mentt személy az öszve-párasodáskor már más valakitől terhet viselt *Citata Conſt.* §. 26.

*) Xan-

*) Xantippét, Bölcs Socrates' feleségét leg-gazabb természetű, és egy meg-rögzött gonoszságu, veszekedő aszszonynak tartják azok, kik a' régi történeteket forgatják.

§. 99. és a' Romai közönséges hitűeknél a' ſzerzetes fogadás,

A' 90dik § ſzerént meg-gátolja ugyan, de ſemmivé nem teſzi a' házaſságat az el-jegyzés előtt tett egy-ügyü fogadás; ellenben: ſikeretlen a' házaſsága annak, a' ki annak-előtte már valamely ſzerzetbe lépvén le-tette a' ſzerzet-beli hitet, és hólttig-való ſzüzeſséget fogadott *Trid. Seſs.* 24. *Can.* 9.

§. 100. mellynek kiváltt nagy az ereje.

Sőtt: oly ereje vagyon a' ſzerzetes fogadásnak (*profeſſio religiosa*), hogy még a' ſzent, vagy-is meg-erősített, de bé-nem-tellyesített házaſságat-is fel-bontja *Conc. Trid. Seſs.* 24. *Can.* 6, az az: ha valaki jegyeſsével meg-esküdvén, minek-előtte vele el-háltt vólna, ſzerzetbe lép, és a' ſzerzet-beli hitet le-teſzi, azonnal úgy fel-

bomlik a' házaſság, hogy a' máſik réſz új házaſságra léphet: bé-tellyesítvén mind-azon-által a' házaſságat, az az: el-hálván egy-máſsal, nem léphet az egyik réſz ſzerzetbe; egyéb ha a' máſik meg-engedi: mely eſetre emennek ſem ſzabad más házaſságra lépni; hanem vagy ſzerzetbe kell neki-is menni, ha ifjú, vagy Püspökje előtt hólttig-való teſti tartóztatást (*continentia*) fogadni, ha öregebb.

§. 101. A' vér-ſzerént-való atya-fiság-is,

Atya-fiságnak *) nevezzük több ſzeméllyeknek nemzésből, vagy mint-egy nemzésből eredett egy-más-köztt-való rokonyságjokat; azért-is három-féle az atya-fiság: vér-ſzerént-való, (*carnalis*) lelki, (*ſpiritualis*) és törvény-ſzerént-való: (*legalis*) az elsö a' nemzésből ered.

*) Ez a' ſzó *atya-fi* betü-szerént-való értelmére nézve csak az egy atyától származott fiú-ágbeli test-véreket (*fratres carnales*) látszatik magában foglalni, jobban-is lehetne talán azt vér-szerént-való rokonynak (*conſanguineus*) nevezni; de mivel

a'

a' közönséges szokásban bé-vétetődött, hogy a' két-féle atyáktól nemzett, de egy anyától született gyermekek-is (*uterini*), sőtt az oldalas rokonyok-is (*collaterales*), akár légyenek azok az atyai részről (*agnati*), akár az anyai részről (*cognati*), egyetemben atya-fiaknak neveztetnek, én se kivántam a' köz-szokástól el-állani.

§. 102. akár légyen az törvényes, akár törvénytelen,

A' vér-ſzerént-való atya-fiság a' nemzésből eredvén, valamint a' nemzés vagy törvényes, vagy törvénytelen: úgy a' vér-ſzerént-való atya-fiság-is két-féle, törvényes *) tudni-illik, ha a' házaſságból, és törvénytelen, ha a' házaſságon-kivül-való bujálkodásból ered.

*) Meg-kell itt külömböztetni ezt a' szót *törvényes* (*legitima*) ama' máſiktól *törvény-ſzerént-való*: (*legalis*) mellyek ámbár hasonló értelmüeknek (*ſynonima*) lenni látszanak; mind-azon-által az atya-fiságra nézve egy-mástól gen-is külömböznek *Lásd a' 116dik §-t.*

§. 103. fel-bontja a' házaſságat,

Tilalmas a' vérség' meg-fertöztetése, (*inceſtus*) és így ſikeretlen az atya-fiak közzt lett házaſság-is 107. 1^mæ: sött az elsö, és másad' ízint-való atya-fiak közzt halállal 11. 1723, harmad' ízint-való atya-fiak közzt három, negyed' ízint-való atya-fiak közzt pedig két eſztendei tömlöcz-czel büntettetik 12. 1723.

§. 104. mind az egyenes ſornak

Két ſora (*linia*) vagyon a' vér-ſzerént-való atya-fiságnak, tudni-illik: egyenes (*recta*), és oldalas (*collateralis*): amaz a' nemzöket (*aſcendentes*), és nemzetteket (*deſcendentes*); emez az oldalas atya-fiakat foglalja magában; és ez ismét vagy egyenlö (*aequalis*), vagy egyenetlen (*inaequalis*): a' mint tudni-illik az östöl (*ſtipes*) való távol-léttek vagy egyenlö, vagy egyenetlen p. o.

El.

Első Tábla. Másadik Tábla.

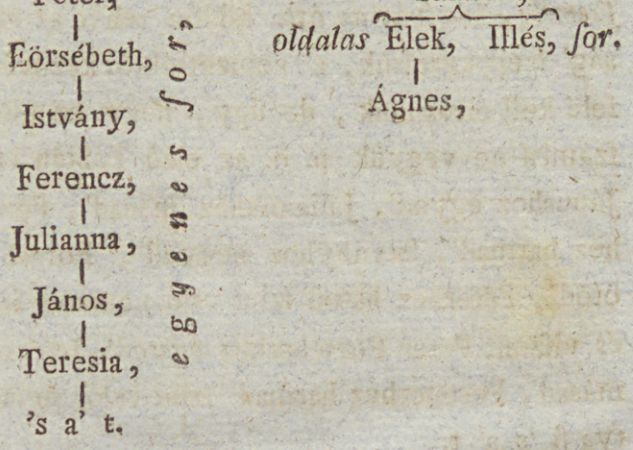

Péter atya-fi Teresiához az egyenes sorban, és pedig úgy, hogy Teresiától fel-felé menvén nemzők, a' mint tudni illik egyik a' másikát nemzette; Pétertől pedig le felé menvén nemzettek, a' mint tudni-illik egyik a' másiktól származotr, vagynak. De Elek-is atya-fi Illéshez az egyenlő oldalas sorban, valamint Illés atya-fi Ágneshez az egyenetlen oldalas sorban.

§. 105. akár hányad' ízében,

Az atya-fiaknak egymástól-való távol-lételeket (*distantia*) íznek (*gradus*) nevezzük; és így

az

az egyenes ſorban *annyi ízt ſzámlálunk, a' mennyi a' nemzés*, vagy-is: *annyi az íz, mennyi a' ſzemély, ki-vévén az őſt.* Midőn tehát az atya-fiság' ízeit kereſsük, a' nemzettektől kezdvén felfelé kell olvasnunk, de úgy, hogy az első öst ſzámba ne vegyük p. o. az első Táblán Tereſia Jánoshoz egyed', Juliannához másad', Ferenczhez harmad', Istványhoz negyed', Eörsébethez ötöd', Péterhez hatod' ízint-való nemzett atya-fi; és viſzont Péter Eörsébethez egyed', Istványhoz másad', Ferenczhez harmad' ízint-való nemző atya-fi 's a' t.

§. 106. egy-általlyában,

Az egyenes ſorban a' nemzők, és nemzettek köztt a' terméſzet' törvénnye (mely ſemmi ki-vételt nem ſzenved) valamint a' Romai közönséges hitüeknél, úgy a' más vallás-belieknél, sőtt még a' hitetleneknél-is meg-tiltja egy-általlyában a' házaſságat, akár hányad' ízint valók légyenek, úgy, hogy, ha Ádám Atyánk még élne, ſenkit e' világon el-nem-vehetne Leány onokái közül *Martini de Leg. Nat. Poſit.* 721.

§. 107.

§. 107. mind az oldalas sorban,

Az oldalas sorban-való atya-fiság' ízeinek öszve-számlálásában-is hasonló szabást tart a' Romai polgári törvény, annyi ízeit számlálván az oldalas atya-fiságnak, mennyi a' személy, kivévén az ŏst: mely szerént tehát a' másadik táblán Elek másad', Ágnes pedig harmad' ízint-való atya-fi vólna Illéshez. Ezen szabásnak helytelenségét, sőtt képtelenségét csak az az egy-is meg mutatja, hogy az első számat egészlen kizárja, és az egyenlő sorban a' harmad', ötöd', heted', kilenczed' 's a' t. páratlan számú ízet egészlen ki-hagygya.

Sokkal hellyesebb, és képesebb az Anyaszent egy háznál, következés-képpen Országunkban-is *S. St. L. 2. c. 2.* bé-vett szabás, mely szerént az egyenes oldalas sorban ugyan: *a' hányad' ízint-való atya-fiak a' fenn forgó személlyek, az őshöz, annyi ízint-való atya-fiak egy-máshoz-is*; az egyenetlen oldalas sorban pedig: *a' hányad' ízint-való atya-fi az őshöz a' távulabb lévő* (remotior) *annyi ízint-való atya-fiak egy-máshoz-is vegyítve.* Ha tehát az oldalas atya-fiságnak ízeit akarjuk meg-tudni, mind a' két fel-vett személy-

mélynek nemzöit, és szülöit, az az Attyokat, és Annyokat, Atyai Öreg-Attyokat, és Öreg-Annyokat, Anyai Öreg-Attyokat, és Öreg-Annyokat, és ezeknek ismét Atyai, és Anyai öseit külön elö-kell-számlálni rendszerént mind addig, míg egy közönséges ösben öszve nem jönek, p. o.

Harmadik Tábla.

Pál lévén az ös

Jakab	1	Rozália
Gergely	2	Teresia
Katalin	3	György
János	4	Mária
Juditha	5	Mátyás
Imre	6	Ágnes.

Jakab Rozáliával egyed', Gergely Teresiával 2^ad', Katalin Györgygyel 3^ad', János Máriával 4^ed' szint való Atya-fiak az egyenes oldalas sorban 's a' t'; és Jakab Teresiával másad' elsövel vegyest, (*in* 2° *mixto* 1°) Gergely Máriával negyed' másaddal vegyest, György Judithával ötöd' harmaddal vegyest, János Ágnessel hatod' negyed-

del

del vegyest ízint való Atya-fiak az egyenetlen oldalas sorban 's a' t'.

§. 108. a' Romai közönséges hitűeknél ugyan vagy akár hányad',

Öszve-tudván-számlálni az oldalas Atya-fiságnak ízeit, láſsuk, millyenek közt tiltatik-meg a' házaſság: tudni-illik

1. Az egyenetlen oldalas ſorban meg-tiltotta az Anya-ſzent-egy-ház hív nyájjára nézve a' házaſságat azok közt, kik egy-másra nézve mint egy ſzülő, és gyermek gyanánt vagynak, (*qui ſibi in vicem Parentum, et Liberorum loco ſunt*) az az: kik közül egyik egyenesen az östöl ſzármazott, a' másik pedig távolabb lévő; akár hányad ízint való Atya-fiak légyenek: így tehát a' 3dik táblán ſem Jakab (ha még életben vólna) el-nem vehetné Ágnest, ſem Imre Rozáliát: (ha ez még életben vólna-is) mert ezen esetben Jakab Ágneshez képest mint-egy Atya, és Rozália Imréhez képést mint-egy Anya gyanánt vétetödik.

§. 109. vagy negyed';

2. Egyéb-ként pedig az oldalas ſorban, akár légyen az egyenlö, akár egyenetlen, akár légyen az Atya-fiság törvényes, akár törvénytelen, a' Romai közönséges hitüeknél negyed' ízint való Atya-fiak köztt vagyon meg-tiltva a' házaſság *) 107. 1mæ: így tehát a' 3dik táblán nem veheti-el Jakab Rozáliát, úgy-mint egyed', Gergely Teresiát, úgy mind 2ad', György Katalint, úgy-mint 3ad', János Máriát. úgy-mint 4ed', Gergely Máriát, vagy János Teresiát, úgy-mint negyed' másaddal vegyest ízint való Attya-fiát: de öſzvekelhetne Mátyás Judithával, úgy-mint ötöd', Imre Ágneſsel, úgy-mint hatod', Mátyás Katalinnal, vagy György Judithával úgy-mint ötöd', (ámbár harmaddal vegyest) Imre Teresiával, vagy Gergely Ágneſsel, úgy-mint hatod' (ámbár másaddal vegyest) ízint való Attya-fiával.

*) Ha mind-azon-által a' hitetlenek, és pogányok közelébb lévö Attyok-fiával öſzve-kelvén a' kereſztény hitet fel-veszik, elöbbeni házasságjok fel-nem-bomlik, gyermekeik sem törvénytelenek.

§. 110. a' más Vallás-belieknél pedig másad' ízig:

A' más Vallás-belieknél mind a' törvényes, mind a' törvénytelen Atya-fiak közt *Conſtit. Joſ.* §. 14. csak másad' ízig vagyon meg-tiltva a' házaſság 26. $179\frac{9}{7}$: így tehát a' 3dik táblán meg-tiltatik ugyan a' házaſság Jakab és Rozália, Gergely és Teresia, Jakab és Teresia, Gergely és Rozália közt; de öſzve kelhet György Katalinnal, úgy-mint harmad', és János Máriával, úgy-mint negyed' ízint való Attya-fiával. De a' Romai közönséges hitüek, és más Vallás-beliek közt leendő vegyített *mixtum* házaſságban a' Romai közönséges hitüeknek ſzabásai tartatnak-meg 26. $179\frac{9}{7}$.

§. 111. hanem ha amazoknál vagy a' Romai Pápa,

Valamint az Anya-ſzent-egy-ház meg-tilthatta az Atya-fiságnak elő hozott ízeiben a' házaſságat *Conc. Trid. Seſſ.* 24. *Can.* 4: úgy hellyes, és fontos okokra nézve fel-is oldhatja híveit ezen akadálytól. Nevezetesen pedig a' másad' ízig való

Atya-fiságra nézve egyedül a' ſzentséges Romai Pápának vagyon fenn-tartva azon hatalom, hogy ezen akadálytól fel-oldván a' házasulandó ſzemélyeket, nekiek az öſzve kelést meg-engedheſse.

§. 112. a' Királynak jóban-hagyttával,

De mivel a' házaſság nem csak ſzentség, hanem polgári kötés-is, mellyből a' társaságra sok haſzon, vagy kár háromlik: azért ſzükséges, hogy a' világi hatalom-is bele-tekintsen ezen egy-házi dologba; nevezetesen pedig a' házaſság éránt-való akadályokra nézve. Innen terméſzetesen következik az, hogy az akadálynak fel-oldásához-is hozzá ſzóllhat a' Király: ugyan azért, ez éránt előſzör a' Királyhoz kell folyamodni; ki-is vagy egéſzlen el-veti a' helytelen kérést, vagy megengedi hellyes okokból, hogy a' könyörgő levél Eő Szentsége' eleibe menjen, és az akadálytól a' könyörgő az egy-házi hatalom által fel-oldoztathaſson.

§. 113.

§. 113. vagy a' Megyés Püspök;

A' harmad', és negyed' ízint-való atya-fiságban a' Püspököknek-is vagyon azon hatalmok, hogy az akadályt fel-oldhaſsák. Ám-bátor pedig az egyenetlen oldalas ſorban csak a' távulabb lévő íz vétetik tekintetbe §. 107; mind-azon-által a' könyörgőnek nem csak a' távulabb lévő, hanem a' közelébb-lévő ízt-is, az az mind a' kettőt *vegyítve* ki-kell tenni a' könyörgő levélben: mert a' közelébb-lévő íz meg-nehezíti a' dolgot; el-hagyván pedig ez illyen környül-állást nincs ſoganatja a' fel-oldásnak: p. o. ha a' harmadik táblán János öſzve-akarna kelni Teresiával, nem elég ki-tenni a' Püspök előtt, hogy negyed' ízint-való atya-fiak; hanem környül-állásosan elő-kell-adni a' negyed' másaddal vegyest (*in 4to mixto 2do*) ízint-való atya-fiságat. Szint' így ki-kelle e a' Szentséges Pápa előtt tenni Jakabnak a' másad' elsővel vegyest ízint-való atya-fiságát, ha Teresiával öſzve-kelni akarna. Úgy-is minden esetre bé-kell adni a' nemzet-ſornak (*genealogia*) a' megyés Pap' keze' irásával meg-erősített hiteles tábláját, mellyet nem a' Tanúk' bizonyság-tételéből, (mint egyéb világi ügyekben) hanem a' hiteles kereſz-

telö-könyvből kell el-kéſzíteni, a' mennyire kitelhet.

§. 114. emezeknél pedig a' Felség feloldja az akadályt.

A' más vallás-beliek nem függvén az Anyaſzent-egy-ház' hatalmától, egyedül a' Felségtől nyerhetik meg a' másad' ízig-való akadálynak feloldását *Conſt. Joſ.* §. 16, *és* 26. 179⅘.

§. 115. Romai közönséges hitűeknél a' lelki,

A' lelki atya-fiság nem a' nemzésből ered, hanem a' Kereſztség' és bérmálás' ſzentségeiből: és így nem kelhet öſzve a' Romai közönséges hitüeknél a' kereſztelő *) az általa meg-kereſzteltel, vagy ennek ſzülöivel (*baptiſans, baptiſatus, baptiſatique parentes*) a' kereſzt-atya, vagy -anya, kereſzt-leányával, vagy -fiával, és ennek ſzülőjével, (*levans, levatus, levatique parentes*) a' bérmáló az általa meg-bérmálttal, és ennek ſzülöivel

vel (*confirmans, confirmatus, confirmatique parentès*) *Conc. Trid. Seff.* 24. *cap.* 2.

*) Ha mind-azon-által, az el-kerülhetetlen szükség úgy hozván magával, az atya tulajdon gyermekét meg-keresztelné, ez által hitvesével-való házassága semmi fogyatkozást nem szenvedne.

§. 116. és törvény-ſzerént-való rokonyság-is fel-bontó akadályt okoz.

A' törvény-ſzerént-való atya-fiság az örökbe-való fogadásból ered: és így nem kelhetnek azok öſzve az egyenes ſorban egéſz negyed' ízig, kik egy-másra nézve ſzülö, és gyermek gyanánt vagynak, az az: az örökbe-fogadó az örökbe-fogadott gyermekével, és ennek egéſz negyed' ízig-való maradékival; (*adoptans, adoptatus, adoptatique poſteri*) az oldalas ſorban pedig tiltatik a' házaſság az örökbe-fogadott gyermek, és az örökbe-fogadónak gyermekei között (*adoptatus, adoptantisque liberi*) mind addig, míg az örökbe-fogadónak gyermekei az atyai hatalom alól fel-nem ſzabadúlnak *Cap. unic. de cogn. leg.*

ámbár ezen eset alig adja magát-elő Orszá-gunkban.

§. 117. Atya-fiséghoz járúl a' sógorság-is,

A' vér-szerént-való atya-fiságon kivül vagyon más rokonyság-is, mely nem a' nemzésből, hanem az el-hálásból *) származik. Ezt mellyékes atya-fiságnak (*affinitas*) lehetne neveznünk, ha ama' német szó Schwager közönségesen *sógorrá* nem faragódott volna, mely meg-magyarosított szónál talán meg-lehet maradnunk. Mivel pedig el-hálásból származik a' sógorság, ha mindjárt meg-esküdtek-is a' hitvesek; az e' féle megerősített, vagy-is szent házasságból mind addig nem következik sógorság, míg egy-mással el-nem hálnak *Lásd a'* 130dik §-t.

*) Ez a' szó *el-hálás* a' két rend-beli nemnek egy-mással-való közlését, vagy (a' mint a' Szentírás elő-adja) meg-ismérést jelenti.

§. 118. egy-általlyában ugyan, ha törvényes,

A' sógorság az el-hálásból ſzármazik: valamint pedig az el-hálás vagy törvényes, a' ſzent házaſságban, vagy törvénytelen, a' házaſságon kivül-való bujálkodás által; ugy a' sógorság-is vagy törvényes, vagy törvénytelen; és ezek folyadékjokra nézve egy mástól külömböznek nem csak a' Romai közönséges hitüeknél §. 122, 123; hanem a' más vallás-belieknél-is §. 119. A' törvényes sógorság mind-azon-által mind a' két rendbelieknél fel-bontó akadályt okoz, ámbár valamentég külömböző foganattal §. 122, 124.

§. 119. ha pedig törvénytelen, csak a' Romai közönséges hitüeknél;

A' törvénytelen sógorságból eredett akadály csak a' Romai közönséges hitüeket érdekli: holott a' más vallás-belieknél ſemmit nem akadályoztatja a' házaſságat e' féle törvénytelen sógorság *Conſt. Joſ.* §. 15. ámbár; fel-bontja néha nálak-is a' házaſságat; de nem úgy, mint tör-

vénytelen sógorság; hanem, mint házaſság-törés, ha az öſzve-kelés után esett. *Lásd a'* 127^dik §-t.

§. 120. de csak az egyik el-háló ſzemély, és a' másiknak attya-fiai köztt

El-hálásból ſzármazik a' valóságas sógorság, úgy-mint a' házaſságat fel-bontó akadály. Nem oly ki-terjedt értelemben vétetödik itt tehát a' sógorság, mint azt némellyek venni ſzokták, ollyanokat-is sógoroknak gondolván lenni, kik között magában éppen ſemmi rokonyság nincs. Innét vagyon az, hogy ſokan bámúlnak, midön két test-vér legényt, két test-vér leánnyal, vagy az anyának mostoha-fiát az atyának mostoha-leányával 's a' t' öſzve-kelni látják; nem bámúlnának pedig, ha a' sógorságnak mi-vólttát jobban ki-tanúlnák, holott:

Csak a' férj leſz sógor az aſzſzonynak attya-fiára nézve; és viſzont: az aſzſzony a' férjnek attya-fiára nézve, az az: *az el-háló társomnak attya-fiai, és az atyám-fiainak el-háló társai sógorok hozzám Cap. Porro* 35. *q.* 5. p. o.

Ne-

Negyedik Tábla.

A' Férj' részéről Sándor, az Aszszonyéról Gábor lévén az ős,

Eörsébeth, *István*. *Julianna*, Sebestyén.

Istványnak felesége Julianna sógor-aszszonya Eörsébethnek Istvány' nénnyének; szinte úgy Juliannának férje Istvány sógora Sebestyénnek Julianna' öcsesének; de Istványnak nénnye Eörsébeth semmi sógorsággal nincs öszve-kapcsolva Julianna' öcsesével Sebestyénnel; úgy semmi sógorság nincs a' két Nász, tudni-illik Sándor, és Gábor között.

§. 121. teszi némely ízekben,

Nincsenek ugyan a' sógorságnak valóságas ízei: mert nem a' nemzésből ered; mind-azonáltal a' vér-szerént-való atya-fiságnak hasonlatosságára íznek szoktuk nevezni a' sógoroknak egymástól-való távol-létteket, melynek ki-keresttére e' következendö szabás fog-szolgálni; *a' hányad ízint-való atya-fi valaki egyikhez az el-háló személlyek közül, annyi ízint való sógor a' másik el-háló személyhez* p. o. a' negyedik táblán, mivel

Sebestyén Juliannához Istvány' feleségéhez egyed' ízint-való atya-fi, ugyan egyed' ízint-való sógor-is Istványhoz; és mivel Erzsébeth egyed' ízint-való atya-fi Istványhoz Julianna' férjéhez, ugyan egyed' ízint-való sógor-aſzſzony Juliannához-is. Ha tehát a' sógorságnak ízeit akarjuk meg-tudni, mind a' két egy-máſsal el-háló ſzemélyeknek, mind a' két ágan lévő attyok-fiait, mind az egyenes, mind az oldalas sorban a' 104dik, és 107dik § ſzerént ki-kell keresni p. o.

az Ötödik Táblán

vegyük-fel, hogy János, és Ágnes egy-máſsal el-háltak: azonnal sógor lett János Teresiához Ágnesnek egyed' ízint-való attya-fiához egyed' ízben, Máriához Ágnesnek másad' ízint-való attya-fiához másad' ízben, Illéshez másad' elsővel vegyest ízben, Juliannához harmad' másaddal vegyest ízben, Andráshoz negyed' ízben, Ignátzhoz negyed' harmaddal vegyest ízben, Rozáliához ötöd' negyeddel vegyest ízben 's a' t: viſzont pedig Ágnes sógor-aſzſzony lett Katalinhoz, úgymint Jánosnak egyed' ízint-való attya-fiához egyed'

íz-

T. á

Ötödik Tábla.

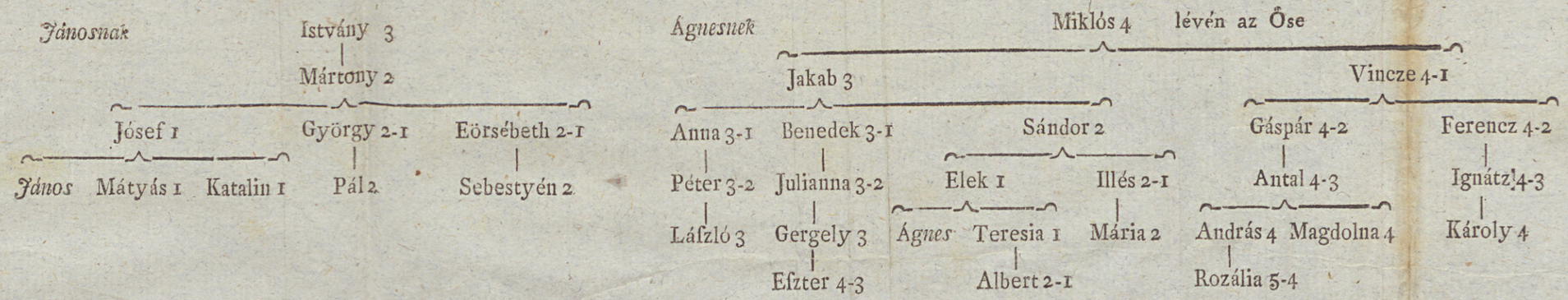

ízben, Pálhoz másad' ízben 's a' t'; de ellenben éppen nem sógor Mátyás Teresiához, Pál Máriához, Sebestyén Andráshoz, György Ignátzhoz 's a' t': mert a' sógorságból nem származik sógorság (*affinitas non parit affinitatem*).

§. 122. a' Romai közönséges hitűeknél tudni-illik vagy negyed',

Ily értelemben vévén a' sógorságat, *ha törvényes*, a' Romai közönséges hitüeknél egész negyed' ízig 106. 107. 1^mæ fel-bontó akadályt okoz: és így, ha az 5^dik táblán meg-halna Ágnes, Jánosnak hitvese, és János új házasságra akarna lépni: sem Teresiát, úgy-mint egyed', sem Máriát, úgy-mint másad', sem Juliannát, úgy-mint harmad' másaddal vegyest, sem Esztert, úgy-mint negyed' harmaddal vegyest, sem Magdolnát, úgy-mint negyed' ízint való sógor-aszszonyát, és meghóltt hitvesének Ágnesnek ugyan annyi ízint-való Attya-fiát el-nem vehetné: öszve-kelhetne ellenben Rozáliával, úgy-mint ötöd' ízint való sógor-aszszonyával, vagy-is meg-hóltt hitvesének Ágnesnek ötöd' ízint való Attya-fiával; (semmi tekintetbe nem vévén már itt az ötöd' ízzel vegyített

ne-

negyed' ízt) viszont: meg-halván János Ágnesnek férje, nem kelhetne-össze Ágnes Mátyással, úgy-mint egyed', Sebestyénnel, úgy-mint másad' ízint való sógorával, és meg-hóltt Férjének Jánosnak, ugyan annyi ízint való Attya-fiával 's a' t'. Ki-tetszik ezekből, hogy ezen akadály csak akkor szokta magát elő-adni a' törvényes sógorságra nézve, midőn valamellyik a' házasok közül özvegységre jutván, más házasságra akarna lépni *).

*) Kiki által-láthatja ezekből, miért kelhetnek össze p. o. az Atyának mostoha Leánya, és az Anyának mostoha fia, vagy viszont; miért veheti-el a' mostoha-atya mostoha-fiának meg-hagyott özvegyét, vagy viszont; miért párasodhatnak-össze a' Nászok; miért vehetnek-el két test-vér Atya-fiak két test-vér Leányt; miért vehet-el egy férj-fi egymás után két asszonyt, kiknek meg-holtt férjeik egy test-vérek vóltak; miért veheti-el a' férj-fi megholtt hitvese' test-vérjének meg-hagyott özvegyét, és viszont. p. o.

Sándor
Mártonynak hitvese Erzsébet. Eleknek hitvese Julian.
† †

Meg-halván Erzsébeth Mártonynak hitvese, és Elek Juliannának férje, mind a' kettő Sándornak gyermekei

mekei: ámbár ugyan Eőr'sébeth és Elek egy-testvérek vóltak; még-is el-veheti az özvegységre jutott Mártony, ugyan özvegységre jutott Juliannát, mivel ezen esetekben semmi sógorság nem-forog-fenn; ki-tetszik ellenben: miért nem kelhet-öszve a' mostoha-atya mostoha-leányával, vagy viszont a' mostoha-anya mostoha-fiával úgy-mint egyed' ízint való sógorával.

§. 123. vagy másad',

Az özvegységen kivül-is adhatja magát elő ezen akadály a' Romai közönséges hitüeknél: midőn tudni-illik valamely szabad személy törvénytelenül másal bujálkodott vólna, az után pedig fajtalan társa meg-halván, avagy egy-mástól el-állván, annak egyed', vagy másad' ízint való Attya-fiával öszve-párasodni akarna; mert e' féle bujálkodás által törvénytelen sógorság támadott, mely másad ízig sikeretlenné teszi a' következendő házasságat *Conc. Trid. Sess.* 24. *Cap.* 4. De ezen esetben nyilvánságosan meg-kell mutatni a' bujálkodást, nem-is elég a' házasság' fel-bontására a' köz hir, vagy önnön a' bujálkodó személy által tett vallás: holott néha meg-történhetne, hogy a' házas személlyek reá únván egy-másra illyes aka-

akadályt koholhatnának-ki a' végre, hogy egymástól el-válaſztaſsanak.

§. 124. a' más Vallás-belieknél pedig másad' ízig,

A' más Vallás-belieknél (a' törvénytelen ſógorság ſemmi akadályt nem okozván) a' törvényes ſógorság-is nem külömben, mint az Atyaſiság, csak másad' ízig tilalmazza a' házaſságat *Conſt. Joſ.* §. 15. et 26. 1791: és így az 5dik táblán el-vehetné ugyan az özvegységre jutott János akár Annát, akár Juliannát, akár Magdolnát minden akadály nélkül; nem pedig Teresiát, ſem Máriát.

§. 125. sikeretlenné a' *következendő* házaſságat;

Két-féle-képp' lehet a' hitvesek közt ſógorság: vagy tudni-illik már a' házaſság előtt vóltt; vagy a' házaſság alatt támadott. Amazt eleve-való (*antecedens*), emezt következett (*conſequens*) ſógorságnak nevezhetjük. Mind-azok pedig, mellyek az előbbeni §okban mondattak, az eleve-va-

ló

ló ſógorságról értetődnek úgy, hogy a' kik közt már az előtt ſógorság vóltt, azok közt fel-bontó akadály vagyon, az az: *az eleve való ſógorság fel-bontja a' következett házaſságat:* ellenben a' házaſság-törés által következett ſógorság fel-nem bontja a' már fenn-álló házaſságat a' Romai közönséges hitüeknél.

Annyira viſzi tudni-illik néha gyarlósága az embert, hogy valamellyik a' hitvesek közül hitét ſzegvén, ama' nagy ſzentséget meg-törvén, házaſság-beli ágyát meg-ſzeplősítvén, tulajdon hitvesének vér-ſzerént való attya-fiával házaſságtörésre, és a' vérség' meg fertőztetésére vetemedik: mely iſzonyú fertelmeſség, jól-lehet ſógorságat ſzerez ugyan a' hitvesek közt; mindazon-által az előbbeni már fenn-álló házaſság azért fel-nem-bomlik, hanem az e' féle becstelenség az Anya-ſzent-egy-ház által ugyan tetemes egy-házi fenyítékkel érdekeltetik; a' világi hatalom által pedig a' törvényes uton példásan megboſzſzúltatik 36. 1599.

§. 126.

§. 126. sőtt a' más Vallás-belieknél

Minden házaſsági-akadálytól mentt, és törvényesen őſzve adott hitvesek úgy le-vagynak hólttig egy-másnak kötelezve, hogy azoknak házaſsága (ki-vévén két esetet §. 100, 136. ſemmiféle ſzin alatt fel-nem-bontódhatik a' Romai közönséges hitűeknél: meg-engedtetik ellenben a' más Vallás-belieknél, hogy némely esetekben a' fennálló hellyes házaſság közttök egéſzlen fel-bontódhaſson *Conſtit. Jos.* §. 54. *et ſequ.*

§. 127. a' fenn-álló *hellyes* házaſságat-is fel-bontja a' következet sógorság,

Elegendő ok a' többi közzt erre a' házaſságtörés *Conſt. Jos.* §. 55: mely esetben a' megsértetett hitves panaſzt tévén a' világi törvény előtt, és hitvesének házaſság-törését nyilvánságosan meg-mutatván háthatósan törekedhetik arra, hogy a' közttök vóltt házaſság egéſzlen el-múljon: és így méltán mondhatjuk, hogy nálak a' következett, vagy-is a' házaſság-törésből eredett sógorság-is fel-bontja a' házaſságat: ha tehát a' hitvesek közűl valamellyik a' másiknak egyed' vagy

má-

másad' ízint való Attya-fiával házaſság-törésre vetemedik, és ez által hitvesére nézve sógorrá leſz, azonnal alkalmatoſságat nyújt, hogy a' közttök vóltt hellyes házaſság fel-bomoljon: mellynek fő oka mind-azon-által nem úgy a' sógorság; mint inkább a' házaſság-törés: holott ez már magában-is fel-bontja a' házaſságat, ha mindjárt nem okoz-is sógorságat.

§. 128. úgy kivánván a' meg-sértetett hitves.

Meg-kell azomban külömböztetni a' fel-bontó akadályt a' fel-bontó októl: holott a' 122dik, 123dik, és 124dik §ban elő-hozott esetekben akadályoztatja-is a' sógorság a' házaſságat, fel-is bontja, ha valami módon öſzve állott. Tiltatik tudni-illik egy általlyában a' házaſság a' Romai közönséges hitűeknél a' törvényes sógorság által egéſz negyed' ízig, a' törvénytelen sógorság által pedig másad' ízig; és a' más Vallás-belieknél a' törvényes sógorság által másad' ízig úgy, hogy, ha amazoknál vagy a' Romai ſzentséges Pápa, vagy a' Megyés Püs-pök; emezeknél pedig a' Felség fel-nem oldja ezen akadályt *) éppen meg-nem engedtetik a' házas-

ság; sőtt ha valami utor-módon öſzve adattak-is, akaratjok ellen-is fel-bontatik az egyéb-ként magában sikeretlen házaſság: ellenben pedig a' 127dik §ban elő-hozott eset nem mondattathatik akadálynak; mert a' házaſságnak meg-létte után támadott: nem-is tiltja a' hitveseket a' közttök lévő házaſsági ſzövetségnek további folytatásától; hanem a' meg-sértetett félnek ſzabad akaratjára hagygya, meg-akar-e tovább maradni a' házaſságban, vagy ſem, és így hatalmában áll akár a' házaſságnak fel-bontására törekedni, akár hite-ſzegett hitvesével tovább-is élni-halni.

*) A' mik a' 111dik 112dik 113dik, és 114dik §ban az Atya-fiságbeli akadálynak fel-oldásáról mondattak, mind-azok a' sógorságra nézve-is ſzóról ſzóra alkalmaztathatók.

§. 129. Romai közönséges hitűeknél a' törvény ſzerént-való sógorság-is fel-bontó akadály:

Valamint az Atya-fiságban találunk törvény ſzerént-valót §. 116; úgy vagyon törvény ſzerént-való (*legalis*) sógorság-is, mely az örökbe-való fogadásból ſzármazik úgy, hogy a' Romai közönséges

ges hitüeknél nem kelhetnek öſzve az örökbe-fogadó ſzemélyek az örökbe fogadottaknak meghagyott özvegygyeikkel, meg-lévén közttök tiltva a' házaſság egyed' ízint-való sógorságban.

§. 130. sött nálak az előbbi el-jegyzésből eredett sógorodás miatt

Ne csak az el-hálás, vagy bé-tellyesített házaſság által leſz valóságas sógorrá az egyik elháló ſzemély a' másiknak attya-fiaira nézve; hanem az egyik jegyes-is kezd a' másik jegyesnek attya-fiaival a' Romai közönséges hitüeknél mintegy öſzve-sógorodni, mihelyest az el-jegyzés, vagy esküvés véghez megy (mert ha az el-jegyzéshez, vagy esküvéshez az el-hálás-is hozzá járúl, már akkor nem sógorodás, hanem valóságas sógorság támad §. 117. *et ſequ.*). Innét eredett ama' akadály, mellyet az Anya-ſzent-egy-ház' Törvény-tudói *juſtitia publicae honeſtatis* az az: a' köz becsület' igazságának neveznek: mert mint-egy becstelennek tartatik, ha valaki el-jegyezvén valamely ſzemélyt, azután annak közelről-való attya-fiával öſzve párasodott. Mi rövidségnek okáért talám sógorodásnak nevezhetnénk; hogy meg-

külömbözteſsen a' valóságas sógorságtól: holott a' sógorság az el-hálásnak meg-lettéből ered; a' ſógorodás pedig az el-hálásra czélyzó el-jegyzésből, vagy esküvésből ſzármazik, és így a' jövendőbeli valóságas sógorságra mint-egy utat nyit. El-jegyezvén tehát az ötödik táblán János Ágnest, vagy vele meg-esküdvén, minek-előtte egy-mással el-háltak vólna, Ágnesnek attyai-fiai, tudni-illik Teresia, Elek 's a' t' mint-egy öſzve sógorodnak Jánoſsal, és viſzont János' attya-fiai Katalin, Jóſef 's a' t' Ágneſsel.

§. 131. ſem kelhet öſzve az egyik jegyes, a' másiknak egyed' ízint-való attya-fiával:

Hellyes, és ſikeres lévén a' Romai közönséges hitűeknél az el-jegyzés, ámbátor önként el-állottak vólna-is az után a' jegyesek egy-mástól; még ſem kelhet többé öſzve az egyik jegyes a' másiknak egyed' ízint való attya-fiával. Ha tehát az 5dik táblán János el-jegyzette Ágnest, és idő közben (minek-előtte egy-máſsal el-háltak vólna) a' kötéstől el-állanának, vagy Ágnes jegy korában

ban meg-halna, el-nem veheti János Teresiát, úgy-mint Ágnesnek egyed' ízint való attya-fiát. De ezen akadály, a' mennyire tudni-illik az el-jegyzésből ered, (régenten ugyan meſzſzebb terjedvén) csak az egyed' ízig vagyon meg-határozva, 's pedig csak úgy, *ha az el-jegyzés sikeres vóltt Conc. Trid. Seſſ.* 24. *Cap.* 3. ki-tetſzik ebből, miért nem kelhetnek-öſzve a' ſzülők gyermekeik' jegyeſsével, vagy viſzont a' gyermekek ſzülőjök' jegyeſsével.

Nem csak pedig az el-jegyzésből; hanem annál inkább a' meg-erösített (de bé-nem tellyesített) házaſságból-is sógorodás támad úgy, hogy, végbe menvén az esküvés, ám-bátor el-nemháltak vólna-is egy-máſsal az új házasok, nem kelhet-többé öſzve az egyik házas a' másiknak attya-fiaival. E' féle akadály pedig egéſz a' negyed' ízig való atya-fiságra ki-terjed *Pius* 5. *Bulla* 62: ha tehát az előbbeni példában meg-esküdött vólna már János Ágneſsel, és az esküvés után, minek-előtte egy-máſsal el-hálnának, Ágnes meg-hóltt vólna, az özvegységre jutott János ſem Teresiát, ſem Máriát, ſem Juliannát, ſem Magdolnát el-nem vehetné, úgy-mint Ágnesnek egyed-2ad', 3ad' 4ed' ízint való attya-fiait, és viſzont: ha

Ágnes jutna özvegységre, azt sem Mátyás, sem Pál, sem István el-nem vehetné. Tegyük már most: hogy János Ágnesel-öszve-keltt ugyan; de valamely fel-bontó akadály lévén közttök, minekelőtte egy-mással el-háltak vólna, egy-mástól elválasztattak, és sikeretlen házasságjok egészlen fel-bomlott: még ezen esetben-is fenn-marad az esküvésből eredett sógorodás, úgy-mint fel-bontó akadály, ám-bátor sikeretlen vóltt-is a' bé-nem tellyesített házasság *Cap. siquis q. 2. et Cap. 5. de despons. impub.*: és így az el-válás-után Ágnest Mátyás, vagy Pál úgy-mint az el-váltt Jánosnak egyed' vagy másad' ízint való attya-fiai el-nem vehetnék; szinte: ha az el-válás után Ágnes másférjhez menne, attól fogadandó Leányát János el-nem vehetné; viszont: az illyen esetben Jánosnak az el-válás után nemzendő fiával nem kelhetne öszve Ágnes.

§. 132. ez az oka, hogy néha sokat akarván a' buja jegyes, a' mie vóltis, el-veszti.

Rendes az, de igen természetes: hogy, ha valaki el-jegyezvén egy személyt, az esküvés

előtt

elött annak egyed' ízint való attya-fiával bujálkodik; ezen esetben mind-a' kettőt el-veszti p. o. El-jegyezvén az 5dik táblán János Ágnest, ha az esküvés elött János Teresiával, Ágnesnek egyed' ízint való attya-fiával bujálkodik, ki-világosodván ezen környül-állás, sem Ágnessel, sem Teresiával többé öszve-nem-kelhet: Ágnessel nem, mert meg-ismérvén Teresiát, Ágnes, és János köztt egyed' ízint való törvénytelen sógorság támadott; de Teresiával sem, mert el-jegyezvén Ágnest, Teresia, és János köztt egyed' ízint való sógorodás lett: már pedig mind-a' két akadály ellenzi a' házasságat §. 123, 131: Szinte úgy történne Ágnessel Mátyásra nézve, ha Ágnes Jánosnak jegyesse lévén, Mátyással bujálkodna.

§. 133. Semmivé teszi a' következendő házasságat mind a' két rendbelieknél az eleve-való házasság-törés,

Két-féle a' gonosz tétemény (*crimen*): a' házasság-törés (*adulterium*), és a' hitves-ölés (*conjugicidium*). A' házasság-törő személy özvegységre jutván éppen nem-kelhet öszve-előbbeni ráz-

rázna társával a' más vallás-belieknél *Conſt. Jos.* §. 18; sőtt a' Romai közönséges hitüeknél sem, ha tudni-illik a' paráználkodás' alkalmatoſságával nekie a' jövendő házaſságat meg-igérte, vagy hitvesének halálára törekedett vólna *Cap.* 6. X. *de eo, qui dux. in matr. quam per adult. poll.*

§. 134. és a' hitves ölés:

Az önnön hitvesét meg-ölő gonoſz pedig, ha mindjárt gonoſz-tételét halállal 11. 1723 nem boſzſzúlná-is a' Világi hatalom, házaſságra nem léphet azzal, a' kivel egyet értett hitvesének meg-ölésében, avagy a' kivel annak-előtte házaſság-törést követett, és azután hitvesét, jól-lehet annak tudta nélkül, meg ölte, hogy parázna társával házaſságra lépheſsen. Sőtt a' más vallás-belieknél az-is, a' ki más házas ſzemélyt meg-öl, vagy meg-ölet oly czéllyal, hogy annak özvegygyével öſzve-kelheſsen, e' féle házaſságtól el-tiltatik, akár tudott a' meg-ölöttnek özvegygye ezen tételről valamit, akár nem *Conſt. Jos.* §. 19.

§. 135.

§. 135, sőtt a' hit-külömbség

Szorgalmatosan vigyázott arra mindenkor a' Romai közönséges Anya-ſzent-egy-ház, hogy hív nyájja a' hitetlenekkel, és pogányokkal öſzve-ne-vegyüljön, és így az újjacs Magyar Kereſzténységnek az igaz hitben-való meg-erősítésére ügyelvén Szent Láſzló Királyunk-is *L.* 1. *cap.* 10, hogy a' vegyített házaſságból az el-csábításra alkalmatoſság ne következzen, meg-tiltotta a' Sidók, és Kereſztények köztt leendö házaſságat, úgy-mint a' következéseire nézve ártalmasat: mely ámbár egyedül a' 'Sidókról ſzólló törvény egyéb hitetlenekre, és pogányokra nézve-is kiterjed, nem csak a' Romai közönséges hitüeknél, hanem a' más vallás-belieknél-is *Conſt. Jos.* §. 10.

§, 136. néha a' fenn-álló házaſságat-is fel-bontja.

És így a' hit-külömbség (*cultus disparitas*) oly fel-bontó akadály, hogy, ha p. o. a' házas 'Sidó Kereſzténnyé leſz, 'Sidó hitben meg-ma-

radván hitvese, és *ez nem akarna Kereſzténnyé lett hitvesével élni, avagy az el-csábítás éránt fontos félelem volna Innoc. III. cap. 7. de divortiis*; attól úgy el-válaſztatik, hogy más házaſságra léphet Kereſzténnyel.

§. 137. Sikeretlenné teſzi a' házaſságat mind a' két rend-belieknél az erőſzak, és félelem,

Meg-kivántatik leg-kiváltt a' házaſságra nézve a' tellyes, és minden fogyatkozás nélkül-való ſzabad egyezet §. 96: ugyan azért az erőſzakkal, vagy félelem által kínſzerített házaſságnak sikere nincs *a' kínſzerített ſzemélyre nézve*; egyéb, ha azután a' másikkal-való lakttával önként reá-állana a' házaſságra. De, hogy a' félelem sikeretlenné tegye a' házaſságat, annak ſzerfelett-valónak (*gravis*) *Cap. 6. de ſponsalibus*, és pedig az ezközlendő házaſság végett, (*fine ineundi matrimonii*), igazságtalanúl (*injuſte incuſsus*) *Cap. 10. de ſpons. et Cap. 2. de adulteriis*; és külső okból (*extrinsecus*) eredettnek kell lenni: következés-képpen, mellynek ellent-állani nem lehe-

hetett *Conſt. Joſ.* §. 27. p. o. ha valaki tüſténtvaló halállal fenyegettetnék: mert, ha az orvos halált jövendölne betegjének, ha csak házaſságra nem lép; vagy ha a' Szent ſzék valakit kemény fenyítek alatt reá-venne a' házaſságra, ez által ſikeretlen nem lenne; mert az elsö esetben belsö okból ered, a' másadikban pedig igazságosan támadott a' félelem.

§. 138. vagy az el-ragadás;

Ha a' férj-fiú *) erö-ſzakkal el ragadván a' fejér-ſzemélyt, azt házaſságra kínſzeríti, a' köztök való házaſság (mellyre tudni-illik a' ſzabad, és minden eröltetés nélkül-való egyezet el-kerülhetetlenül ſzükséges) ſemmibe múlik *az el-ragadott leányra nézve*, egyéb ha ez bátorságas lábra állítatván, és minden veſzedelmen kivül lévén önként maga a' házaſságra reá-állana *Conc. Trid. Seſs.* 24. *cap.* 6, *et Conſt. Joſ.* §. 17. Honnyunkban pedig e' féle leány-ragadó meg-is ſzokott büntettetni *S. St. L.* 2. *Cap.* 25.

*) Hát ha a' ſejér-személy ragadná-el a' férjfiat? illyen eset mint-egy lehetetlennek látszatott

len-

lenni: mind-azon-által, ha csak ugyan meg-történne, vallyon semmivé tenné-e a' házasságat az el-ragadott férj-fiúra nézve? mivel ennek szabad meg-egyeztte fogyatkozna, és a' leány ragadtatás-éránt hozott törvénynek e' vólna a' fö oka, ki-lehet azt ezen nem éppen lehetetlen esetre-is terjeszteni.

§. 139. de nem a' Szülők' ellenzése.

Ám-bátor ugyan a' szülöknek jóban-hagyását illendösnek, és haſznosnak tartja törvényünk 54. 1^mæ; mind azon-által nem oly el-kerülhetetlenül szükséges, hogy a' nélkül a' fel-serdültt (*majorennis*) gyermek házaſságra ne léphetne *Trid. Seſs.* 24. *cap.* 1.

§. 140. Fel-bontja a' házaſságat a' Romai közönséges hitűéknél az előbbi egy-házi Rend,

Bé-hozattatván Országunkban-is a' Romai közönséges hiten-lévő fel-szenteltt Papoknak nötelen-

lensége *) (*caelibatus*) *Colom. L. 2. Cap. 9.* 10, ha ki az egy-házi rendet egyszer fel-veszi, és Papnak fel-szenteltetik, többé meg-nem házasodhatik, *Trid. Sess.* 24. *c.* 9; úgy-is sikeretlen lévén házassága, vagy-is szentség-törő paráználkodása (*sacrilegium*). De ellenben ha valaki már meg-esküdött az oltár előtt hitvesével, ám-bátor még el-nem háltt vólna-is vele, ha az után lép az egy-házi rendbe, ez által fel-nem-bomlik előbbeni házassága. Ki-tetszik ebből az egy-házi rend, és szerzetes fogadás §. 100 közt-való nagy külömbség; ki-tetszik egyszer's-mind az-is, hogy a' Papok fel-szenteltetések' alkalmatosságával nem fogadnak örök tisztaságat, mint a' szerzetesek: egyébként az egy-házi rendnek-is szinte úgy, mint a' szerzetes fogadásnak fel-kellene bontania a' szent, de még bé-nem-tellyesített házasságat; ellenkezőt rendel pedig az Anya-szent-egy ház.

*) Eme' szó *nő* hajdontt feleséget jelentett; valamint most-is mondjuk *nőtelen*, az az feleség nélkül-való: hihetőleg innét mondatik Királyné, Biróné, Szabóné 's a' t' mint-ha mondanánk Királynak, Birónak, Szabónak nője, vagy-is felesége: alkalmatos szónak találtatik tehát a' nőtelenség ama' deák *caelibatus*-nak ki-fejezttére.

§. 141.

§. 141. és mind a' két rend-belieknél a' más fenn-álló házaſság,

Ámbár ugyan a' terméſzet' törvénnye megengedni látſzatik egy férjre nézve a' feleségeknek többeſségét (*polygynaecia*) *Martini de Lege nat. Poſit.* 708; meg-tiltván azomban egy aſzſzonyra nézve a' férjeknek többeſségét (*polyandria*) *Poſit.* 107; az új Szövetségben (*novum Teſtamentum*) mind-azon-által *Mathei* 19: sött, honnyunkban kemény büntetés alatt 6. 1625. egy-általlyában *Conſt. Joſ.* §. 11. 12. meg-vagyon tiltva akár a' férjeknek, akár az aſzſzonyoknak egyſzerre-való többeſsége: (*polygamia ſimultanea*) ugyan azért, ha valaki ſzent házaſság által egy hitvesnek le-vagyon kötelezve, míg annak halálát elégségesen, és hitelesen meg-nem-bizonyítja, másadikával öſzve nem kelhet úgy, hogy egyſzerre két hitvese légyen *Cap.* 1. *de ſecund. nuptiis*; ámbár: nem tilalmaztatik az özvegyeknek a' másadſzori, harmadſzori 's a' t' házaſság (*polygamia ſucceſsiva*): de mind-azon-által nem részesülhetnek a' menyegzői áldásban.

§. 142.

§. 142. valamint a' gyermek-kor-is;

A' 14 eſztendőn alól-lévő férj-fi-, vagy 12 eſztendőn alól-lévő leány-gyermekeknek (mert eddig tart nálak a' gyermek-kor *aetas impubera*) ſikeretlen a' házaſságjok, időtlenek lévén mind a' nemzésre, mind a' gyermekeik' nevelésére *) *Cap.* 10. *de desp. impub.* és ha öſzve kelnek-is gyermek-korokban, (*infra annos pubertatis*) ſikeretlen házaſságjok ſikeres el-jegyzés gyanánt vé. tetődik-fel, és sógorodást §. 130, következés-képpen fel-bontó akadályt okoz §. 131. a' Romai közönséges hitűeknél. Ha mind-azon-által a' furcsaság ki-pótolja az időtlenséget (*ſi malitia ſupplet aetatem*), az az: ha ezen gyermekek oly furcsa eſzűek vólnának, hogy ily nagy kötésnek fontoſságát, és ſzentséges mi-vólttát által-láthatnák, és az el hálásra elegendők vólnának, közttök-is meg-lehetne a' házaſság.

*) Hasonló akadály érdekli az esztelenekét, és sültt bolondokat; de nem a' némákat, sem a' siketeket, (kik tudni-illik meg-egyeztteket jelekkel-is ki-fejezhetik) sem pedig azon eszelősöket, kiknek néha hellyén vagyon eszek (*lucida intervalla*

ha-

habentes), hogy ezen nagy állapotnak mi-vólttát meg-ismérhessék.

§. 143. egyéb ha a' más vallás-beliek-nél az Atya, vagy Gyám-atya, vagy a' Felsőség meg-engedi.

A' más vallás-beliekre-is ki-terjed ezen akadály: kiknél a' neveletlen (*minorennes*) gyermekeknek házaſsága ſikeretlen, ha tudni-illik az Atya, vagy atyai ős, vagy Gyám-atya (*tutor*), vagy a' Felsőség meg-nem engedi *Conſt. Joſ.* §. 3. 6. Meg kivántatik tehát, hogy az Atya, vagy (e' nem lévén) az atyai ős reá álljon e' féle gyermeknek házaſságára: ha ez ellenzi, a' gyermek pedig tovább-is sürgeti kérését, Törvény' eleibe utasítatik a' dolog *Cit. Conſt.* §. 4, és ha az Atyának, vagy az atyai-ősnek okai fontosoknak találtatnak, el-esik a' gyermek kérésétől; ha pedig az okaik helytelenek, vagy ſzép ſzerével el-intéztetik a' dolog, vagy a' gyermekeknek meg-engedtetik a' házaſság §. 5. Ha az Atyán, vagy atyai-ősön kivül Gyám-attya is vagyon a' gyermeknek, ennek a' meg-egyeztte is ſzükſé-

séges, és ha külömböző véleménnyel vólnának, a' Biró intézi-el a' dolgot §. 7; ha pedig a' gyermeknek csak Gyám-attya vólna, ennek meg-egyeztte nem elegendő; hanem a' Birónak jóváhagyása-is meg-kivántatik §. 8. 9.

§. 144. Fel-bontó akadály mind a' két rend-belieknél a' tehetetlenség,

Hasonló akadály vagyon azokra nézve, kik az el-hálásra tehetetlenek, ha a' tehetetlenség már a' házaſság előtt meg-vóltt (*impotentia antecedens*), és ha meg-orvosolhatatlan (*perpetua*). Ezen terméſzetes, következés-képpen mind a' két rend-beliekre ki-terjeſztett *Conſt. Jos.* §. 42, *et ſequ.* akadálynak díſztelen mi-vólttát, és belőle következni ſzokott botránkoztató izetlenségeket itt elő-hozni talám ſzükségtelen: környül-álláſosabban elő-vagyon ez adva *az Anya-ſzent-egy-ház' Törvénnyében Libr. Decret. Greg. 9. de frigidis, et malefic. és Conſt. Jos. cit. §.*

§. 145. és az alattomoſság:

Alattomban-való, és ugyan azért ſikeretlen a' házaſság, ha az nem az Anya-ſzent-egy-ház' ſzine előtt, az az: a' tulajdon megyés Papnak, és két tanú-bizonyságnak, vagy-is Náſz-nagynak jelen-léttében esik-meg *Trid. Seſs.* 24. *c.* 1, kiterjedvén ez a' más vallás-beliekre-is *Conſt. Jos.* §. 29 *et ſequ.* Ellenben a' Romai közönséges hitüeknél a' háromſzori hirdetésnek (*banna eccleſiaſtica*), és az egy-házi ſzer-tartásnak *hyerologia eccleſiaſtica*, (mely a' tulajdon megyés Pap, vagy annak engedelmével más fel-ſzenteltt Pap által a' jegyesekre adandó ſzent áldásban *benedictio ſacerdotalis* áll) el-mellőzése tilalmazza, és meg-is gátolja ugyan a' házaſságat, meg-fenyítetvén a' vétkes Pap; de fel-nem bontja.

§. 146. az az, a' tulajdon megyés Papnak,

El-kerülhetetlenül meg-kivántatik tehát a' házaſságra, hogy az arra lépő ſzemélyeknek tulajdon megyés Papjok jelen légyen, ha egy megyből valók; ha pedig külön megyékből valók

lók, egyik, akár-mellyik megy-beli Papnak jelen-létte-is elegendő; ámbár becsületnek okáért többnyire a' meny-aſzſzonynak megyés Papja ſzokta őket öſzve-adni: de a' megyés Papot nem a' jegyesnek eredetére, hanem a' lakására nézve kell venni úgy, hogy, ha valaki p. o. Peſten ſzületvén, Posonyban lakik, nem a' Peſti, hanem Posonyi Pap előtt kell házaſságának meg-lenni; ha pedig valaki két megyben lakik p. o. télen Posonyban, nyarat-ſzaka pedig Galántán: azon Papnak jelen-létte elég, kinek megyében lakik, midőn házasodik. A' bizonyos lakás nélkül-való jött-mentt vándorlók akár-mely megy-beli Pap előtt öſzve-kelhetnek, ha csak minden környülménnyeik ſzorgalmatosan megvisgáltatván, házaſságjokat a' Püspök meg-engedi *Conc. Trid. Seſs.* 24. *Cap.* 7; ha pedig csák egyik fél lévén vándorló, a' másiknak bizonyos lakása vagyon, emennek megyés Papját illeti a' jelen-léttel. Ámbár pedig az egy-házi tilalommal (*interdictum*) érdekeltetett Pap egyéb ſzent hivatalokban el-nem járhat; mind-azon-által a' házaſságnál lévő jelen-létele a' megye-beliekre nézvé akár-hol-is ſikeres, és foganatos: sőtt a' megybeli Pap más fel-ſzenteltt Papnak-is adhat ſza-

badságat, hogy a' házasulandó ſzeméllyeket öſzve-adhaſsa.

§. 147. és leg-alább két tanú-bizonyságnak terméſzetes jelen-nemlétte;

A' tulajdon megyés Papnak jelen-lételén-kivül ſzükséges az-is, hogy leg-alább két tanú-bizonyságak *együtt* jelen-légyenek az öſzve-keléskor, *és tudják*, *mi történik* Colom. *L.* 2. *c.* 15, Conc. *Trid. Seſſ.* 24. *Cap.* 1. *Conſtit. Jos.* §. 29. *et ſequ.*

§. 148. de mas tulajdonságú vólna a' rejtekes,

Vagyon rejtekben-való házaſság-is (*mariage de conſcience*), mely egyedül csak a' megyés Papnak, és két tanú-bizonyságnak jelen-léttében, vagy valamely magános hellyen, vagy a' bé-zártt ſzent-egy-házban esik-meg alattomban, oly államánnyal, hogy ſoha nyilvánságas ne légyen.

E'

E' féle rejtekes házaſságakra-való ſzabadságnak nem csak ſemmi nyomdokát Hazánk' törvénnyeiben nem találjuk; hanem inkább látjuk azokból, hogy tilalmasok vóltak *Col. L.* 2, *C.* 15. Meg-sértödik illyen házaſsággal az egy-házi törvény-is: mellyekre nézve meg-tiltotta, sött minden foganàtjától meg-foſztotta azt Felséges 2dik Jósef Csáſzár, és Király *Conſt. Jos.* §. 36.

§. 149. vagy öſzve-nem-illő,

A' nagy nemből eredett Urak néha nemtelen ſzemélyt veſznek feleségül, minden fel-tétel nélkül vagy rejtekben, egyedül a' Pap, és két bizonyság elött, vagy nyilván mindenek ſzeme' láttára. E'-féle házaſságat, az öſzve-kelő ſzemélyeknek ſorsok' különbségére nézve öſzve-nem-illő (*disparagium*) házaſságnak nevezhetjük. Jóllehet pedig némely Orſzágakban e' féle házasság által ſem az Aſzſzony Urának, ſem a' gyermekek Attyoknak ſorsában, és ösi jóſzágában nem réſzesülnek; honnyunkban mind-azon-által a' terméſzet' törvénnyével igen egyezőleg, mind az aſzſzony férjének, mind a' gyermekek attyok-

nak sorsában részesülnek: ugyan azért, ha a' Nemes Embernek meg-hagyott özvegyét, bátor ez születésére nézve nemtelen vólna-is, valaki megverné, és özvegyi nemes jószágát fel-dúlná; a' meg-sértetett özvegynek keresete vagyon ellene a' czégéres hatalmaskodás miatt *Dec.* 9. *pag.* 126. Mint-egy illetlennek tartatik azomban, ha a' nemes leány birtoktalan nemtelenhez megy, attyafiainak jóban-hagyása nélkül 29, 30 1^mæ.

§. 150. vagy feleséget meg-vető házaság.

Eme' franczia szóból *morgant* (*reá-tartó*) *morganaticum* szavat faragtak az oda-való deákok azon házaságnak ki-fejezttére, mellyben a' magát reá-tartó, következés-képpen feleségét meg-vető férj arra kötelezi-le akár magához hasonló, akár alacsonyabb sorsból eredett feleségét, hogy ez Urának czímjében (*titulus*), és méltóságában ne részesüljön; a' gyermekek pedig (Attyok' sorsában hasonló-képpen nem részesülvén) a' nekiek ki-vetendő, és élelmekre szükséges vagyonnal únttig meg-elégedni, vagy-is inkább abból nagy nehe-

zen

zen tengödni tartozzanak. Illyen házaſságról ſem tudunk (hálá Iſtennek) Hazánkban ſemmit: mellyben tudni-illik az Aſzſzony minden ſzemély-válogatás nélkül férje' czímjével tiſzteltetik, és az Atyának öröksége a' gyermekeket illeti, egyedül csak akkor követvén a' fiak Annyok' ſorsát, midön a' fiúſított (*praefecta*) leány nemtelen *) férjhez megy.

*) Ha tehát bé-vett szabás Országunkban az, hogy az Aszszony Férje' sorsát követi: nem látom által, miért tartják-meg némely Grófi, vagy Baroi vérből származott, és közönséges Nemes Emberhez mentt Aszszonyok előbbeni Grófi, vagy Baroi czímjeket. Még inkább álmélkodtam azon, midön az e' féle Grófi, vagy Baroi Anyától szültt, de közönséges Nemes Embertől nemzett Ur-fiakat Grófi, vagy Baroi czímmel tiszteltetni nem csak füleimmel hallottam; hanem egy bizonyos nyomtatott könyvecsben tulajdon szemeimmel is olvastam.

§. 151. A' más vallás-belieknél vagynak még több fel-bontó okok-is:

Felséges másadik Jósef Csáfzárnak 1786dik eſztendőben költ többſzör említett Kegyelmes Rendelése (mái napiglan-is fenn-maradván a' más vallás-belieknél) még több fel-bontó akadályokat-is foglal magában §. 94. p. 9. ha a' házaſság-kötés egyedül valamely tulajdonsághoz vóltt államány képpen (*conditio, ſine qua non*) kötve, ez pedig bé-nem-tellyesedett: vagy ha a' férjhez mentt ſzemély már más valakitől terhet viselt §. 98; ide tartozandók pedig még

§. 152. nevezetesen, a' háromſzori hirdetésnek el-mulaſztása,

Meg-kivántatik ugyan a' Romai közönséges hitüeknél-is a' háromſzori hirdetés §. 88; de mind-azon-által ennek akár-mi módon lett el-mulaſztása fel-nem-bontja a' házaſságat §. 145: a' más vallás-belieknél pedig oly ſzükséges ezen háromſzori hirdetés, mind azon megyékben, mellyekben a' házasulandók laknak, mind azokban, mellyekben (ha még hat hónapi állandós lakások

egy

egy bizonyos hellyen nem vólna) annak elötte laktak; hogy, ha csak vagy a' Felséges Helytartó Tanács, (ha helyben vagyon) vagy a' Nemes Vár'megye, vagy a' Váras-beli Tanács öket akár mind a' három, akár (közönségesen) a' kettik hirdetéstöl fel-nem-oldja, és ha a' hirdetésröl, vagy a' fel-oldásról irott tanú-levelet (*teſtimoniales*) elö-nem-adnak, öket öſzve-adni egy-átallyában tilalmaztatik, öſzve-adattatván pedig, házasságjok ſemmibe múlik *Conſt. Joſ.* §. 31, *et ſequ.*

§. 153. a' hitves' halálára-való törekedés,

Azt is meg-engedte Felséges másadik Jóſef a' más vallás-belieknek, hogy, ha, ne-talán-tán egyik hitves a' másiknak halálára törekedett vólna; a' meg-sértetett fél ezt a' Törvény elött felfedezvén, és elégségesen meg-bizonyítván, köztök vóltt, ámbár magában hellyes házaſságnak fel-bontását, és veſzedelmes hitvesétöl leendö elválását úgy sürgetheſse, hogy nekie más házaſságra lépni ſzabad légyen *Conſt. Joſ.* §. 55.

§. 154. a' házaſság-törés,

Az eleve-való házaſság-törésről 133dik §-ban vóltt a' ſzó, hogy tudni-illik, ha valaki házas lévén, idegen ſzeméllyel paráználkodik, bátor özvegységre jutna-is, azon parázna társával öſzvenem kelhetne. De itt más értelemben fordúl-elő a' házaſság-törés, tudni-illik: mi történhetik a' fenn-álló hellyes házaſsággal, ha valamellyik hitves idegennel paráználkodik? á' Romai közönséges hitüeknél ezen környül-állás nem bontja-fel a' házaſságat *S. Lad. L.* 1. *cap.* 20; hanem a hitvesnek el-válása (*divortium*) ezen esetben meg-engedtetik, úgy kivánván a' meg-sértetett fél; ámbár a' házaſság-törő keményen-is meg-fenyítetik a' Világi hatalom által: *) a' más vallásbelieknek pedig elegendő ok ez a' fenn-álló hellyes házaſságnak fel-bontására, ha a' meg-sértetett fél úgy akarja *Conſt. Joſ.* §. 55.

*) Noha ugyan a' házasság-törő aszszony házassági jutalmától el-esvén halállal büntettetik 105. 1moe; de ezen büntetés nem háromlik a' házasság-törő férjre-is, (ki mind-azon-által éppen mentten nem marad 32. 3tiæ) rész-szerént azért, mivel a' gyülölséges dolgokban mérsékelni kell

a'

a' törvénynek értelmét, (*odia reſtringenda*) és 1514dik esztendő-beli 47dik czikkely-is csak a' parasztokról szóllott; rész-szerént pedig azért, mivel sokkal vétkesebb a' házasság-törő aszszony: holott a' férjeknek többessége, a' házasság' czéllya ellen lévén egyenesen a' természet' törvénnyével ellenkezik §. 141, és egyéb-ként-is a' házasság-törő aszszony az idegen fajnak törvénytelenül lett béhozttával nagy sérelmet okoz a' törvényes örökösöknek. Mi csuda tehát, ha vitéz Eleink tisztességes ágyoknak bátorságára ügyelvén a' büntetésnek keménysége által akarták el-rettenteni feleségeiket: ne hogy, midőn ők a' vérengező csatákban feleségeikért, gyermekeikért, vagyonjokért, bajnokoskodnak, otthonos feleségeik szolgákkal, és más idegenekkel paráználkodjanak?

§. 155. a' hitves el-hagyás,

Ha a' más vallás-belieknél valaki hitvesét eltökéllett roſzſzaságból el-hagygya, és a' köz-hirdetmények (*edicta*) által háromſzor hivattatván, vagy viſzſza-nem jön, vagy a' ki-ſzabott időig el-illantásának helyes okát nem adja, a' másik fél-

félnek ſzabad léſzen vagy haza várni ötet, vagy más házaſságra lépni *Conſt. Jos.* §. 56.

§. 156. és a' meg-engeſztelhetetlen gyülölség;

Szinte: ha a' hitvesek meg-engeſztelhetetlen gyülölséggel (*odium implacabile*) viseltetnének egy-máshoz, és mind-a' két réſz sürgetné a' fel-bomlást: ha egy-mástól egy darabig proba-képpen el-válaſztatván, ſemmi reménység nem vólna a' meg-engeſztelödésre, úgy kivánván mind a' két réſz, végtére fel-is bomlik közttök a' botránkoztató házaſság, de úgy, hogy a' gyermekek' sérelme nélkül légyen *) *Conſt. Jos.* §. 57. *et ſequ.*

*) Mind ezen el-válásakban a' hitveseknek egy-másan-való kereseteiket, a' gyermekek' nevelését, és tartását egy úttal el-kell intézni: nem-is léphetnek addig az el-választott személlyek más házasságra, míg a' gyermekeknek járandó rész ki-nem-hasítatott. Midön pedig az el-válásra valamely gonosz tétemény p. o. hitves' halálára-való törekedés, házasság-törés, vagy el-hagyás nyújtott alkalmatosságat: az el-választott személy nem kel-

het-

het-azzal őszve, a' ki ne-talán-tán részes vóltt a' féle gonosz téteményben. Tovább: az el-választott Aszszony nem mehet addig férjhez, míg kinem nyilvánodik; visel-e terhet előbbeni férjétől, vagy sem? Ha pedig az el-váltt személlyek magokhoz térvén újra őszve akarnak kelni, mind azokat nekiek-is meg-kell tartani, a' mik minden más egyéb házasulandó személlyekre nézve rendelve vagynak. *Conſt. Jos. §. 59. et ſequ.*

§. 157. de ezen okokból eredett fel-bomlás nem vétetik-bé a' Romai közönséges hitűeknél:

Elő fordúl-itt ama nevezetes kérdés: ha vallyon a' más Vallás-belieknél el-válaſztott ſzemély léphet-e vegyített házaſságra Romai közönséges hitűvel? Akár hogy' okoskodjanak másak, fel-fejtettnek lenni látſzatik ezen kérdés világas élő törvényünkben „*Az el-válás éránt hozott itéletek* (úgy-mond 26. 179$\frac{0}{1}$) *egyedül csak a' polgári foganatjokra nézve* (effectus civilis) *sikeresek; a' Püspököket pedig az e' féle* (*fel-bomlott*) *kötés' sikeretlen mi-vólttának meg-ismérttére, és annak a'*

Romai

Romai közönséges hitűekre leendő kiterjesztésére nem kötelezhetik."

§. 158. kiknél a' réſz ſzerént-való el-válásnak

Az el-válás (*divortium*) két-féle: tudni-illik egéſz, (*totale*) és réſz ſzerént-való. (*partiale*) Amabban a' 93dik §ban elö-ſzámláltt okokból a' kötés (*vinculum*) fel-bomlik úgy, hogy mind a' két ſzemély (néha csak egyik) új házaſságra léphet: emebben pedig el-válnak ugyan a' hitvesek az ágyra, és aſztalra nézve; (*quoad thorum, et menſam*) de fenn marad a' házaſsági kötés úgy, hogy nem élnek ugyan együtt; de még se léphet egyik-is új házaſságra, míg mind-a' két el-váltt ſzemély él *Tit. tot. de divortiis.* Ámbár pedig ezen ſzónak: *el-válás* betü ſzerént-való értelme mint-a' kettőt magában foglalja; mind-azon-által az elsöt inkább valóságas fel-bontásnak (*diremptio*), a' másadikat pedig tulajdon értelemben vett el-válásnak (*divortium*) nevezhetjük.

§. 159. lehet csak hellye

Meg-állapodott abban a' Romai közönséges Anya-ſzent-egy-ház, hogy a' hellyesen kötött, és elejétől fogva sikeres házaſság (ki-vévén a' 100dik, és 136dik §-okban elő-hozott eseteket (ſemmi-féle ki-gondolható okból fel-nem bomolhatik, és így: noha Szent Istvány Király alatt *L.* 2. *Cap.* 28. a' feleség-el-hagyás elegendő oknak találtatott a' házaſság' fel-bontására; mind-azon-által már most a' Tridenti Szent Gyülekezetnek 24dik ülésében ez-éránt hozott Törvény *Can.* 2. 5. 7. Orſzágunkban-is bé-vétettetvén, egy általlyában meg-nem-engedtetik, hogy az elő hozott fel-bontó akadályakon kivül §. 100. 136 akár-mi-féle okból fel-bontaſson a' fenn-álló hellyes, és elejétől fogvá sikeres házaſság.

§. 160. némely fontos okokból:

A' réſz ſzerént-való el-válásra e' következendő okok adhatnak alkalmatoſságat: 1. A' nyilván vagy felette terhelő gyanakodásból meg-bizonyított házaſság-törés. De nem keresheti ezen okból az el-válást az, a' ki ezen bünt, tudván azt, vagy nyilvánságosan, vagy alattomban a' házaſsági

ságí békés lakás, és hitves-ſzándékból esett közösködés által el-engedte, vagy maga-is ugyan abban bünös. Mindenkor viſzſza-fogadhatja azomban az ártatlan réſz a' bünöst, ha jobbulását reményli; sőtt, ha jobbulását látja, a' kereſztény fele-baráti ſzeretet-is javasolja annak viſzſza-fogadását. Egyedül pedig csak a' házaſság-törés adhat okot a' réſz ſzerént-való örökös el-válásra: holott a' következendő többi okok csak ideig-való el-válásra adhatnak alkalmatosságat. Illyen

2. A' léleknek veſzedelme: mellyben forog a' hitves, ha őtet a' hitves társa vagy hamis, veſzedelmes, istentelen vélekedésekre csábítani, vagy erkölcstelen tettekre ingerleni igyekezne. Mind-azon-által a' kereſztények között a' Vallásnak külömbsége, ha kiki Isteni tiſzteletét békében, a' más' félnek, 's gyermekeinek csábítása, vagy erőltetése nélkül gyakorolja, nem elegendő ok a' réſz ſzerént-való el-valásra; ha mindjárt az egyik réſz a' házaſság alatt ment-vólna-is által törvényes móddal a' más vallásra

3. A' testnek, életnek, és egéſzségnek veſzedelme: mely magában foglalja a' hitvesnek kegyetlenkedését, ha az ellen a' rettegő félnek az együtt-lakás közben ſemmi hellyes biztosság

nem

nem szereztethetik; a' ragadó nyavalya, ha féltő, hogy a' másik felet-is egészségében, 's életében meg-rontja; ide tartozandó még a' tékozlás, pazarlás: mert az élelmet, és élethez szükséges jószágat el-vesztegetvén az élet-is veszedelemben forog.

§. 161. valamint ezeknél a' Szent-Szék,

Nem csak a' Tridenti Szent Gyülekezet *Sess.* 24. *Can.* 12, hanem honnyi törvényünk-is *S. St. L.* 2. *Cap.* 2, 70. 1618, 29. 1723, 26. 1791. a' Szent-Székre bizta a' házasság-beli ügyeknek el-intéztétét; azon Itéletek mind-azon-által, mellyek Felséges 2dik Josef' Uralkodása alatt a' házasági ügyekben a' Világi Birák által hozattattak, polgári foganatjokra nézvé (*quantum ad effectus civiles*) meg-erősíttettek 55. 1791.

§. 162. valamentég külömböző perfolyással,

A' világi állapotra nézvé ki-vagyon szabva a' per-folyásnak módja: (*lásd a' 3dik könyvet*) mellyben

ben többnyire meg-egyeznek ugyan a' Szent-Szék előtt forgó házaſság-beli ügyek-is; de vagynak mind-azon-által némely külömbségek p. o: Az Al-peres (*Incattus*) vádolttnak (*Reus Conventus*) neveztetik; az Ügyészneк a' Szent-Szék előtt leteendő patvar-hittel (*Jurамentum calumniae*) lekell lenni-kötelezve; a' Vád-levél (*Actio*) az idéztetés' (*Citatio*) alkalmatoſságával a' vádolttnak meg-nem küldettetvén, ez vagy ſzóval, vagy idéztető parancsolat mellett (mellyben a' vádolatnak rövid ſommája foglaltatik) idéztetik a' Szent-Szék' elejbe, és a' per' fel-vételekor (*Levata*) adatik-bé a' valóságas Vád-levél, vagy e' hellyett az idéztető parancsolat; a' fel-peresnek nemtelen ſzeméllye ellen tett ki-fogás (*exceptio contra actoratum perſonalem*) foganatlan; a' vádoltt-fél meg-jelenvén 15^od nap alatt felelni nem tartozik; meg-nem-jelenvén pedig az elsö idéztetésre, intö parancsolat (*monitorium*) mellett másadſzor idéztetik: de már ekkor az előbbi meg-nem-jelenésnek terhét (*onus non venientiae*) viselni, az az: a' költtséget meg-fizetni tartozik; a' másadſzori idéztetésre ſem jelenvén-pedig meg, végső itélet hozattatik; az idéztetés, és vallatás (*Inquiſitio*) Papi Személlyek által ſzokott tétetni; de az itéletnek

végre

végre hajtása, vagy-is foglalás (*Executio*) a' Világi hatalomra hagyattatik 25. 1552, 45. 1588; és ha a' nyerttes fél (*pars triumphans*) e' féle foglalásra ügyelő pert (*Proceſſus executionalis*) a' nemes Vár'megye előtt indítana, a' perre tett költtségeket-is követheti. *Dec. Cur. Pag.* 203.

§. 163. úgy amazoknál a' Világi Felsőség,

Felséges 2dik Josef Csáſzárnak többſzör említett kegyelmes Rendelése a' más Vallás-beliekre nézve, addig-is, míg a' házaſság-beli ügyeknek el intézttére rendelendő Tiſzteletes Székeiket Eő Felsége el-nem-intézi, törvényeſsé tétetven 26. 179½, a' Polgárokra nézve ugyan a' Váras' Tanácscsa, egyebekre nézve pedig a' Nemes Vár'megyének Itélő Széke (*Sedes Judic.*) lett törvényes Birájokká a' hazaſság-beli ügyeknek, meg-engedtetvén a' fellyebb-vitel (*Appellata*) a' Tekintetes Királlyi, és innét a' Felséges Hét Birás Táblához.

§. 164. a' Kegyelmes Rendelések ſzerént intézvén-el a' házaſság-beli ügyeket;

Hogy ezen Világi Birák az elő fordulandó házaſsági ügyeket, mellyek éránt honnyi polgári törvény nélkül jobbára ſzükölködünk, valamely bizonyos meg-állapodott ſzabásak ſzerént intézheſsék-el, addig-is törvény gyanánt helyben-hagyta többſzör említett 26dik czikkely 1791, Felséges 2dik Jósefnek kegyelmes rendeletét: mely ſzerént némely nevezetes czikkelyekben külömböznek a' más Vallás-belieknél bé-vett ſzabásak a' Romai közönséges hitűeket érdeklő egy-házi törvényektől, a'mint-is az előbbeniekből ki-tetſzik.

§. 165. de a' vegyített házaſságban a' Romai közönséges hitűeké az elsőség.

A' vegyített házaſságakban (mellyekben az egyik hitves Romai közönséges hitű, a' másik pedig más Vallás-beli) vagy mind a' két nem-beli gyermekek (*proles utriusque ſexus*) Romai közönséges

séges hitű Attyoknak, vagy csak a' Leány-gyermekek Romai közönséges hitű Annyoknak hitét követik: mely házaſságak mindég a' Romai közönséges hitű Papok előtt megynek véghez, és akár légyenek mindjárt elejektől fogva vegyítettek, akár a' más hiten lévő hitvesek közül lépett idő' járttával valamellyik-által a' Romai közönséges hitre, még-is minden esetre a' Szent-Széket illetik az e' féle vegyített házaſság-beli ügyek 26. 179§.

§. 166. Az elő ſzámlált fel-bontó akadályak vagy terméſzetesek,

Vagynak némely fel-bontó akadályak mind a' két rend-belieknél, mellyeket még a' Terméſzet' törvénnye-is ollyanoknak ítél. Illyenek a' ſzemélynek el-vétése, és családság *Mart. de Leg. Nat. Pos.* 703, az egyenes ſorban akár hányad' ízint-való atya-fiság *Poſit.* 721, az erő-ſzak, és félelem, az el-ragadás *cit. Poſit.* 703, a' férjek' többeſsége *Pos.* 707, a' tehetetlenség, és az eſztelenség *Poſit.* 702: mely esetekben tudni-illik a' házaſsági társaság vagy a' ſzabad meg-egyezet nélkül ſzükölködne, vagy tulajdon czéllyával el-

lenkezne, vagy egyéb terméſzeti törvényekkel meg-ütközne.

§. 167. vagy törvényesek:

A' többi akadályak pedig vagy Moses' Törvénnyéből, (némely oldalas Atya-fiságakra, és sógorságakra nézve *Libr. Levit. Cap.* 18. *etc*:) vagy az új ſzövetségi (*novi Teſtamenti*) törvényből, (az aſzſzonyok' többeſségére nézve *Math.* 19.) vagy a' Romai Polgári törvényből, (p. o. a' ſorsnak külömbségére nézve *Cap.* 1. *de conjug. ſerv.*) többnyire pedig az Egy-házi törvényből vették eredeteket, kevesekről ſzóllván csak honnyi irott törvényünk 107. 1^mæ *S. Lad. L.* 1. *Cap.* 10. *Colom. L.* 2. *Cap.* 2. 6. 1625, és jobbára mindjájokat magában foglalván 2^dik Jósef Csáſzárnak többſzör említett kegyelmes Rendelése.

§. 168. és így a' fel-oldás' erejével,

A' ki törvényt ſzabott, fel-is oldhatja attól alatta-valóit: következés-képpen az elő-ſzámláltt *törvényes* akadályak nem éppen oly el-mellőzhetetlenek, hogy hellyes, és fontos okokra nézve

fel-

fel-ne oldhatná néha azoktól a' házasulandó személlyeket a' Törvényes hatalom; de mind-azonáltal a' hitvesek' többesége maga Szerelmes Üdvözítönk által meg-lévén tiltva, ezen Isteni Törvénynek erejéhez nem férhet az emberi hatalom által leendő fel-oldás.

§. 169. vagy az Anya-szent-egy-ház,

A' Romai közönséges Anya-szent-egy-háznak törvénnye, nevezetesen a' házaságra nézve-is, bé-vétetödvén ezen Apostoli Országban, annak hív nyájja vagy a' Szentséges Romai Pápától, vagy a' Megyés Püspöktől meg-nyerheti az akadálynak fel-oldását. Pápát illeti a' szerzetes fogadás, a' másad' ízig-való akár vér szerént-való atya-fiság, akár sógorság, (a' vér szerént-való atya-fiságnak egyed' ízében soha sem, a' sógorságban pedig igen ritkán lévén példa) a' Keresztt-Atya, vagy Anya, és Keresztt-gyermek közttvaló lelki rokonyság, a' hitves ölés, a' hit-különbség, az egy-házi rend; de mind ezen esetekben a' Felségnek jóban-hagyása (*Placetum Regium*) meg-kivántatik: a' többi akadályakat pedig a' Megyés Püspökök-is fel-oldhatják p. o. a' harmad'

és negyed' ízben való atya-fiságat, vagy sógorságat, a' sógorodást 's a' t'.

§. 170. vagy a' Világi Felsőség által el-mellőztethetnek a törvényesek;

A' más Vallás-beliekre nézve szabott akadályak a' világi hatalomtól veszik minden foganatjokat, és ugyan azért vagy a' Felség maga (a' vér szerént-való atya fiságra, és sógorságra nézve 26. 179$\frac{2}{7}$) vagy a' Törvényes Felsőség (a' gyermek-korra, és háromszori hirdetésre nézve *Conſt. Joſ.* §. 4, *et ſequ.* 33, *et ſequ.*) fel-oldhatja az akadályt; valamint mind a' két rend-beli Katonai személlyek-is, önnön Felsőségjektől ki-nyerhetik a' házasodásra-való engedelmet.

§. 171. nem pedig a' természetesek.

De valamint a' természet' törvénnye megmásolhatatlan lévén, semmi ki-vételt nem enged, ugy a' 166^{dik} §^{ban} elö-hozott természetes akadályak semmi fel-oldást nem szenvednek, minden akár egy-házi, akár világi hatalmat fellyül múlván azoknak ereje: ugyan azért a' fel-oldásakban

bele-

bele-iktattatik ama' közbe-vetés „*dummodo mulier rapta non fuerit, et ſi rapta fuerit, in poteſtate raptoris non exiſtat*“ az az: *ha csak az aſzſzonyi ſzemély el-nem ragadtatott, vagy el-ragadtatván, a' ragadónak hatalmában nincs.*

§. 172. Végtére: némely akadályak önként,

Vagynak ollyan akadályak, mellyek miatt önként, ha mindjárt a' hitvesek nem sürgetik-is, fel-bomlik a' házaſság. Illyenek az eleve-való, vagy a' meg-erősített, de még bé-nem tellyesített házaſság után következett ſzerzetes fogadás, az atya-fiság, sógorság, és sógorodás, a' gonoſz tétemény, az eleve-való hit-külömbség, az egy-házi rend, a' más fenn-álló házaſság, az alattomoſság, (és a' más Vallás-belieknél a' háromſzori hirdetésnek el-mulaſztása) és a' Katonaság: mely akadályak akár-mi módon fel-fedeztetvén, akár akarják meg-állani a' törvénytelen hitvesek házaſsági kötéseket, akár ſem; még-is fel-bomlik közttök a' házaſság, ha csak fel-nem oldoztatik az akadály.

§. 173. némellyek pedig a' meg-sértetett hitves' kivánságára bontják-fel a' házaſságat.

Vagynak ellenben ollyan akadályak-is, mellyek a' hitvesek' ſzabad akaratjára hagygyák, ha meg-akarják-e állani, vagy újjítani a' közttök lett sikeretlen, és réſz ſzerént ereje veſztett házaſsági kötést vagy ſem. Illyenek a' ſzemélynek, vagy ſorsnak (vagy a' más Vallás-belieknél egyéb ki-tetſzöbb tulajdonságnak) el-vétése, az erő-ſzak, és félelem, a' gyermek-kor, a' tehetetlenség, az el-ragadás, és a' más Vallás-belieknél a' hitves' halálára-való törekedés, a' házaſság-törés, a' hitves el-hagyás, és a' meg-engeſztelhetetlen gyülölség: mely esetekben a' meg-sértetett, vagy meg-csalattatott, vagy meg-nem elégedett félnek (az utolsó esetben pedig mind a' két hitvesnek) ſzabad akaratjában áll akár a' házaſságat meg-állani, és azt hitvesével való együttlaktta által alattomosan meg-erösíteni, akár annak fel-bomlását a' Törvény előtt foganatosan sürgetni: nem-is bontja-azt fel a' Törvényes hatalom, ha a' hitvesek önként együtt élni akarnak: mert

a'

a' ſzabad akarathoz nem fér a' sérelem (*volenti non fit injuria*).

§. 174. Egyéb-ként: valamint a' törvényes házaſságnak nagy ereje vagyon;

A' hellyes házaſsági társaságnak oly ereje vagyon, hogy abban a' hitvesek hólttig való hívséggel egy-másnak le-vagynak kötelezve; belőle törvény ſzerént-való sógorság következik §. 118; a' hitvesi örökösödésre (*ſucceſſio conjugalis*) 11. 1687, és az özvegyeknek járandó házaſsági jutalomra (*dos*) 93. 1^mæ utat nyit; a' gyermekek Attyok' sorsát követik 7. 51. 1^mæ; és annak vagyonjában örökösödnek 17. 106. 1^mæ.

§. 175. úgy a' törvénytelen házaſságból ſzármazott gyermekek törvénytelenek;

A' törvényes házaſságan kivül-való bujálkodásból ſzármazott ügye-fogyott ártatlanok a' törvénytelenségre lévén kárhoztatva honnyi törvé-

nyünk

nyünk által, fajtalan szüleiknek vétkes bujaságáért méltatlanúl szenvednek: mert, sem Attyok' nevét nem viselhetik, sem annak sorsában nem részesülnek, sem vagyonjából törvényes örökösödés mellett részt nem veszsznek, és a' Romai közönséges hitüeknél az Egy-házi hivatalokra alkalmatlanok, következés-képpen csak nem becstelenek. Vajha fontolóra vennék ezt azok, kiket érdekel, és égbe kiáltó fertelmességjeknek szomorú folyadékjait meg-gondolnák, minek-előtte azt el-kövessék!

§. 176. egyéb-ha meg-törvényesítetnek

Nagyobb gondja vóltt ezen ügye-fogyott ártatlanokra a' törvénynek: mely-is, midőn a' törvénytelen gyermekekre háromlott keménysége által az érzékeny polgárokat a' törvénytelen bujaságtól el-rettenteni igyekezett, azt eme' szegény ártatlanokra terjesztett kegyessége által mennyire annyira meg-enyhítette, és a' fajtalan szülöknek embertelenségjeket emberiséggel valamentég ki-pótolta, midőn azoknak törvényesítését (*legitimatio*) meg-engedte.

§. 177.

§. 177. vagy önként a' következendő házaſság,

Ha már annyira viſzi gyarlósága az embert, hogy törvénytelenül nemzendő gyermekének jövendő ſanyarú ſorsa, és az el-csábított ſzüznek ſzerencsétlensége ſem rettenthette-el ama' iſzonyú fertelmeſségtől: minek-utánna a' meg-lett dolgot meg-nem másolhatja, leg-alább ſzálljon magába, és vegye-el házas társúl azt, kit nem általlott annak előtte buja-társúl válaſztani, hogy ez által leg-alább a' törvénytelenül nemzett gyermeke meg-törvényesedheſsen *Cap. 6. X. qui fil. ſint leg.* és előbbi vétkes tétemennye a' meg-botránkozott világ előtt el-törölteſsen, oly ereje lévén a' házaſságnak, hogy mind azokat törvényesekké tegye, kiknek ſzüleik *a' fogantatáskor házaſságban élhettek volna.*

Az özvegységre jutott házaſság-törő tehát nem törvényesítheti-meg törvénytelen gyermekét, ha mindjárt azután öſzve kelne-is előbbeni parázna társával: mert a' fogantatáskor ſzabad ſzemély nem lévén, házaſságban nem élhetett vólna emezzel: ellenben, ha halamely ſzabad férj-fiú törvénytelen gyermeket nemzett vólna Teresiával, (ez-is

ſza-

ſzabad ſzemély lévén) azomban pedig házaſságra lépne Juliannával; meg halván hitvese Julianna, ismét el-vehetné Teresiát, és az által az ezzel nemzett gyermeke meg-törvényesedne.

De, hogy a' gyermek házaſság által meg-törvényesedhetſen, nem csak mind a' két ſzülőnek meg-kell azt magáénak ismérni; hanem az egy-máſsal vóltt társalkodásokat is meg-kell bizonyítani: egyéb-ként, vagy a' többi törvényes gyermekek, vagy az oldalas atya-fiak, vagy (ezek ſem lévén) a' Királlyi Ügyéſz, éſzre vévén a' ne talán-tán el-követett álnokságat, ki-rekeſzthetik az ezen ſzin alatt ne-talán-tán bé-csúſzott idegent az örökösödésből; holott meg-történhetne, hogy a' hitvesek akár-mi okra nézve valamely idegent a' házaſság előtt nemzett önnön gyermekjeknek vallhatnák, emezeknek tetemes sérelmével.

§. 178. vagy a' Szentséges Pápa,

A' törvénytelen gyermek a' Romai közönséges hitüeknél az egy-házi hivatalokra alkalmatlan lévén §. 175, a' Romai Pápa által meg-tör-

vé-

vényesítethetik ugyan; de ezen törvényesítésnek csak az Anya-ſzent-egy-házra-való nézve vagyon lelki, nem pedig polgári foganatja 106 1^mæ, nem avathatván az Egy-házi hatalom magát bele a' Világi hatalomba. Ám-bár tehát valakit a' Romai Pápa törvényeſsé, következésképpen az egy-házi hivatalokra alkalmatoſsá tégyen; mind-azon-által az Attya-után-való örökösödést nekie meg-nem-engedheti, egyedül a' Világi Felségtől függvén ezen hatalom.

§. 179. vagy a' Király által;

Végtére: a' Királynak vagyon azon fő-hatalma, hogy a' törvénytelen ágyból ſzármazott ſzerelem-gyermekeket meg-törvényesítheſse: holott a'-féle Atyának adományi jóſzága (egyéb törvényes örökösök nem lévén) a' Felségre nézendő vólna 10. 1^mæ. Hogy tehát azon jóſzágban ama' törvénytelen gyermek örökös leheſsen, a' Király' engedelmének hozzá kell járúlni 24. 1^mæ: Ki-is meg-engedvén ezen örökösödést, a' reánézendő adományi jóſzágát a' törvénytelen gyermek-

meknek oda-ajándékozza, és ez-által őtet törvényesíté teszi 108 1^mæ.

§. 180. de másak' sérelme nélkül.

A' Király által lett törvényesítés, valóságas adomány lévén, (valamint minden egyéb ki-válttság 11, 12. 2^dæ) másaknak sérelmére nem válhat, következés-képpen a' fiaknak, vagy egyéb törvényes örökösöknek kárával, *és azoknak akaratja ellen* egy általlyában meg-nem lehet 108. 1^mæ: ugyan azért ezen törvényesítésnek csak akkor lehet hellye, midőn a'-féle törvénytelen Atya magva' szakadtához közelítvén, sem törvényes gyermekeket; sem egyéb oldalas atya-fiakat, kik a' jószágra számat tarthatnának, maga után nem hagyna, *) vagy ezek e'-féle törvényesítésre (a' mi ugyan nem egy hirtelen történik-meg) önként reá-állanak. Ki-tetszik ebből a' következendő házasság, és Király által lett törvényesítésnek egy-mástól-való külömbsége: mert, a' következendő házasság által törvényessé tétethetik a' gyermek, ha mindjárt egyéb törvényes örökösök vólnának-is §. 177.

*) Által-látja ki-ki ezekből, mely nagy hasonlatosság vagyon a' törvényesítés, és örökbe-

va-

való fogadás köztt. Azok tudni-illik, kik magvok' ſzakadtához közelítenek, ſem egyenes, ſem oldalas örökösökben nem gyönyörködhetvén, azzal vigaſztaltatnak-meg, hogy idegent fogadhatnak-bé örökbe, vagy fijokká 8. 1mæ, vagy öcscsökké 66. 1mæ, és ezt az adományi jóſzágban örökössökké teſzik.

Ezen örökösítés-is csak másak' sérelme nélkül lehet-meg, következés-képpen egyedül csak ollyan esetben, midőn egyéb törvényes örökösök nincsenek 66. 1mæ; egyéb-ként ezeknek kárára válván magában sikeretlen vólna. És mivel ezen esetben az adományi jóſzágnak a' Felségre kellene ſzállani 10. 1mæ, terméſzetesen következik az, hogy e'-féle örökösítés egyedül, és ok-vetetlenül a' Királynak engedelmével lehet-meg: Ki-is jóváhagyván az örökbe-való fogadást, a' reá-ſzállandó jóſzágról le-mond, és azt az örökbe-fogadottnak oda-ajándékozza.

De minden esetre ok-vetetlenül meg-kivántatik, hogy az örökbe-fogadott vagy az örökösítőnek halála után, (ha tudni-illik az örökösítésnek bé-tellyesítése akkorra hallaſztódik) vagy még annak élttében, tüstént a' Királlyi engedelemnek kiadatása után (ha az örökösített a' jóſzágat tüstént

által veſzi) egy eſztendő alatt a' jóſzág' birtokába iktattaſson 63. 1mæ.

Az ollyan jóſzágra-nézve mind-azon-által, mely az örökbe-fogadónak önnön ſzerzeménnye, meg-lehet az örökösítés; ha mindjárt törvényes vér ſzerént-való gyermekei vólnának-is 5, 57. 1mæ, és ha a' ſzerzemény nem adományi jóſzág, a' Királlyi engedelem ſem kivántatik-meg hozzá: sőtt, (nem lévén törvényes örökösök) még az örökségre nézve-is bé-fogadhat örökbe valakit a' magva' ſzakadtához közelítő a' nélkül, hogy Királlyi engedelemre ſzüksége vólna, ha az örök jóſzág adományan-kivül-való, egyedül csak az adományi jószágra tarthatván bizonyos számat a' Felség. De ha az örökbe-fogadott nemtelen, ok-vetetlenül szükséges a' Király' engedelme arra, hogy meg-nemesedhessen, akár-mi tulajdonságú légyen a' jószág §. 33.

Ha tehát az örökbe-fogadás tüstént bé-nemtellyesedik, hanem az örökbe-fogadottnak iktatása az örökösítőnek halálára hallasztódik, ez pedig azomban törvényes gyermekeket nemzene: ereje vesztett lenne az örökösítés az örök jószágra nézve. Egyéb-ként pedig az örökbe-való-fogadásból törvény-szerént-való atya-fiság származik

§. 116.

§. 116. és az örökbe-fogadott fiú, az örökösítőnek nevét fel-vévén: annak atyai hatalma-alá jut.

§. 181. Valamint pedig a' tudatlanúl lett vérség-fertőztetésből

Vérség-fertőztetésnek (*inceſtus*) nevezzük az ollyan vér-ſzerént-való atya-fiak, vagy sógorok által el-követett fertelmeſséget, kik között a' házaſság tilalmas §. 102, *et ſequ.* Ezt el-lehet követni vagy tudatlanúl, vagy tudva.

§. 182. ſzármazott gyermekek törvényesek:

A' kik tudatlanúl, és jó lélek-ismérettel öſzve-házasodnak, nem tudván a' közttök fenn-forgó atya-fiságnak tiltott ízét, vérség-fertőztetést követnek-ugyan-el, de valamint nem lehet nekiek vétkül tulajdonítani tetteket; úgy az e'-féle, ám-bár magában törvénytelen házaſságból ſzármazott gyermekeket nem lehet törvénytelenek-

nek mondani; hanem, úgy mint törvényes gyermekek az örökösödésben réſzt veſznek 108 1^mæ, sött: akkor-is törvényes a' vérség-fertőztetésből ſzármazott gyermek, midön csak az egyik réſz vóltt *a' fogantatás' idejekor* a' közttök fenn-forgó atya-fiságban tudatlan *Cap.* 2, *et* 11. *qui fil. legit.*

§. 183. úgy a' vétkes vérség-fertőztetőknek

Nem úgy kell tekinteni azokat, kik a' vérség-fertőztetésre, akár házaſságban, akár házaſságon kivül *mind a' ketten tudva el-tökéllett ſzándékkal* vetemednek, nem gondolván az atya-fiaknak ellent-mondásával, vagy nem tekintvén oly közelről-való atya-fiságjokat, mellyet nem tudniok nem lehetett.

§. 184. nem csak gyermekeik törvénytelenek;

Ezeknek gyermekeik, ha mindjárt házaſságban éltek-is, egy-általlyában törvénytelenek, és

az

az örökösödésből ki-rekeſztetnek 106. 108. 1^mæ; magok pedig ok-vetetlenül el-válaſztatnak: nem-is lehet e'-féle vérség-fertöztetöknek reménységek, hogy a' közttök fenn-forgó akadály fel-oldoztaſson *) *Conc. Trid. Seſs.* 24. *Cap.* 5.

*) Mely nagy balgatagság tehát a' két szerelmes atya-finak fajtalanságra vetemedni oly czéllyal, hogy ez által könnyebben hozzá-juthassanak a' házassági akadálynak fel-oldásához. És mégis tudok némellyeket, kik e'-féle okban gyökerezik vala a' fel-oldás iránt bé-adott könyörgő leveleket. Nem tudják talám eme' meg-vakított szerelmesek, hogy éppen ezen környül-állás teheti foganatlanná kéréseket, mellyet ők talán megczáfolhatatlan indító oknak (*motivum*) lenni gondoltak.

§. 185. hanem tettek-is büntetésre méltó.

Hogy ezen iſzonyú fertelmeſségtől el-rettentse honnyi Törvényünk a' gyarló embereket, ki-terjeſztette reájok büntető hatalmát: mert a' *vér-ſzerént-való atya-fiságnak* egyenes ſorában u-

gyan akár-hányad', az oldalas ſorban pedig másad' ízig halállal bünteti a' vérség-fertöztetést, valamint a' mostoha-ſzülöknek mostoha-gyermekeikkel lett bujaságokat-is 11. 1723; a' harmad' és negyed' ízig-való vérség-fertöztetés pedig, a' vér-ſzerént-való atya-fiságnak oldalas ſorában a' Romai közönséges hitüeknél három, vagy két eſztendei tömlöczczel fenyítetik 12. 1723: a' sógorságról (ki-vévén a' mostohaságat) nem lévén emlékezet az említett törvényben, nem-is lehet hellye ezen gyülölséges tárgyra nézve a' ki-terjeſztö magyarázatnak.

HAR-

HARMADIK RÉSZ

A' GYÁMI HATALOMRÓL, ÉS GOND-VISELÉSRŐL.

§. 186. A' neveletlen árva gyermekeknek nevelése

Idönek-elötte valamellyik szülejektöl meg-foszttván a' gyermekeket a' kegyetlen halál, árvaságra jutnak, és 12 esztendös korokig magokkal tehetetlenek: mely idöt törvénytelen kornak (*aetas illegitima*) nevezi törvényünk III. 1^mæ: mert ezen gyermek-kort fellyül-nem-halladván, törvényesen semmihez nem foghatnak az Árvák 132. 1^mæ.

§. 187. akaratjok ellen-is Gyám-atyára bizattatik,

Hogy tehát ezen magokkal tehetetlen szerencsétlenek el-ne-hagyattassanak, mennyire annyira meg-enyhítetik boldogtalan sorsok az által, hogy meg-hóltt szülejek hellyett más veszi magára a' nevelésnek terhét: és így gyámi hatalom *) alá jutnak a' nélkül, hogy a' nekiek kirendeltt Gyám-atyában személy-válogatást tehessenek, nem kívántatván ez éránt -meg az ö jóban-hagyások 124. 1mæ, 68. 1715.

*) Nem látszatik Törvényünk külömbséget tenni a' Szülökre nézve, midön egy-aránt gyámi hatalom alá veti az árvákat, akár Attyok' akár Annyok' halála után 113. 1mæ; de, ha fel-veszszük, hogy a' gyámi hatalom egészlen ki-zárja az atyai hatalmat, nem látom által, miért kellene a' gyerköczöket Annyok' halála után gyámi hatalom alá vetni, életben maradt Attyokat a' 65dik és 66dik §ban elö-hozott atyai hatalomtól meg-foszta ni, és ezt gyámi hatalommá változtatni. Ugy tartom tehát, fenn-marad ugyan az atyai hatalom a' gyerköczök' személlyére, és atyai ösi jószágára, vagy az atyai szerzeményre nézve; az anyai ösi jószág-

ságra nézve pedig nem úgy Gyám-attyokká (mert a' gyámság a' személyre nézve vagyon rendelve) mint inkább gond-viselőjökké lesz az Atya gyermekeinek, ide czéllyozván a' Királlyi Táblának ítélete-is: mely-szerént az Atya önnön szerzeménnye éránt egyszer's-mind úgy-mint Gyám-atya, és Gond-viselő a' Törvény' eleibe idéztetvén, nem tartozik az árvák' képében úgy-mint Gyám-atya, vagy Gond-viselő meg-jelenni *Dec.* 8. *pag.* 5. Hizelkedem-is magamnak oly reménységgel, hogy a' Kegyes Olvasó nem veszi vak-merő feszegetés gyanánt ezen tudákos magyarázatját a' valamentég homállyosabb Törvénynek.

§. 188. hasonló ſzorgalom lévén az eſztelenek éránt,

Az eſztelenek-is magokkal tehetetlenek lévén, valamint Attyok' élltében annak hatalmából ki-nem-ſzabadúlhatnak 55. 1^mæ, mind a' jóſzág' birásától, következés-képpen az oſztálytól-is, mind a' házaſságtól el-lévén tiltva; úgy ők-is gyámi hatalom alá jutnak, ha mindjárt az ember-kort fel-érték volna-is 124. 1^mæ.

§. 189. és némely törvényes ki-válltságakkal birván az alakok,

Noha ugyan a' Gyám-atya *úgy-mint Fel-peres* mindent tehet; sött tenni tartozik alakja' (*pupillus*) haſznára 126. 1^mæ; mind-azon-által úgy-mint Al-peres *nem tartozik* hellyettek a' Törvény előtt meg-jelenni: *) holott a' neveletlen árvák ellen indított pernek folyása mind addig el-hallaſztódik, míg törvényes idejekre (az az 12 eſztendős korokra) nem jutnak 129. 1^mæ; sött: mivel a' neveletlen árvák Gyám-attyoknak hire nélkül ſemmit nem tehetnek, minden-féle tettek egy-általlyában sikeretlen vólna: ugyan azért Díjjoknak le-tétele alatt (*ſub poena homagii eorum*) tilalmaztatik a' neveletlen árvákat valamely hatalmaskodás végett Biró' eleiből idéztetni 132. 1^mæ.

*) Ki-vétetődnek azon perek, mellyek az árváknak meg-hóltt Attyok ellen már folyásban vóltak: mellyekben tartozik a' Gyám-atya az árvák' nevében úgy mint Al-peres az ügynek folytatása végett az idéztetésre meg-jelenni; de ha az árvák' részéről a' hitet le-kellene e'-féle perben tenni, annak folyása mind addig el-hallasztódik, míg az árvák a' hit-le-tételre elég idősek-

nek

nek találtatnak 130. 1mæ. Ugy szinte: ha az árvák' nevében valakinek iktatása, vagy határ-járása ellen *birtokon-kivül-való ellent-mondás* (*contradictio extra poſſeſſorium*) tétetett, és ez-ránt a' Gyám-atya az árvák' nevében Biró' eleibe idéztetne, tartozik meg-jelenni úgy-mint Al-peres: mert, ám-bár ugyan külső formára nézve Al-peressé lett; mind-azon-által a' dolognak velejét tekintvén inkább Fel-pereseknek tartathatnak az árvák, ők adván alkalmatosságat az idéztetésre. Ellenben: midőn az árvák' nevében *valóságas birtokból lett ellent-mondás* tétetik, nem tartozik a' Gyám-atya, úgy-mint Al-peres hellyettek meg-jelenni mind addig, míg törvényes idejeket el-nem érik. 131. 1mæ.

§. 190. az idő-látott levél mellett;

Mind ezek (mellyek az előbbeni §-ban mondattak) csak úgy értetődnek, ha tudni-illik az alak még fel-nem-érte a' törvényes 12 esztendös időt: ezt pedig ki-lehet-tanúlni az idő-látott levélből: (*literae revisionales*) mely-is a' Fő-Birák, vagy azoknak Itélő-Mesterei, vagy egyéb Levél-

tá-

táras Helyek (*Loca credibilia*) előtt hitelesen megkéſzülvén, az alaknak ugyan-ott meg-visgáltt, és törvénytelennek találtt idejéről tanú-bizonyságat téſzen 127. 1^mæ, és a' Gyám-atyának, ügyéſzvallott levél (*literae procuratoriae*) gyanánt ſzolgálván 128. 1^mæ, akár a' Törvény' utján, akár azon-kivül az alak' haſznára mindent tenni hatalmat ád 126. 1^mæ, az alaknak pedig annak idejében haſznos ſzolgálatot téſzen *lásd a'* 193^dik §-t **

§. 191. a' fel-serdűltt árvák pedig

Meg-kell azomban külömböztetni a' 12 eſztendön alól-lévő gyermek-, vagy-is törvénytelen kort, az azon fellyül-lévő ifjú-kortól: mely ámbár ugyan törvényesnek találtatik; mind-azon-által a' fiú-magzatoknál ugyan egéſz 24, a' leányſzülötteknél pedig 16 eſztendeig tökélletlen, (*imperfecta*) amazok ugyan 24, emezek pedig 16 eſztendő után jutván csak tökélletes, vagy-is meg-állapodott ember-korra (*aetas perfecta*) 111. 1^mæ.

§. 192.

§. 192. önnön ſzeméllyekben-is Törvényt állhatván,

Ki-nyilttabb eſzüek már a' 12 eſztendöt fellyül-múló ifjonczok, kik-is minden nem *) külömbség nélkül (*citra discrimen sexus*) már 12 eſztendös korokban törvényes idejeket el-érvén ügyéſzt vallhattnak III. I^mæ, következés-képpen önnön ſzeméllyekben-is Törvényt állhatnak.

*) Talán nem bántom-meg a' Kegyes Olvasót ha meg-emlékeztetem arra, hogy más a' magában érthető (*ſubſtantivum*) *nem*; más pedig a' határozó (*adverbium*) *nem*: amaz *ſexus* vagy *genus*; eme' pedig *non*.

§. 193. de magokat le-nem kötelezhetvén,

Meg-engedte ugyan régi Törvényünk (III. I^mæ) a' fel-serdültt árváknak, hogy idejekhez-képest külömb-féle kötéseket, adóſságakot, zálogoſításakot, el-adásakot teheſsenek: de az ezen hatalomból eredett viſzſza-éléseket, és az el-csábított vígyázatlan árvákra tetemesen háromlott

ſzám-

ſzámtalan sérelmeket, minden-napi ſzomorú tapaſztalásából ki-tanúlván az 1802dik eſztendőben Orſzág-ſzerént öſzve-gyültt Törvény-tévő Test azt a' Törvényt ſzabta *art.* 21: hogy valamint az atyai hatalom alatt lévő gyermekek, úgy ſzinte a' Gyám-atya, vagy Gond-viselő alatt-lévő árvák-is, ha csak külön ſzerzeménnyek nincs, meg-állapodott ember-korokig *) §. 191 Attyok', vagy Gyám-attyok', vagy Gond-viselőjök' jóváhagyása nélkül, ſemmi kötelező kötéseket (*contractus obligatoriales* következés-képpen ſem adóſságokot, ſem zálogoſításokot, ſem el-adásokot) ne tehetſenek, magában sikeretlen, és foganatlan lévén e'-féle kötések. **)

*) Az 1791dik Esztendőben Ország-szerént rendeltt Választmány (*Deputatio*) úgy vélekedik ugyan, hogy a' tökélletes meg-állapodott ember-kor mind a' két nem-belieknél 24dik esztendejekre határoztasson-meg *Project. art. quoad Orphan. art.* 2. §. 1; de mivel ezen vélemény még nem váltt valóságas törvénnyé *lásd a' Bé-vezetésnek* 4dik 5dik 6dik §-át, addig-is Verbőczy' első Könyvének 111dik czikkellye mellett maradunk, és a' leány szülötteket 16-dik esztendejekkel meg-állapodott Korokra emeljük §. 191: de azomban, ha mindjárt 16dik eſzten-

tendeje után tenne-is a' Leány fekvő jószága érant valamely Vallás-tételt, *(fassio)* vagy cserét; *(cambium)* még-is meg-másolhatja, és egészlen el-ronthatja ezen tettét férjhez menetele után, ha tudniillik erő-szakkal kínszerítetett a' jószágának el-idegenítésére 111. 1mæ, vagy ha egyéb-ként sérelmére válna ezen tette 91. 1mæ.

**) Ha tehát tökélletlen korokban valami ollyas kötelező kötést, vagy Vallás-tételt tettek vólna akár a' neveletlen, akár a' fel-serdűltt árvák: az egy-általlyában semmibe vétetik, ha az idő-látott levélnek erejével meg-tudják mutatni az árvák, hogy még akkor nem érték-fel a' meg-állapodott ember-kort: sőtt, Verbőczy' első részének 111dik czikkellyét-is oly józan értelemben kell vennünk, hogy szabadok ugyan a' fel-serdűltt árvák némely kötéseket tenni, ha csak önnön javokra szolgál cselekedetek; mert ha károkra esik, azonnal sikeretlen: ugyan azért az e' féle fel-serdült árvákkal tett kötések le-kötelezik ugyan a' másik felet, de nem az árvákat: kiknek meg-engedi a' törvény 128. 1mæ, hogy, minek-előtte a' meg-állapodott korra jutnának, vigyázatlan tetteknek akár-mikor, és akár-hol, de hiteles hellyen ellent-mondhassanak, azt, ha mindjárt bánat-bér *(vinculum)* alatt kötötték-vólna-is-le magokat

Dec. 3. Pag. 187, még-is meg-másolhassák, és helytelen kötéseket a' Törvény' útján fel-bonthassák *Dec. 31. Pag. 90:* ugyan azért, az ember-koron-alól tett örök vallásnak mind addig sikere nincs, míg az el-adó fel-nem éri meg-állapodott idejét; az idő múltta (*praescriptio*) pedig 16 esztendős korokba kezdődik ellenek 36. 37. 1729.

No már: ha a' fel-serdûltt árva Gond-viselőt, vagy kép-viselőt (*Plenipotentiarius*) választ magának, bizonyos Somma pénzt le-kötvén nekie fáradságáért, és ember-korához közelítvén ezen kötésnek ellene nem mond; emez pedig fel-vállaltt kötelességében hiven el-járt: tartozik-e az árva mind a' le-kötött jutalmat, mind ne talántán az e' végett indítandó perre tett költtségeket le-tenni? vagy, ha a' fel-serdûltt árva perének kétséges kimenetele miatt béke-kötésre (*Transactio*) lép, és ezen béke-kötésnek meg-állapodott ideje előtt ellent-nem mond: vallyon fel-bonthatja-e azt ember-korra jutván? Vesse öszve a' kegyes Olvasó a' leg-újjabb törvényt (21. 1802.) mind a' két Táblának 1732, 1744, 1748dik esztendőkben, és a' Királlyi Táblának 1755dik esztendőben ez éránt hozott Itéleteivel *Dec. 9. Pag. 168. et Dec. 9. Pag. 100.* és

hagy-

hagygya a' Birákra ezen kétséges kérdésnek megfejtését.

§. 194. Gond-viselőt válaſzthatnak magoknak.

A' 12 eſztendőt fellyül-halladó, következésképpen törvényes idejeket fel-érő árváknak nevelésére nem ſzükséges már a' Gyám-atya; de gyarlóságok miatt vagyonjokra nézve *ok-vetetlenül* meg-kivántatik a' Gond-viselő, (*Curator*) kit mind-azon-által önnön-magok válaſzthatnak. Kitetſzik tehát a' külömbség a' Gyám-atya, és Gond-viselő közzt: holott amaz a' 12 eſztendőn alól-lévő neveletlen gyermekeknek nevelésére adatik, ha mindjárt azoknak akaratja ellen-is §. 187; emezt pedig a' 12 eſztendőn fellyül-lévő fel-serdültt, de meg-állapodott ember korokat még fel-nem érő árvák vagyonjoknak gond-viselése végett válaſzthatnak többek közül a' kit akarnak 124. I^mæ 68. 1715: de mind-azon-által nem áll ſzabad akaratjokban gond-viselés alatt lenni, vagy nem lenni 21. 1802.

§. 195. Gyám-atyát rendelhet az árváknak meg-holtt attyok,

Valamint az Atya leg-jobban tartozik ſzeretni gyermekét, úgy leg-jobban-is goudoskodik annak mennél-jobban leendő fel-neveltetéséről, úgy hozván magával az atyai hatalom-is. Ezen atyai hatalomból ered az, hogy az Atya végső intézetet (*Teſtamentum*) tehet gyermekei' neveltetésére nézve, és azoknak Gyám-atyát rendelhet 56, 114. 1mæ: a' végső intézeti Gyám-atyát illeti tehát az elsőség minden egyebek előtt; egyéb, ha valami hellyes ki-fogás (*exceptio*) vólna ellene 119. 1mæ. Ezen hatalma az Atyának nem csak már a' világan lévő, hanem még az Annyok'-terhében viseltt, és attyoknak halála után ſzületendő (*poſthumus*) gyermekekre-is ki-terjed 114. 1mæ.

§. 196. önnön ſzerzeménnyére nézve:

A' Romai Polgári törvény egy általlyában leg-elsőnek tette ugyan a' végső intézeti Gyám-atyát; (hasonló véleménnyel levén az 1791dik eſztendőben Orſzág ſzerént rendeltt Válaſztmány *)

Pro-

Project. Art. quoad Orphan. Art. 1. §. 4. *et ſequ.*) de Verbőczy meg-változtatta valamentég, és honnyi ſzokásainkhoz alkalmaztatta ezen törvényt, első helyre tévén a' törvényes Gyámságat (*Tutela Legitima*) 112, 113. 1^mæ, (68. 1715) és annak rendét az örökösödésnek rendjéről vévén; (*ſucceſſio bonorum eſt cauſa tutelarum*) a' végső intézeti Gyámságat pedig *másadiknak* tévén, és csak ollyankor engedvén-meg a' Gyámság érántvaló végső intézetet, midőn törvényes *alkalmatos* Gyám-atya nem vólna; mert egyéb-ként a' végső intézeti Gyámságat ellent-mondásával meggátolhatná a' törvényes Atya-fi 114, 119. 1^mæ.

Mi lehet tehát az oka, hogy ugyan 119^dik és 120^dik czikkelyben a' végső intézet ſzerént-való Gyámságat teſzi elsőnek? ha fel-nem bomlik-is, leg-alább el-vágódik ezen csomó, ha a' kétféle jóſzágnak mi-néműségét veſzſzük tekintetbe: tudni-illik: ſzabad kiki tulajdon ſzerzeménnyével: valamint tehát ſzerzeménnyéről, úgy (*nem lévén ősi jóſzága*) gyermekeinek Gyámságáról-is tehet végső intézetet, mely esetben első a' végső intézeti Gyámság: ily értelemben vétetvén ama' ſzavak „*teſtamentaria rite bonoque modo facta*“ 119. 1^mæ, és „*Tutores teſtamentarii rite conſti-*

tuti" 120. 1^mæ a' törvényes Atya-fiaknak sérelme nélkül-való végső intézetet jelentik. Ellenben nem lévén szabad az Atya ősi jószágával, valamint arról, úgy (*öröksége lévén*) gyermekeinek Gyámságáról sem tehet végső intézetet; egyéb, ha ne találtán a' törvényes Atya-fiak alkalmatlanok vólnának: ily értelemben kell venni a' 112^dik, 113^dik, 114^dik, és 119^dik czikkelyt, következés-képpen első a' végső intézeti Gyámság a' szerzeményre, nem pedig az örökségre nézve: csak ugyan ki-világosodik tehát az, hogy *a' végső intézeti Gyámság gyakorta el-rontja a' törvényeset*, (az az a' szerzeményre) *de nem mindenkor* (az az az örökségre nézve) 119. 1^mæ.

*) A' *Deputatiot* vóltta-képpen ki-fejező *Választmánynak* hellyes mi-vólttára semmi más nem kivántatik; hanem, hogy szokásba jöjjön: mert származtatására nézve éppen ollyan, mint a' *szállítmány*, *hasítmány*, *teremtmény* az az: a' mi *szállítatott*, *hasítatott*, *teremtetett*, *választatott*: miből áll pedig a' *Deputatio*, egyéb valamely tárgynak ki-dolgozttára *választott* Tagokból? Így irtották-ki a' Német Tudósok nyelvekbe bé-csúszott minden-féle idegen szavakat, és im' mely nagy tökélletességre vitték még ennek előtte 50 esztendővel igen egy-ügyű nyel-

nyelveket! Kövessük ezeknek nyomdokit mi-is ama' halhatatlan nevü *Dugonicsunk* szerént; és mutassuk-meg magyar szó-tárunknak gazdagságát; de ne itéljük-ám meg az újjítóknak dicséretes igyekezeteket, ha ne talántán a' jó hellyett jobbat választani nem tudtak.

§. 197. de a' törvény-is gondoskodott terméſzetes, és törvényes,

Meg-halván valamellyik Szülő, ösi jóſzágat hagyván maga után, vagy ſzerzeménnyére nézve Gyám-atyát nem redelvén, ezen esetben, mivel a' Szülő leg-inkább ſzereti Gyermekét, következés-képpen annak javára leg-inkább ügyel, az életben maradott Szülöt illeti az árváknak gyámolása: ki-is terméſzetes, és törvényes Gyámnak neveztetik 68. 1715: és így, meg-halván az Anya, a' gyermeknek anyai jóſzágára nézve az Atyára háromlik a'Gyámság, (vagy-is inkább gondviselés: holott a' gyermek' ſzeméllyére, és atyai örökségére nézve fenn-tartani látſzatik az atyai hatalmat §. 187. *) akár légyen Nemes, akár nemtelen: viſzont pedig meg-halván az Atya, az özvegységre jutott Anyára ſzáll a' Gyámság 113.

1mæ; egyéb, ha az Ipa (Nemes lévén) még életben vólna: mert ezen esetre ezt illeti akár a' Gyámság, (ha meg-hóltt fia már fel-vóltt szabadúlva) akár az atyai hatalom, (ha ez még nem vóltt fel-szabadúlva) 51, 56. 1mæ.

Elöre vagyon már tudni-illik bocsátva §. 64, hogy az Atyai hatalom nem csak a' magzatokra, hanem a' fel-nem szabadúltt fiútól származott onokákra-is ki-terjed, nem-is tulajdoníthatja ezt magának gyermekeire nézve a' fiú, ha még életben lévö Attyának hatalma alól fel-nem szabadúltt. p. o.

Sándor,
|
Elek, kinek felesége Julianna.
| †
Jónás.

Míg Sándor életben vagyon, és Elek fel-nem szabadúltt az atyai hatalom alól, addig ez Jónásra nézve nem Eleket, hanem Sándort illeti: idönek elötte meg-halván tehát Elek, Sándornak atyai hatalma alatt tovább-is meg-marad Jónás; de ha mindjárt fel-lett vólna-is már szabadulva Elek, következés-képpen Jonásra nézve atyai hatalommal bírt; még sem illeti a' Gyámi hatalom az özvegy-

vegységre jutott Juliannát, hanem ismét viſzſza esik Sándorra.

Különös az a' terméſzetes, és törvényes Gyámokra nézve, hogy viseltt hivataljokról ſzámat adni nem kötelesek 68. 1715. (többſzör említett 1791dik eſztendö-beli Válaſztmány az Anyákat ugyan egy általlyában, az Atyákat pedig azon esetre, ha másadſzor meg-házasodnak, ſzám-adás alá veti *Projec. art. quoad Orph. art.* 4. §. 5, 6. De el-is eshetik gyámi hatalmától, az Atya ugyan, ha nemtelen léttére másadik feleséget vévén az árvaknak anyai jóſzágát roſzſzúl méveli; az Anya pedig, ha másadſzor férjhez mégyen: ámbár, ekkor-is az anyai jóſzágra nézve ö a' Gond-viselö 113. Imæ: jól-jehet pedig másadſzori férjhez-menetele után, a' Felsöség' engedelmével az atyai jóſzágra nézve-is meg-hagyattathatik addig a' gyámságban, míg fiú-ágról-való alkalmatos Atya-fi nem találtatik; de ezen esetre, másadſzori férjhez-menetele' idejétöl ſzámlálván, az árváknak atyai jóſzágokról ſzám-adozni tartozik 68. 1715.

De egyéb-ként ſem terjed a' Gyám-anyának hatalma annyira-ki, mint a' Gyám-atyáé: mert a' Gyám-anyát éppen nem illeti az árvák' atyai jóſzágát tárgyazó Leveleknek tartása: ugyan az-

ért ezeknek hiteles mását (*Transumpta*) nem keresheti törvényes úton *Dec.* 7. *Pag.* 109, nemis tartozik úgy-mint Gyám-anya, vagy Gond-viselő a' féle Leveleket a' Törvény előtt akár előmutatni, akár érántok a' fel-fedező (*revelatorium*) hitet le-tenni, ha azt meg-mutathatja, hogy öregebbik fia már a' meg-állapodott ember-kort felérte *Dec.* 5. *Pag.* 22.

§. 198. vagy merő törvényes Gyám-atyákról,

Ha a' kegyetlen halál időnek előtte mind-a' két szülejektől meg-foszta a' neveletlen árvákat, az oldalas sorban-lévő vér szerént-való de már ember-korra (az az 24 esztendejekre) jutott Atya-fiakra száll a' gyámi hatalom: mely-is csupán törvényesnek neveztetik 68. 1715. Ezeket két nemre osztja törvényünk 118. 1^mæ: tudni-illik, fiú-ágról-való, (*Agnati*) és leány-ágról-való (*cognati*) Atya-fiakra, a' mint tudni-illik vagy a' fiú, vagy a' leány-ágról gyarapodnak 116. 1^mæ. Közönségesnek tehetjük pedig ezen szabást: *mind*

fiú

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

fiú-ágról-való Atya-fiak azok, kik (egy östől származván) *azon egy nevet viselnek.*

§. 199. az örökösödésnek rendje szerént;

A' törvényes Gyámságnak rendjét, az örökösödés' rendje szabja-ki: (*onus tutelae eo ordine defertur, quo bonorum Succeſſio* 116. 1mæ) így tehát, a' kik az árváknak meg-hóltt Attyokkal osztállyos Atya-fiak, mind-azokat illeti a' Gyámság, pedig úgy, hogy a' távollyabb lévők ki-zárja a' bellyebb-való, és a' bellyebb-valók közt-is az öregebbik (ha egyéb-ként alkalmatos lévén a' megállapodott ember-kort fel-érte) ki-zárja az ifjabbikat 117. 1mæ. A'hol tehát a' leány-ágat nem illeti a' jószág, semmi köze a' Gyámsághoz 116. 1mæ.

§. 200. fenn-tartván mind-azon-által a' fiú-ágról-való Atya-fiaknak az elsőséget.

Sött, ha mindjárt mindenek' tudtára osztállyos volna-is a' leány-ág az örökségben: jól-lehet ugyan

azon esetben hozzá juthat a' gyámsághoz; de akkor-is a' fiú-ágról-való atya-fiaké az elsőség 116. 1^mæ, csak addig viselhetvén a' leány-ág a' gyámságat, míg a' fiú-ágról-való atya-fiak közűl nem találtatik valaki alkalmatos ezen tehernek viselésére: mert, ha idő-közben a' fiú-ágról-való, ámbár távollyabb-lévő atya-fi meg-állapodott emberkorra (az az 24 eſztendőre) jutván a' Gyámságra alkalmatos, amannak kezéről el-vétetik, és ennek adatik által a' gyámi-hatalom: sőtt, néha a' fiú-ágról-való, de még 24 eſztendőt fel-nem-érő atya-fiat fel-is ſzokta tökélletlen korától ſzabadítani (*veniam aetatis impetiri*) a' Felség, és ez által a' gyámságra alkalmatoſsá tenni főképp' akkor, midőn az árváknak Gyám-annya másadſzor férjhez menvén a' jóſzágat bitangolja 117. 1^mæ: Egy ſzóval: a' leány-ágat csak akkor illeti ezen hivatal, midőn a' jóſzág mind a' két ágat illetvén, vagy a' fiú-ág egéſzlen ki-haltt, vagy alkalmatos nem találtatik 116. 1^mæ: de ezen esetre sem viselheti azt aſzſzonyi állat, ki-vévén az egy Anyát 113. 1^mæ.

§. 201.

§. 201. Törvényes Gyám-atya sem lévén, a' Felsőség rendel azt,

Ha sem végső intézet nincs téve a' gyámság éránt, sem pedig természetes, és törvényes, vagy merő törvényes alkalmatos Gyám-atya nem találtatnék: a' Felségre, úgy-mint az árváknak közönséges Gyám-attyára háromlik az ez érántvaló gond 115. 1^mæ: Ki-is azt a' Törvényes Felsőségekre (*Jurisdictio*) bizta, és így a' Törvényes Felsőség, az az: a' Nemesekre nézve a' Nemes Vár'megye, mellyben tudni-illik az árváknak lakása vagyon 26. 176$\frac{4}{5}$ (a' Szabad Királlyi, vagy Bánya-Városoknál a' Tanács, a' parasztoknál pedig maga a' Földes-Uraság) rendel ollyan alkalmatos Gyám-atyát, ki az árvák' jószágára ne áhsítozzon, velek ugyan azon Vár'megyében lakjon, és kire gyanú ne essen, hogy a' jószágat el-idegenítse: mert egyéb-ként ha a' Gyám-atya rosszúl gazdálkodik, vagy a' Felség, vagy a' Nádor-Ispány más Gyám-atyát rendelhet *cit. art.* 26.

§. 202. elégségesen gondoskodván Törvényünk az árvák' vagyonjáról,

Hogy pedig az árvák' vagyonja annál bátorságosabb lábra állítaſson, meg-kivánja a' Törvény 26. 176$\frac{4}{5}$, hogy mihellyest valamely Atyának halála történik, (nem várván, míg ez éránt az atya-fiak jelentést tegyenek az Al-Ispánynál 68. 1715.) az árváknak akár-mi néven nevezendö értékjek, ott helyben, az atya-fiaknak jelenléttekben, annak mi-vóltta ſzerént, *) következés-képpen az adóſságakkal együtt hellyesen, és hitelesen, az az: az Al-Ispány, (a' gazdagabb) vagy az általa ki-küldendö Szolga-Biró, és Esküdt által, (a' ſzegényebb Nemeseknél) vagy a' várasi Tanács-beliek, vagy pedig az Uraság által (a' polgároknál, vagy paraſztoknál) fel-jegyeztessen (*inventetur*): mert, ha jegyzemény (*Inventarium*) nélkül a' Gyám-atya a' jóſzágat által-veſzi, ſzám-adáskor mind azokat elö adni tartozik, mellyekröl az árvák meg-mutathatják, hogy Szülejeknek élttében vólttak; egyéb, ha a' Gyám-atya ellenben meg-mutathatná, hogy ugyan annak élttében el-is kelttek *Dec.* 3. *Pag.* 167. Ez illyen jegy-

ze-

zemény a' következendő Vár-megye' Gyülése' alkalmatosságával (vagy a' Tanácsnál, vagy Uraságnál) bé-adattatván, a' közönséges Levél-tárba (*Archivum*) el-tétetik,

*) A' fel-jegyzéskor mind-azon-által az árvák' jószágát illető levelekbe-való bé-tekintés egy-általlyában tilalmaztatik 68. 1715.

§. 203. és szorosan meg-kötvén a' Gyám-atyákat, vagy Gond-viselőket.

Mindent tehet ugyan, fő-képp' a' Gyám-atya alakja hellyett, akár a' Törvény' útján, akár azon kivül, következés-képpen meg-mutatván Gyámságát *) az idő-látott levélnek erejével, Ügyészt vallhat, úgy-mint fel-peres ügyeket folytathat, sőtt béke-kötést-is tehet 126, 127. 1^mæ: de mind ezeket oly józan értelemben kell venni, hogy a' Gyám-atya, vagy Gond-viselő csak az árvák' hasznára ügyelhet: nincs tehát hatalma azoknak sérelmekre, és károkra valamit tenni: és így azon béke-kötést, mellyet az Atya, úgy-mint Gond-viselő az árváknak anyai jószágjok iránt

tett

tett, el-ronthatják a' gyermekek, meg-mutathatván, hogy nem haſznokra, hanem sérelmekre váltt *Dec.* 5. *Pag.* 99.

Szinte úgy, az árvákat illető el zálogúltt örökségbe elegendő ok nélkül ſem reá-adást (*auctio*) fel-nem-vehet *Dec.* 21. *Pag.* 115; ſem több eſztendőket nem köthet (*annos inſcribere*) *Dec.* 20. *Pag.* 115; annál inkább a' jóſzágból ſemmit el-nem-idegeníthet 24. 1655, ki-terjedvén ez nem csak a' nemesi, hanem polgári jóſzágakra-is *Dec.* 2. *Pag.* 167: ez az oka, hogy a' kik az árvák' jóſzágára áhsítozván a' Gyám-anyának (fő-képp' a' nyilvánságas tilalom ellen) pénzt költsönöznek, és ez által az árvák' jóſzágát magokhoz vonzzák, azt, úgy-mint u'sorások minden pénz nélkül viſzſza-adni tartoznak *Dec.* 6. *Pag.* 168; és a' másadſzor férjhez-menő Gyám-anya, ha az árvák' réſzére roſzſzúl gazdálkodott, a' Közönséges Ügyéſz által meg-támadtatván, nem csak a' Gyámságtól, vagy Gond-viseléstől el-esik; hanem a' ſzükség felett tett költtségeket-is viſzſza-téríteni tartozik *Dec.* 12. *Pag.* 169.

*) Ha azomban valaki úgy-mint Gyám-atya, vagy Gond-viselő a' Törvény' eleibe idéztetik, és Gyámságát, vagy Gond-viselését tagadja, azt a'

Fel-

Fel-peres tartozik meg-mutatni; egyéb ha a' gyámi, vagy gond-viselői teher természetesen reá-háromlott volna *Dec.* 10. *Pag.* 169.

§. 204. Díszes ugyan a' gyámi, és gond-viselői hivatal,

Díszes valóban a' gyámi, és gond-viselői hivatal, ha ki abban jól, és hívségesen el-jár, és csak-nem az atyai hatalomhoz hasonló ki-váltt az első: *) mert, az alak Gyám-attyának hire 's tudta nélkül semmit foganatosan nem tehet 126, 132. 1^mæ: ellenben a' Gyám-atya akár a' Törvény előtt, akár azon kivül mindent tehet *alakja' haszná*ra, sőtt azt mértékletesen meg-is fenyítheti: ugyan azért ki-zárattatnak a' gyámi, és gond-viselői hivataltól a' hite-szegettek, vagy-is hamis-hitüek (*perjuri*), kik közönségesen *ludasoknak* (*aucarii*) neveztetnek; a' becstelenek (*infames*), és szám-ki-vetettek (*proscripti*); a' párt-ütők (*notorii*) 119. 1^mæ; a' főben-járó (*capitalis*) vagy fő-váltsági (*emenda capitis*) ítéletnek terhe alatt lévők; másnak atyai hatalma, vagy gond-viselése alatt lévők; a' jószág' el-veszthetése

érán t

éránt gyanúba esettek; p. o. ha ki tulajdon jószágát fontos okok nélkül el-idegenítené 121. 1^mæ. Sött ki-zárattatnak ezen hivataltól még az aszszonyi állatok-is, ki-vévén a' természetes, és törvényes Gyám-anyát §. 197; és a' 24 esztendön alól-lévö vér-szerént-való atya-fiak; egyéb ha tökélletlen koroktól fel-szabadítatnának a' Felség által §. 198, *et sequ.*

*) Hasonlít ugyan valamentég a' gyámi hatalom az atyaihoz; de hogy sem tökélletes mi-vóltára, sem tartósságára nézve a'hoz nem éppen egyenlö, a' 65^dik, és következendö §-okból ki-tetszik.

§. 205. és valamentég haszsnos;

Jutalmat-is szabott Törvényünk a' Gyám-atyáknak, és Gond-viselöknek, ha egyéb-ként hivataljokban hiven el-járnak *Dec.* 5. *Pag.* 168: mert a' jószág' jövedelmének hatod' része nekiek jut fáradságjokért; de nem illeti öket a' tökepénzekböl (*capitalia*) bé-vett u'soráknak (*interusuria*) hatod' része 68. 1715. nem-is kereshetnek a' természetesen lett, vagy közönséges szorgalmok

mok által tett javításakért valamely jutalmat *Dec. 7. pag.* 168.

§. 206. de terhes-is:

Mennél díszesebb, annál terhesebb a' gyámi és gond-viselői hivatal: abban állván leg-főbb kötelessége akár a' Gyám-atyának, akár a' Gond-viselőnek, hogy alakját mindenben védelmezze, annak élelméről, öltözetéről, nemzetéhez, és értékjéhez szabott becses neveléséről, a' jó ízlésben, és szeléd tudományokban leendő oktatásáról gondoskodjon, minden fél esztendőben irás-beli jelentését (*Relatio*) ez iránt a' Nemes Vár'-megyének bé-adván, mely-is azt a' Felséges Hely-tartó Tanácsnak, Ez pedig Ő Felségének bé-nyújtja 26. 176⅔. A' mi pedig a' jószágat illeti, az azzal-való bánásban a' leg-jobb, és szorgalmatosabb gazdát követni, az el-romlandó holmit annak idejében jó árron el-adni, *) a' tőke-pénzeket, sőt a' merő jövedelmet-is, a' mennyire az alak' nevelésére el-nem-kelne, bátorságas helyre, törvényes u'sora' fejében ki-adni tartozik 68. 1715; távol légyen pedig, hogy gondatlansága által va-

lamely kár háromoljon az alakra, vagy az örökségből valamit el-idegenítsen *Dec.* 1, 2. *Pag.* 167. *Dec.* 6. *Pag.* 168.

*) Az el-romlandó, vagy egyéb-ként-is hasznot nem hajtó holmit el-adván a' Gyám-atya, annak árrától u'sorát az árváknak fizetni nem tartozik: mert szükséges, hogy mindég légyen a' keze között valami az árváknak minden-napi szükségére *Dec.* 4. *Pag.* 168.

§. 207. Ki-váltt a' szám-adásra nézve,

El-jártt-e kötelességében hiven a' Gyám-atya, vagy Gond-viselő, ki-tetszik annak szám-adásából, mellyet esztendőn-ként meg kell nekie tenni a' törvényes Felsőség előtt 26. 176⅘. Ne hogy pedig e'-féle szám-adásnak meg-visgálása hoszszú pórázra ereszteſsen, és ez által a' Gyám-atya, vagy Gond-viselö nyughatatlanságra jusson: hogy mind magát, mind pedig maradékit meg-nyugtathaſsa, és a' magokat valaha elö-adandó izetlenségeket el mellözheſse; vagy az árvák ellen (ha már a' 12 esztendöt fellyül múlták), vagy pedig a' szám-adást meg-visgálni tartozók

el-

ellen az éránt viſzont-pert (*actio contraria*) indithat, az árvák' ſzükségére magáéból tett költségeknek helyre-állítását-is azon egy úttal kereshetvén 68. 1715.

§. 208. mellyet ok-vetetlenül,

Ezen ſzám-adás oly ſzoros köteleſségében áll a' Gyám-atyának, vagy Gond-viselőnek, hogy, ha mindjárt magok az árvák fel-oldották vólna-is ezen tehertől ötet, de ha ezen fel-oldást, minek-előtte ember-korra jutnának, viſzſza-veſzik, még ezen esetre-is tartozik a' Gyám-atya, vagy Gond-viselő ſzámat adni *Dec.* 11. *Pag.* 169.

§. 209. a' nemes Vár'megye által kirendeltt Birák előtt

Ezen ſzám-adást a' törvényes Felsőség tartozik eſztendőn-ként meg-visgálni, és ezért ſzinte úgy, mint az árvák' joſzágának fel-jegyezttéért mértékletes nap-ſzámat rendelt a' Törvény 26. 1764. Oly ſzükséges pedig a' ſzám-adas' meg-

visgáltatásának rendes mi-vóltta, hogy, ha azt ollyanok visgálták-vólna-meg, kik a' Nemes Vármegyétől (vagy Tanácstól, vagy Földes-Uraságtól) nem vólttak a' végett különösen ki-rendelve, vagy ki-rendelve lévén, a' jelentést megnem tették, ám-bátor fel-oldoztatott vólna-is általok a' szám-adó Gyám-atya, vagy Gond-viselő; még-is tartozik ez szám-adásait új visgálat alá vetni *Dec.* 1. *Pag.* 166.

§. 210. meg-kell tenni mind azoknak,

Ha szám-adás alá nem vólnának vetve a' Gyám-atyák, vagy Gond-viselők, könnyen megtörténhetne, hogy vagy a' hívségek kísértetbe jönne, vagy gondos szorgalmok meg-csökkenne, és így az árvákra valamely kár háromolhatna: ellenben a' szám-adásnak meg-visgálásától tartván a' Gyám-atyák, vagy Gond-viselők, annál inkább igyekeznek hivataljokban híven, és szorgalmatosan el-járni, ne hogy buját lássák akár hívségtelenségjeknek, akár gondatlanságjoknak: ugyan azért nem csak maga a' Gyám-atya, vagy Gond-viselő; hanem (ez meg-halván) még a' ma-

ra-

radéki-is tartoznak Attyok által viseltt Gyámságról, vagy Gond-viselésről szám-adozni *Dec.* 1. *Pag.* 166.

§. 211. kiket vagy a' Törvény,

Oly bizodalommal vóltt mind-azon-által Törvényünk a' terméſzetes, és törvényes Gyámakhoz, hogy ezek önnön gyermekeiknek javára minden úton-módon ügyelni fognak: ugyan azért ki-vette öket a' ſzám-adás' terhe alól, a' Gyám-atyákat ugyan egéſzlen, a' Gyám-anyákat pedig másadſzori férjhez-menetelekig; mert ha másadſzor férjhez-menvén a' Gyámságban meg-hagyattatnának, azon időtől fogva tartoznak ők-is az árváknak *atyai* örökségjekről ſzám-adozni 68. 1715, és roſz gazdaságjok által okozott kárt hellyre-állítani *Dec.* 12. *Pag.* 169.

§. 212. vagy magok az árvák fel-nem oldanak ezen teher alól,

Nem csak a' haldokló Atya eleve fel-oldhatja azon Gyám-atyát a' ſzám-adástól, kit végső

tézet által rendel önnön szerzeménnyére nézve; hanem a' *fel-serdültt* árvák-is fel-oldhatják ötet, ha csak 24 esztendejek előtt meg-nem másítják tetteket *Dec.* II. *Pag.* 169: de ha az árvák ember-korra jutván a' gazdaság-beli Tiszteket ollyas állapotokban fel-oldozták, mellyek a' Gyámság' idejekor fenn-forgottak, többé a' Gyám-atya az éránt felelni nem tartozik *Dec.* I. *Pag.* 166.

§. 213. tartozván mindent hit alatt fel-fedezni,

Midőn pedig az ember-korra jutott árvák*) szám-adásra kínszerítik a' Gyám-atyát, vagy Gondviselőt, ez a' jegyzeményt, és az árvák' vagyonját illető minden-némü irományakot, és az egész ingó, 's ingatlan vagyont hit alatt (mellynek formáját maga a' Biró az ügy' velejéből el-készíti) tartozik fel-fedezni: nem-is engedtetik-meg nekie a' fellyebb-vitel mind addig, míg ezen hitet le-nem-teszi *Dec.* I. *Pag.* 166.

*) Minek-utánna egyszer az árvák meg-állapodott ember-korra jutottak, már akkor őket illeti a' szám-vétel (*Rationum exactio*).

§. 214.

§. 214. és az okozott károkat helyre-állítani.

A' Gyám-atya, vagy Gond-viselő mindent az árvák' haſznára tenni tartozván, ha azokat gondatlansága által valamiben meg-károsította, a' kárt helyre-állítani tartozik : sőtt, ha vagy roſzſzúl gazdálkodott, vagy talán az árvák' vagyonjából valamit magának tulajdonított, azt haſzna' vételével, és a' perre tett költtségekkel együtt kipótolni köteles *Dec.* 1. *Pag.* 166: ha mind-azonáltal jó lelki-ismérettel bántt az árvákkal, és a' ſzám-adást nem kerülte, sőtt azt maga sürgette; ám-bátor valamiben terheltetnék-is, attól az u'sorát fizetni nem köteleztetik *Dec.* 8. *Pag.* 168.

§. 215. Valamint pedig a' gyanúba esett Gyám-atya, vagy Gond-viselő,

Külömb-féle okokra nézve gyanúba eshetik a' Gyám-atya, vagy Gond-viselő: tudni-illik, ha önnön maga' jóſzágát el-tékozolja; élelmére-valót

az alaknak meg-tagadja; ha hozzája igen kegyetlen; vagy ha felette ſzegény; ha maga-is feslett életü lévén az alakot illendösen nem neveli; ha az árvák' Attyának meg-hitt ellensége vóltt; vagy ha az árvák' jóſzágára vágyódik 123. 1mæ.

§. 216. akár-ki által bé-vádoltatván,

Az ollyan Gyám-atyát, vagy Gond-viselöt, ki a' roſz gazdálkodás, és az árvák' jóſzágának el-pazarlása éránt gyanúba esett (*suspectus*), akár-kinek, akár légyen az árvákhoz atya-fi, akár ſem, még az aſzſzonyi ſzemélyeknek-is, sőtt az attyok-fiai' javallásából még a' *törvényes idejü* árváknak-is, akár mikor, még a' törvény-napokon (*dies judiciorum*) kivül-is ſzabad bé-vádolni a' Törvény előtt 124. 1mæ, pedig oly foganattal, hogy a' bé-vádoltt Gyám atya, vagy Gond-viselő a' jóſzág' gond-viselésétöl el-esik, ha az ellene tett vád igaznak találtatik.

§. 217.

§. 217. nem csak hivataljától el-esik;

E'-féle gyanúba esett Gyám-atyának, vagy Gond-viselőnek szám-adásai a' törvényes Felsőség által meg-visgáltatván, ha abból az ő rosz gazdasága ki-tetszik, hivatalját azonnal ok-vetetlenül el-veszti; ám-bátor elég-tételt igérne, vagy maga mellett kezest állítana-is 125. 1^mæ, úgy-is tartozván minden esetre a' kárt helyre-állítani §. 214.

§. 218. hanem hívtelensége miatt tetemesen-is meg-fenyítetik:

Sőtt, ha a' vétkesnek találtt Gyám-atyának vagy Gond-viselőnek hívtelensége ki-bizonyodik: nem csak a' 205^dik §^ban említett jutalomtól el-esik *Dec.* 5. *Pag.* 168; hanem az árvák' jószágára nézve hívtelennek találtatván, a' kárnak kétszerezett helyre-állítására (*ad dupplum reddendum*) ítéltetik: ha pedig az alaknak személlyére, vagy ügyeire nézve, akár csalárdsággal, akár tetemes hibával (*culpa gravis*, mely a' csalárdsággal egy mértéket nyom) terheltetnék; a' kárnak hasonló-képpen kétszerezett helyre-állításán kivül örö-

kös becstelenséggel (*perpetua infamia*) érdekeltetik 123. 1^mæ.

Ámbár pedig ez illyen Gyám-atya, vagy Gond-viselő per'folyttában meg-halna, és így a' személlyét érdeklő kéret (*actio personalis*) annak maradékira nézve foganatlanná lenne; mindazon-által a' mennyire a' kéret a' meg-hóltt Gyámatyának, vagy Gond-viselőnek vagyonját-is érdeklené, annak ereje a' maradékokra-is háromlik, kik-is az Attyok által okozott kárt a' reájok szállandó örökségből ki-pótolni (de nem kétszerezni) tartoznak 125. 1^mæ.

§. 219. úgy le-is mondhat arról

Noha díszes ugyan, és valamentég hasznos-is a' Gyámság, vagy Gond-viselés, és azt, úgymint köz-hivatalt (*munus publicum*) fel-vállalni tartoznak mind azok, kiket illet; de felette terhes-is lévén, és külömb-féle izetlenségekkel járván, sőtt néha hál'adatlansággal jutalmaztatván, micsuda, ha némellyek meg-vetvén ama' jutalmat §. 205. azt magoktól el-támasztani igyekeznek?

§. 220.

§. 220. külömb-féle okokra nézve:

Maga a' Törvény-is meg-engedi, hogy némely fontos okokra nézve el-hárithaſsa valaki magáról ezen terhes hivatalt. Illyenek a' többi köztt e' következendők: ha valakinek ſok gyermeke lévén, úgy-is elég gond feküſzik fején; ha vólta-képpen (*actu et opere*) katonáskodik; ha valamely Királlyi fő-hivatalban vagyon; vagy ha más' gazdaságát folytatván annak ſzám-adozni tartozik 122. I^mæ.

§. 221. ide járúlván a' tehetetlenség,

Elegendő ok a' gyámi, vagy Gond-viselői hivatalnak el-mellőzttére a' tehetetlenség-is: p. o. ha ki az árváktól meſzſze lakik; ha azoknak jóſzága külömb-féle Vár'megyékben fekſzik, és külömb-féle igazgatás alatt vagyon; ha a' ki-rendeltt Gyám-atyát, vagy Gond-viselőt betegsége hátrálja; ſokſzor azért-is, ha az iráshoz, és olvaſáshoz nem ért; ha 60 eſztendöt fellyül-haladott; vagy ha 24 eſztendöt fel-nem-érte 122. I^mæ; ámbár

bár az utólsó esetben nem-is találtatik alkalmatosnak ezen hivatalra §. 204.

§. 222. és jó hirének-nevének fenntartása.

A' Gyámságnak, vagy Gond-viselésnek felvállalása által veſzedelembe ejthetné jó hirét-nevét az, ki az árvák' meg-hóltt Attyoknak halálos ellensége vóltt, és haragja az árvák ellen-is huzómosan meg-maradott (mert ezen környül-állás ki-világasodván gyanúba ejtheti ötet §. 215.) ugyan azért el-támaſzthatja magáról ezen hivatalt 122. I^mæ.

§. 223. Külömb-féle okokra nézve meg-ſzünik a' Gyámság, és Gond-viselés.

A' terméſzetes, és törvényes Gyám-atya nemtelen léttére másadſzor meg-házasodván, és az árvák' vagyonját el-veſztegetvén, valamint a' Gyám-anya-is másadſzor férjhez-menvén §. 197, és minden gyanúba esett Gyám-atya, vagy

Gond-

Gond-viselő, vétkesnek találtatván, hivataljától el-esik §. 217, és hellyette más alkalmatos tétetik 26. 1764. Egyéb-ként pedig meg-ſzünik a' Gyámság ugyan mind a' két nem-beli árváknak törvényes, az az 12 eſztendős idejekkel §. 194; (mert törvényes idejeket fel-érvén már nem gyámi hatalom, hanem csak gond-viselés alatt vagynak) a' Gond-viselés pedig a' fiak' réſzéről azoknak meg-állapodott ember-korokkal, vagy-is 24 eſztendejekkel 128. 1mæ, a' leányak' réſzéről pedig azoknak férjhez-menetelekkel 112, 113, 1mæ.

Noha tehát a' hajadon leány meg állapodott idejét, az az 16 eſztendejét §. 191 fel-érte vólna; mind-azon-által gyarlósága miatt mind-addig másnak gond-viselése alá vetette ötet Törvényünk 112, 113. 1mæ, míg férjhez nem mégyen: *) ellenben ha a' leány 12, vagy 13 eſztendős korában férjhez találna menni, ez által hitvese hatalma alá jutván, a' gond-viseléstől meg-menekedik: nem pedig a' fiú gyermek, ha mindjárt 21, vagy 22, vagy 23 eſztendős korában meg-házasodna-is, egyéb ha a' Felség által a' tökélletes korra fel-emeltetne.

*) Akár hogy vélekedjenek másak ezen tárgy felől, én a' világas törvényt hozom-elő állatásom'

ví-

vítatására: mely a' fiakat ugyan 24 esztendejekkel, a' leány szülötteket pedig férjhez-menetelekkel szabadítja-fel a' Gond-viselés alól. Ezen törvény mindeddig még nem másítatott-meg: ámbár itt amott ellenkező szokás csúszott-bé. Ha azomban az 1791dik esztendő-beli Választmánynak javallata egyszer Ország-szerént törvénnyé tétetik, az által a' hajadon leányak-is ki-fognak szabadítatni 24 esztendős korokkal a' Gond-viselés alól *Project. art. quoad Orph. art.* 8. §. 1: melly javallatban külömb-féle jobbnál jobb rendelések találtatnak az árvákra nézve.

NE-

NEGYEDIK RÉSZ

AZ ÚRI HATALOMRÓL.

§. 224. Valamint a' béres ſzolgák le-vagynak Uraiknak kötelezve:

A' ſzegődött (*conventionati*) ſzolgák (vagy ſzolgálók) bizonyos bérért bizonyos időre le-kötelezik magokat Uraiknak, ſzemélyeket azoknak hatalmok alá vetvén, és valamint kötelesſégeik alku ſzerént (*per conventionem*) meg-határoztatnak: úgy azokban hiven el-járni kötelesek; mert egyéb-ként időnek előtte-is el-üzheti az Úr nem csak azt, ki fel-vállaltt kötelesſégének véghez-vi-

vitelére alkalmatlan; hanem azt is, a' ki annak el-járttában tunya 2. 1471; ellenben a' szolga idejének ki-töltte előtt Urától el-nem-mehet; sőtt esztendejét ki-töltvén-is, ha el-menni szándékozik, egy hónappal előtte *) a' szolgálatot fel-mondani tartozik II. 1552; mert egyéb-ként a' szökevény szolgát vagy meg-fogathatja Ura 2. 1471, vagy attól, a' kinél tartózkodik a' 243dik §-ban elő-fordulandó mód szerént viszsza-kívánhatja 101. 1715; a' kik pedig Uraikkal a' Táborba mennek, egész a' hadnak végezetéig azokat el-nem-hagyhatják II. 1552: ha csak mást nem állítanak magok hellyett.

Mivel pedig a' szegődött szolga akár nemtelen, akár nemes léttére magát egészlen Urának hatalma alá vetette, meg-verettetése miatt nincs a' nemes szolgának Ura ellen keresete a' czégéres hatalmaskodás szine alatt *Dec. 4. Pag.* 125. De: ha a' szolga Urának parantsolatjából hatalmasságat követ valakin-el: nemtelen léttére ugyan Ura által a' Törvény' eleibe állítatik (*statuitur*) 26. 3tia; nemes léttére pedig törvényesen idéztetik (*evocatur*): mert a' nemes személynek Törvény' eleibe leendő állítatása 50 nehéz ezüst gira, vagy-is 200 forint büntetés alatt ti-

lal-

lalmaztatik 23. 2dæ. Tanú-bizonyságat pedig akár Urok ellen, akár azok mellett a' főben-járó ügyekben ugyan ſoha ſem, (ki-vévén a' Felség-bántást) polgári ügyekben pedig csak akkor tehetnek a' ſzolgák, midőn valamely réſzre-hajlások, (*intereſſentia*) károk, vagy haſznok ſzembe-nemtünik 26. 1729.

*) Külömb-féle a' szokás mind a' szegődésre, mind' pedig a' fel-mondásra nézve, ki-váltt a' Városokban. Közönségesen vagy Mind' Szentek', vagy Új esztendő', vagy Szent György' napján szokott lenni a' szolgák' váltása; de idő-közben-is mind bé-állani, mind 14 nappal előbb fel-mondani némely Városokban már szokássá lett. Vagynak-is ollyan szolgák, (és szolgálók) a' kik minden tizen-negyed' nap (mert 14 napig ki-kell-állani a' próbát) más szolgálatot keresnek csak azért-is, hogy több hellyen próbálhassák házi tolvajságjoknak könnyebb módját. Vajmi jó volna ezeket a' fenyítő házakban (*domus correctoria*) hivebb, és állandóbb szolgálatra szoktatni!

§. 225 úgy a' kínſzerített ſzolgák-is,

Huſzon-kilenczedik §-ban ** előre vagyon bocsátva, hogyan támadtak Országunkban a' legelső ſzolgák. Ezekhez járúltak idő' járttával azok-is, kik más' ſzolgálójával három ízben bujálkodtak *S. St. L.* 2. *C.* 26; kik más' ſzolgálóját házastársúl el-vették *Cap.* 27; kik két ízben loptak *Cap.* 41; *) (ámbár a' 10 eſztendős, vagy azon alól-lévő *S. Lad. L.* 2. *Cap.* 12, később pedig 15 eſztendős, vagy azon alól-lévő gyermekeik *Colom. L.* 1. *C.* 56 ſzabadon maradtak) nem külömben ſzolgai ſorsra jutott azon Biró-is, ki a' gonoſz-tévőt meg-nem-büntette; vagy az, a' ki a' Birót igazságtalanúl bé-vádolta *S. Lad. L.* 2. *C.* 6; valamint azon Pap-is, ki a' menedék-helyet (*asylum*) kereső, és ez által a' Szent-egy-ház' ſzolgájává lett tolvajt ki-adta *S. Lad. L.* 3. *C.* 4.

Mostanság pedig ſzolgai ſorsra jutnak a' vértagadók (*proditores fraterni ſangvinis*) 39. 1^mæ, és a' hamis nevüek (*larvati*) 46. 1723; valamint azok-is, kik hatalmaskodásaik, kár-tételeik, vagy adóſságaik éránt a' Fel-peresnek eleget nem tehetnek, ſzeméllyekben oda ítéltetvén, mind addig

dig amannak szolgálni tartoznak, míg a' teher szolgálatjok által le-nem-hajlik 68. 2dæ, 28. 3tiæ.

Meg-kell azomban ezen kínszerített (*necessarii*) szolgákat az előbbeni §-ban említett önkénes, (*spontanei*) vagy-is szegődött szolgáktól külömböztetni: mert ezek vagy már úgy-mint szolgák születnek; vagy rosz tételnnyek miatt Törvény által szolgai sorsra ítéltetnek: mellytől meg-nem szabadulhatnak; sőtt régentén el-is adattattak *S. Lad. L.* 3. *C.* 4; gonosz tettek miatt pedig meg-tagoltatták (*mutilati sunt*) *S. St. L.* 2. *Cap.* 39; de az önkénes szolgák, valamint jó szánttokból szolgálatra mentek; úgy attól, ha kedvek tartja, meg-is válhatnak.

*) Hogy a' Romaiaknál-is a' leg-első szolgák lopás által lettek, csak az az egy-is bizonyítja, hogy a' szolgákra lopó név száradott: *Quid Domini* (úgy-mond Virgilius) *facient, audent cum talia fures?* az az: *mit nem fognak még el-követni a' Gazdák, ha még a' lopók-is* (az az *szolgák*) *illyenekre vetemedni mernek?*

§. 226. és a' jobbágyak,

Széllyesen el-terjedtt, és jobbára népetlen jószágaiknak haſznos mévelésére elégteleneknek találván magokat többnyire a' csata-piaczczon vitézkedő, nem pedig az eke' ſzarvvához termett dicső Eleink, azon jószágaikra paraſztokat ſzállíttottak, minden gazdának lakására elegendő házhelyet, és élelmére ſzükséges földeket adván: hogy azokat mévelvén, mind magok élhesſenek; mind a' Földes Uraságnak ſzolgálatjára legyenek: így lettek a' béres ſzolgák hellyett jobbágy gazdák (*coloni*).

§. 227. vagy 'sellérek, és lakósok

E'-féle ſzállítmányakban (*coloniae*) nem jutván minden paraſztnak kint-valója (*extravillanum*); vagy némellyek annak mévelésére elégteleneknek találtatván; másak pedig a' föld-mévelés hellyett kézi-mesterséget (*opificium*) űzvén, ezeknek valamely csekély ſzolgálatért lak-hely adatott, hogy kézi munkájok által keresheſsék élelmeket addig-is, míg valamely üreſségre jutandó jobbágy helynek mévelésére érdemesek-

nek,

nek, és elégségeseknek találtatnak. Ezek 'sellé-reknek (*inquilini domiciliati*) neveztetnek; a' kik-nek pedig magános házak nincs, azok lakósok-nak (*inquilini non domiciliati*) hivattatnak.

§. 228. Úri hatalom alatt vagynak

Mind ezek: akár tudni-illik a' kínſzerített ſzolgák, akár a' jobbágyak, akár a' 'sellérek, vagy lakósok, magoktól függhetetlenek lévén a' Földes Uraságnak Úri hatalma alá vagynak vetve nem csak ſzeméllyekre, és ügyeikre; hanem ér-tékjekre, és ſzolgálatjokra nézve-is; annak tehát mindenben engedelmeskedni, azt jobbágyi hív-séggel tiſztelni tartoznak.

§. 229. akár ſzeméllyekre,

Jeles a' Földes Uraságnak jobbágygyai' ſze-mélyekre ki-terjedt Úri hatalma: mert az enge-detleneket meg-fenyítheti; kiſsebb helytelenség-jeket egy-két, leg-fellyebb három-napi kézi mun-kával, az Ur' dolgában *) való restségjeket 12 pál-czával meg-büntetheti *B. Urbarium Puncto* 8:

sött, főben-járó hatalommal birván, azoknak tetemes gonosz tétemennyeket-is (ki-vévén a' Felség-bántást, és párt-ütést 56. 179§) az Úr' Széke előtt meg-itélheti: egyéb-ként pedig (főben-járó hatalommal nem birván) azokat a' Nemes Vár'-megyének ki-szolgáltatja 32. 3tiæ: valamint a' kártékony jobbágynak személlyét-is a' meg-sértetett félnek ki-adhatja 28. 3tiæ. Földes Urok mellett, vagy ellene teendő tanú-bizonyságjokról a' jobbágyaknak szinte azt kell tartani, a' mi a' 224dik §-ban mondattatott a' szegődött szolgákról.

*) Hogy a' törvényes remek-szavak (*termini technici*) p. o. *Testamentom*, *Prókátor*, *Urbáriom* 's a' t' a' deák nyelvből a' magyarba-is bé-csúsztak, e' még tűrhető vólna; de hogy az Ur' dolgát (*operae dominales*) ama' Tótoktól költsönözött *Robot* szóval fejezik-ki föl-földi Magyarjaink, ezt már csak ugyan nem tarthatom bocsánandó véteknek: mert, ha mindjárt teszszük-is, hogy az első parasztok Árpád Vezér alatt meg-hódoltt Tótokból állottak nagyobb részt-fel; de minek-utánna már látjuk, hogy a' Magyarokból-is feles számmal vagynak jobbágyi sorsban: miért kellene ezeket-is tót rámára húzni, és az Uraságnak tett szolgálatjokat *robot*nak nevezni?

§. 230.

§. 230. akár ügyeikre;

Valamint minden egyéb nemteleneknek, úgy az Úri hatalom alatt lévőknek-is meg-engedte későbbi törvényünk, (20. 1802) hogy önnön nevek alatt perbe szállhassanak a' Nemesekkel-is a' kötéseket tárgyazó ügyekre nézve; (*in contractualibus*) egyéb akár minémű ügyekben pedig, ezek *nemtelenek lévén*, következés-képpen a' Nemesek ellen önnön nevekben teendő keresettől (*actoratus personalis*) el-tiltatván 31. 3tiæ, hellyettek a' Földes Úr, vagy (ez el-mulaszttván) a' Nemes Vár'megye által ki-rendelendő Köz-ügyész tartozik a' fel-pereſséget magára vállalni: kinekis a' perre teendő, és az ügye-veſztett fél által meg-fizetendő költtségek oda itéltetnek *cit.* 20. 1802; ha mind-azon-által a' paraſzt ember al-peres lévén ügyét el-veſzti, a' per-ujjításban (*proceſsus novi*) önnön neve alatt viselheti a' fel-pereſséget *Dec.* 5. *Pag.* 19: valamint azon esetbenis, ha a' paraſzt ember ügyét veſztvén azt maga nevében fellyebb viſzi (*appellat*) az éránt ötet akadályozni nem lehet *Dec.* 2. *Pag.* 39.

Úgy függenek pedig a' paraſzt emberek ſzeméllyekre nézve Földes Uroktól, hogy, ha Ez

valamely kár-tétel, vagy más egyéb sérelem miatt Törvény' eleibe idéztetvén, és egyszer's-mind a' tételében részes (*actui implicitus*) jobbágyit-is elő-állítván (*juri ſtatuendo*) maga feloldoztatik (*absolvitur*), azonnal meg-szünik a' Kéret (*actio*) az elő-állítandó jobbágyakra nézve-is *Dec.* 13. *Pag.* 8. — Egyéb-ként pedig a' paraszt ember Földes Urának parancsolatjából valamely hatalmaskodást követvén-el, maga a' Földes Úr Törvény' eleibe idéztetik, a' jobbágy pedig Földes Ura által elő-állíttatik 26. 3tiæ, de ha jobbágy léttére személlyében Nemes, vigyázzon a' fel-peres, ne hogy annak elő-állíttatását kívánván (mert a' Nemes személyt idézni kell) dijjában meg-büntettessen 23. 2dæ. Nem külömben az ollyan ügyekben, mellyekben a' paraszt ember al-peres, a' Földes Úr nekie Birája a' mint a' 233dik, 234dik §-okból ki-fog-tetszeni.

§. 231. akár értékjekre,

A' 226dik §-ból ki-tetszik, hogy a' jobbágy hely (*seſsio colonicalis*) nem tulajdona a' parasztnak, hanem csak haszna-vétele illeti ötet: holott mé- elés végett által-adván nekie azt a' Földes Úr,

Úr, a' sajátságat magának fenn-tartotta 30. 3tiæ; ugyan azért azt zálogba vetni, annál inkább el-adni, cserélni, vagy el-hagyni a' paraſztnak nem ſzabad. Ez az oka, hogy, ha az el-zálogosított jobbágy (*colonus in pignore exiſtens*) jobbágy helyéhez tartozandó valamely réſzt el-zálogít, azt pedig a' zálogos Földes Úr viſzſza-váltja, az ez éránt le-tett pénzt nem tartozik az örökös Földes Úr az egéſz jobbágy helynek viſzſza-váltásakor ama' másik zálogos Földes Úrnak le-tenni; hanem ez magának tulajdonítsa vigyázatlan tettét, hogy a' jobbágy által törvénytelenül el-zálogosított földet viſzſza-váltotta *Dec.* 31. *Pag.* 117.

Ezen Úri hatalomból ſzármazik az, hogy a' Földes Úr jóſzágát jobbágygyával együtt el-idegenítheti; hogy a' paraſzt valamijét el-adván annak *kéſz-pénzül* leendö meg-vevésében az Uraságé az elsöség; hogy az el-illantott paraſztnak otthon maradott holmie az Uraságra marad; hogy a' végsö intézetet tévö paraſzt ſele ſzerzeménnyét az Uraságnak tartozik hagyni 30. 3tiæ; hogy a' magva ſzakadott, vagy párt ütö jobbágy után a' Földes Úr örökösödik *) 62. 1715; hogy a' jobbágy Földes Ura' engedelme nélkül új írtásakot nem tehet, és egyéb-ként-is általa tett írtásakot,

a' Vár'megye' Szolga-Bírája, és Esküdtje előtt meg-becsültetvén 58. 1625, és becsü szerént-való árrokat-is kész pénzül le-tévén, a' Földes Ur el-veheti *B. Urb. Punct.* 2.

Ha mind-azon-által valamely Földes Úr vidéki paraſztokat maga' Úr' ſzéke előtt arra itéli, hogy az ő határjában lévő birtokjokat becsü-ſzerént nekie viſzſza-adják; de mind-azon-által megnem mutathatja, hogy ezen vidéki paraſztok azon birtokról valaha néki valamely adózásakot tettek vólna: ezen esetben az ügye-veſztett vidéki paraſztoknak Földes Úra ezen helytelen Itéletnek végre hajtását foganatosan meg-gátolhatja *Dec. Cur. Pag.* 203.

Az Úri hatalomból ſzármazik még, hogy a' meg-hóltt paraſztnak maradéki köztt az oſztályt az Úr' ſzéke intézi-el; és a' Földes Úrnak hire nélkül a' község maga' nevére pénzt költsön felnem vehet *B. Urb. Punct.* 8.

*) Nem csak a' nemtelen jobbágyak után örökösödik a' Földes Úr; hanem még azok után-is, kik személlyekben Nemesek lévén, jobbágy hellyen laknak, és, magokat a' Földes Úrnak le-kötelezik: kiknek-is ingó-bingó holmiek, magvok' szakadta után nem a' Felségre, hanem a' Földes

Úr-

Úrra száll *Dec.* 32. *Pag.* 60. Ugyan azért: ha a' kétséges nemességű személy jobbágy hellyen lakott, annak magva' szakadta után csak úgy örökösödhetik a' Királlyi Ügyész: ha azt meg-tudja mutatni, hogy a' magva-szakadott Úri hatalom alatt nem vóltt *Dec.* 20. *Pag.* 58.

§. 232. akár szolgálatjokra nézve:

Nem csak személlyekre, ügyeikre, és jobbágyi birtokjokra nézve függenek a' parasztt emberek Földes Uroktól: hanem szolgálattal-is levagynak nekie kötelezve: (lásd a' 249dik §-t) ugyan azért ha a' jobbágy bérért valakinek kézi munkával szolgálni akarna, minden vidéki előtt az Uraságat illeti az elsőség *B. Urb. Puncto* 3: és egyéb-ként-is a' Földes Úr egyik Uradalomból (*Dominium*) a' másikba (de nem más Vár'megyébe) *) által-teheti, sőtt maga házi szolgálatjára-is magához veheti jobbágygyát; de úgy, hogy a' közönséges adó szüköt ne láfson 62. 1723; elillantotť jobbágygyát pedig törvényesen-is viszsza kívánhatja 60. 1723.

*) Nem teheti által jobbágygyát a' Földes Úr egyik Vár'megyéből a' másikba a' nélkül, hogy hel-

hellyette más adózót helybe ne állítson: egyébként az által-tett, és a' törvényes intésre viszszanem hozott jobbágy' díjját a' Szolga-Biró megveheti rajta 62. 1723; sőtt a' borongós idők' mostohaságában el-hagyatott pusztákat-is (*praedia*), mellyeknek tudni-illik előbbeni lakóssai adó alá vólttak vetve, meg-népesíteni tartoztak a' Földes Urak 18. 1723, és ha a' zálogos Földes Ur e'-féle népesítéseket tett, a' jószág' ki-váltásakor azoknak becsü-szerént-való árrát az örökös Földes Ur le-tenni tartozik *Dec. 6. Pag.* 45: szinte úgy, az által költöző (*transmigrans*) jobbágy' hellyébe-is mást szállítani kötelesek 35. 179$\frac{9}{7}$: következés-képpen az adó alá vetett jobbágy-helyet majorsággá nem változtathatják úgy, hogy ez által a' köz-adó rövidséget láfson.

§. 233. az Úr' ſzéke lévén nekiek első Birájok

Mind másaknak a' jobbágyak ellen indított, mind ezeknek magok közt fenn-forgó ügyeikben (ki vévén a' házaſság-beli 26. 179$\frac{9}{7}$, és a' Szent Székhez tartozandó egyéb ügyeket) a' Földes Uraság az elsö Biró *) 25. 26. 3^{tiæ}; sőtt a' mely Uraság-

ságnak fö-veſztö hatalma vagyon, még a' föben-járó ügyeket-is (ki-vévén a' Felség-bántást, és párt-ütést, mely mindenkor a' Királlyi Táblát illeti 56. 179$\frac{0}{1}$) Ö intézi-el 32. 3^{tiæ}: de mind-azonáltal a' gonoſz-tévöt ſzabadon el-nem-bocsáthatja, ſem a' halálra itélttnek meg-nem kegyelmezhet; (egyedül a' Felséget illetvén ezen fö hatalom) mert egyéb-ként a' Királlyi Ügyéſznek Keresete mellett fö-veſztö hatalmától el-eshetik 48. 1715. De még a' jobbágyi ſzabás éránt indított perek-is (*Proceſsus urbariales*) az Úr' Széke elött vétetnek-fel: a' honnét a' Nemes Vár'megyének Itélö-ſzékéhez fellyebb vitetnek, innét pedig a' Felséges Hely-tartó Tanácshoz, és végtére Eö Felségének Kegyes Szine' eleibe terjeſztetnek; de egyéb polgári ügyek a' Vár'megyének Itélö-Székétöl a' Királlyi, és innét a' Hét-Birás Táblához, a' föben-járó ügyek pedig az Úr' Székétöl egyenesen a' Királlyi, és innét a' Hét-Birás Táblához vitetnek fellyebb.

*) Hát ha ollyan birja a' jobbágy helyet, a' ki személlyében Nemes: vallyon ennek-is a' Földes Úr-e elsö Birája? számtalanok ez illyen szerencsétlenek, kiknek öseiket az érdem meg-nemesítette, és talán a' szerencse felesebb vagyonnal-

is

is meg-boldogította; de ugyan azon forgandó szerencse a' később maradékokat oly szegénységre-is juttatta, hogy nemesi czímjekkel nem gondolván, jobbágy helybe szállottak, minden-napi élelmeknek keresésé végett. Bátor ugyan ezek-is valamely részént Úri hatalom alatt vagynak; még se temethette őket a' bal-szerencse úgy annyira -el, hogy sanyarú állapotjokban-is ne vétetnék tekintetbe nemesi vérek: mert al-peresek lévén jobbágy hellyekre nézve függenek ugyan az Uraságtól, de ingó holmiekre, és személlyes tétemennyeikre (*actus personalis*) nézve az Úr' székétől egy-általlyában függhetetlenek, tartozván őket a' fel-peres az egyéb nemeseknek ki-rendeltt Biró' eleibe idéztetni. Ide czéllyoz a' Királlyi Tábla *Dec.* 2, 3. *Pag.* 12.

Ha tehát a' nemtelen fel-peres a' ki-váltt (*privilegiatum*) mezző várasban lakozó Nemes személlyen a' mezző várasi Tanács előtt valamely ingó holmit keres: e' nem csak foganatos ki-fogást tehet a' Bíróság ellen; hanem ügyét vesztvén kétszeres ellent-állással-is segíthet magán a' nélkül, hogy az által czégéres hatalmaskodást (*actus maj. pot.*) követne-el *Dec.* 11. *Pag.* 126. Nem különben: ha a' nemtelen személy által birtt szőllő Nemes személynek birtokába jut; e' pedig attól egy-

két

két esztendeig hegy-vámat *(jus montanum)* nem fizetvén, az éránt az Úr' Széke' eleibe idéztetik, a' Bíróság helytelennek ítéltetik *(condescendit) Dec.* 4. *Pag.* 12. Szinte úgy azon jószágak éránt, mellyeket e'-féle Nemesek az Uraságtól vagy vettek, vagy hív-szolgálatjokért nyertek, nem tartoznak leveleiket az Úr' széke előtt elő-mutatni 2. 1638. 22. 1647.

§. 234. sőtt tartozván a' Földes Úr érántok az igazságat ki-szolgáltatni,

Az Úri hatalom alatt-lévő *nemtelenek* egyedül az Úr' Székétől függvén, ha valakinek keresete vagyon rajtok, a' Földes Uraságnak (akár légyen örökös, akár zálogos) kötelességében áll érántok az igazságat ki-szolgáltatni *(judicium impendere)* 26. 3tiæ: mellyre-való nézve, vagy önnön-magának, vagy más e' végre meg-kérettnek elől-ülése alatt, a' Nemes Vár'megyének Szolga-Birájából, és Esküdtjéből álló Törvényes Tanú-bizonyságnak (mely-is a' tanúkat meg-hitelesíti *authenticat*, és az Úr' Széke előtt el-végzett pert annak eredetében a' Nemes Vár'megyének béadja) jelen-léttében Úr' székét tartani tartozik.

Ezen

Ezen Úr' Széke előtt a' jobbágyaknak magok közt fenn-forgó ügyeik, vagy az Uraságbeli Ügyéfz (*Fiscus Dominalis*) által valamely jobbágy ellen tett panaſzok a' kiſsebb tárgyak éránt csak sommásan intéztetnek-el: ſzóval tévén panaſzſzát a' fel-peres, ſzóval felelvén tüsténd az alpéres, és mind ezeket fel jegyezvén az Úr' székének Jegyzője, azonnal itélet hozattatik; de a' kül-földieknek a' jobbágyak ellen inditott perei, nem külömben a' jobbágyi ſzabást tárgyazó perek-is, a' közönségesen ki-ſzabott mód-ſzerént irásban folynak 51. 179$\frac{6}{7}$.

A' kinek tehát valamely jobbágy ellen panaſzſza vagyon, a' Földes Uraságat törvényesen meg-kell nekie inteni az igazság' ki-ſzolgáltatása végett: ki-is azonnal Úr' Székét rendelni, és az éránt az intető felet 15 nap alatt tudóſitani tartozik: nem-is hallaſzthatja azt-el többſzör egyſzernél, vagy (ha törvényes fontos okát per' folyttában adhatná) leg-fellyebb kétſzernél 41. 1729.

Ha pedig magok a' jobbágyak Földes Urok ellen a' jobbágyi ſzabás éránt panaſzolkodnak, e'féle panaſzſzokat elöſzör a' Földes Úrnak ſzine' eleibe terjeſzteni tartoznak: itt meg-nem-orvo-

sol-

soltatván sérelmek, vagy a' Fő-, vagy az Ál-Ispányhoz, vagy a' járás-beli (*proceſsualis*) Szolga-Bíróhoz folyamodnak, és a' Szolga-Bíró ugyan tüstént ki-menni, és a' dolgot meg-visgálni, a' Fő- vagy Ál-Ispány pedig a' fenn-forgó dolognak meg-visgálttát valamely Vár'megye' Tiſztjére bizni tartozik. Ezen visgáló Személynek hivatalja-ban áll, vagy a' dolgot ſzép ſzerével el-intézni, vagy (ha ez el-nem-sülne) a' Földes Urat, hogy Úr' Székét tartson, törvényesen meg-inteni, és jelentését mindenekről a' leg-közelebb tartandó Vár'megye' gyülésénél meg-tenni; a' mellyben az Úr' Székére a' nap (*terminus*) ki-rendeltetik, és ha a' Földes Uraság Úr' Székét nem tartana, a' panaſz a' Törvény-Szék' eleibe vitetik; minden esetre pedig a' jobbágyak' ſzámára a' Vár'megye-beli Köz-Ügyéſz adatik, és mind ezek a' hiteles jegyző-könyvbe bé-iktattatnak 12. 1792.

Még inkább ki-mutatta a' Törvény-tévő hatalom az adózó nép éránt ſzorgalmát: midőn a' jobbágyság' sérelmére nézve az igazságnak ok-vetetlenül, minden tétovázás, idő-hallaſztás nélkül, mindenek előtt leendő ki-ſzolgáltatását leg-inkább parancsolja 35. 1791.

§. 235. ha rajta nem akar veſzteni késedelmeſségén,

Ha a' Földes Uraság jobbágygya éránt az igazság' ki-ſzolgáltatása végett törvényesen megintetvén Úr' Székét nem tart; vagy azt kétſzernél többſzör el-hallaſztja; vagy a' pert az a'hoz tartozandó irományakkal együtt a' Szolga-Bírónak a' végett, hogy ez azt az Itélő-Székhez által-vigye, ki-nem adja 41. 1729: nem csak úgymint hatalmaskodó az Al-Ispány által 100 forintban meg-büntettetik 23. 1613; hanem mind azt, a' mit a' fel-peres a' jobbágyon követ, a' perre tett költtségekkel együtt, meg-fizetni tartozik 26. 3tiæ. Ha azomban az ez éránt tett törvényes Intés az Uraság-beli Tiſztnek által adattatván, ez pedig hivataljától éppen azon idő-tájban meg-válván az irás-beli törvényes intést az utánna jövő Tiſztnek által-adván, az a' Földes Úrnak kezébe csak akkor jutott vólna, midőn már a' hatalmaskodást tárgyazó kéret (*actio violentialis*) a' Földes Úrnak meg küldetett: ha egyéb-ként a' Földes Úr a' hatalmaskodást tárgyazó pernek fel-vételére rendeltt idő előtt Szolga-Biró által az igazság' ki-ſzolgáltatását önként ajánlja, ezen esetben

ben a' hatalmaskodás' bérétől fel-oldoztatik *Dec.* 28. *Pag.* 177.

§. 236. némely nevezetes észre-vételek lévén az igazság' ki-szolgáltatásában.

A' kinek tehát a' jobbágyon valamely keresete vagyon, annak Földes Urához a' törvény' ki-szolgáltatása végett küldendő törvényes intésben az egész panaszt kéret-képpen környül-állásosan, az oda szolgáló Törvényeknek elő-hozásával ki-kell-tenni, és őtet egyszer's-mind meginteni, hogy az ez éránt tartandó Úr' Székére napot rendeljen, azt az intő félnek 15 nap alatt tudtára adja, azon ki-rendeltt időre a' bé-vádoltt parasztot elő-állítsa, és az igazságat ki-szolgáltassa. Ezen törvényes intés, és az arra adandó felelet kéret gyanánt szolgálván, e' mellett a' ki-rendeltt napon fel-vétetik (*levatur*) az ügy, és ha ne-talántán a' Földes Úr által tett ki-fogásak mellett az ügy helytelennek találtatott, még ezen közben-járó itéletet is (*sententia interlocutoria*) a' Vár'megye' Itélő-Székére fellyebb-viheti a' fel-

peres 41. 1729. a' honnét, a' ki-fogás sikeretlennek találtatván, ismét viſzſza-küldetik az ügy, hogy az Úr' Széke a' dolog' velejét érdeklö (*meritoria*) itéletet hozzon: ez ismét a' jelen-lévö Törvényes Tanú-bizonyságnak alól-irásával megerösítetvén a' Vár'megye-beli Itélö-Székre ugyan birtokból, innét pedig a' Királlyi Táblára 's a' t' birtokon kivül fellyebb-vitettethetik 28, 29. 1729; vagy az ügye-veſztett paraſzt helyett a' Földes Úr az Itélö-Szék elött a' pert meg-újjíthatja 17. 1635: ám-bár, a' per-újjításban már a' nemtelereknek-is meg-engedték a' Fö-Táblák a' ſzeméllyes keresetet *Dec.* 5. *Pag.* 19.

§. 237. Úr' Széke' el ibe tartozandók a' ſzám-adó Tiſztek-is;

Maga a' Földes Úr többnyire hivatalokban foglalatoskodván, vagy felesebb jóſzágainak méveléſére elégtelen lévén, a' gazdaságat Tiſztjeire bizza: kik-is a' nekiek ki-adott ſzabáshoz tartván magokat, a' ſzerént a' reájok bizott kötelességekben hiven el-járni, és ſzám-adásaikat minden eſztendö' végen a' ſzám-vévö Tiſztnek (*Exactor*)

ctor) bé-adni kötelesek: ez azokat meg-visgálván, a' fogyatkozásakot (*difficultates*) ki-rakván, a' ſzám-adó Tiſztnek ismét viſzſza-adja a' végett, hogy a' ki-tett fogyatkozásakra feleljen: még ezen feleletre-is új fogyatkozások tétethetnek, mellyek ismét a' ſzám-adó Tiſzttel közöltetnek, az után pedig minden e'-féle irományak az Úr' Székére által-adattatnak, és ha a' ſzám-adó Tiſzt valamiben terheltetik, azt helyre-állítani tartozik: mely esetben nem csak vagyonját el-foglalni; hanem még Nemes ſzeméllyét-is le-tartóztatni lehet §. 37; meg-engedtetvén mind-azon-által a' fellyebb-vitel az Itélő-Székhez ugyan birtokból, innét pedig a' Királlyi Táblához 's a' t' birtokon kivül 28, 29. 1729. E'-féle ügyekben a' Szolga-Birónak, és Esküdtnek ſzava vagyon az Úr' Székénél *cit.* 28. Ha mind-azon-által a' tellyes hatalommal biró Kép-viselő (*Plenipotentiarius absolutam poteſtatem habens*) a' Tiſztet már fel-oldozta: ez többé az éránt ſzám-adozni már nem tartozik *Dec. Cur. Pag.* 203.

§. 238. de nem a' Kép-viselők,

A' tellyes hatalommal biró Kép-viselő Urának számat adni egy-általlyában nem tartozik *Dec. Cur. Pag.* 203; egyéb ha magát a' jövedelemnek bé-vételébe, vagy ki-adásába avatta; vagy hibás tette által az Uraságnak kárt okozott vólna: mely esetben az elég-tételnek terhétől felnem-szabadíttatik ugyan; de mind-azon-által az Úr' Széke előtt Törvényt állani nem tartozik, akár légyen személlyére nemes, akár sem; hanem ezen esetben a' Törvényes Biró előtt kell őtet szám-adásra húzni: mert képtelennek találta a' Királlyi Tábla, hogy ugyan a' légyen nekie Birája, kinek személlyét viseli *Dec.* 3. *Pag.* 12. *Dec.* 4. *Pag.* 22.

§. 239. sem a' haszon-bérlők (személlyes tételmennyeikre nézve).

Ha a' haszon bérlő, *) (*Arendator*) ám-bátor személlyében nemtelen, czégéres hatalmaskodást követ-el, ezen tételmennyéről nem az Úr' széke, hanem a' Királlyi Tábla itél, nem lévén a' haszon-bérlők személlyes tételmennyeikre nézve

Úri

Úri hatalom alá vetve, nem-is tétethetvén a' jobbágyakkal, és ſzolgákkal ugyan azon egy ſorsba *Dec.* 13. *Pag.* 14.

*) Nem tudom, mit keres ezen idegen szó *Arenda* honnyunkban: hiszen lehet azt haszon-bérnek-is nevezni, és így az árendás haszon-bérlőnek mondattathatik: mert, a' jószágnak hasznát kibérlette.

§. 240. Örökös jobbágyságtól megſzabadulván a' paraſztok,

Hajdont változó vóltt a' jobbágyak' ſorsa: hol meg-engedtetett nekiek a' ſzabad költözés; hol ſzorosabb határokkal környül-vétetett: de minek-utánna Székely Györgynek vezérlése alatt az egéſz Nemeſség ellen Országh ſzerént fegyvert fogni nem irtództak *Istvánffy Libro* 5, ſzabad költözésektől el-esvén, örökös jobbágysággal büntettettek 25. 3^tiæ; de nem ſokára ismét viſzſzaadatott nekiek a' ſzabad költözésre-való hatalom. Mivel pedig a' későbbi időknek viſzontagságai által több Uradalmakban ismét bé-csúſzott az örökös jobbágyság, végtére 179^5/1^dik eſztendőben *art.* 35 országh-ſzerént egéſzlen el-töröltetett.

§. 241. ſzabadon költözhetnek ugyan;

Jól-lehet pedig az 179$\frac{8}{9}$dik eſztendőben országſzerént öſzve-gyültt Törvény-tévő hatalom az örökös jobbágyságat egéſzlen el-törlötte, és a' paraſztoknak a' ſzabad költözést közönségesen meg-engedte; de ezt még-is valamentég megmérséklette: mert, csak úgy ſzabad a' jobbágynak el-költözni, ha mind a' köz-adóra, mind az Uraságnak járandó adózásakra nézve mindenekről eleget tett: mely esetben a' javításakot; és épületeket (ide nem ſzámlálván az Uraság által az épületre adott ezközt) az Uraság' jelen-léttében a' Szolga-Biró által meg-becsültetvén, el-adhatja, el-nem-adhatván pedig, a' mit a' földbe tett, p. o. házat, egyéb épületeket, vagy sövényt a' Földes Úrnak hagyni tartozván 22. 1495, egyéb holmijével Szent Gergely' napján el-költözhetik, ha csak ez éránt Szent Mihály napkor már a' Földes Úrnak jelentést tett, és ily móddal lett költözéséről az Al-Ispánytól, és Földes Uraságtól Tanú levelet vett 35. 179$\frac{8}{9}$.

§. 242. de módjával:

Ne hogy pedig e'-féle ſzabad költözés által valamely réſze az Orſzágnak meg-népetleníteſsen, és a' köz-jónak sérelmével puſztulásra juſson: ſzorgalmatos gondjoknak kell lenni a' Nemes Vár'-megyéknek arra, hogy ſzámas költözések, és egéſz helységeknek puſztulása, az adónak csorbulásával meg-ne engedteſsenek 35. 179$\frac{0}{1}$.

§. 243. veſzedelmes-is a' ſzökevényeket le-tartóztatni,

Oly hatalma vagyon a' Földes Úrnak jobbágygyára nézve, hogy, ha ez vagy loppal el-ſzökik, vagy az Al-Ispánynak, és Földes Úrnak Tanú-levele nélkül el-költözik 35. 179$\frac{0}{1}$: nem csak maga' hatalmából akár hol ötet meg-fogathatja, és viſzſza-vezettetheti; hanem attól, kinél tartózkodik törvényesen-is viſzſza-kivánhatja: tudni-illik, az el-illantott paraſztra nézve lévö Úri hatalmát oldalas vallatáſsal (*collateralis inquisitio*) meg-bizonyítván, ezen oldalas vallatást annak, kinél a' ſzökevény jobbágy tartózkodik, által-küldi, ötet egyſzer's-mind *törvényesen meg-intetvén*, *)

hogy jobbágygyát adja viſzſza: ki-is ezen törvényes intésre azt mindenestől ki-nem ſzolgáltatván, vagy a' *kereső félnek jóban-hagyttával* a' fennforgó kérdéseknek el-intézttét meg-biráltt ſzemélyekre (*arbitri*) nem bizván *Dec.* 1. *Pag.* 183, és ezért a' Szolga Biró' eleibe idéztetvén, elöſzör ugyan a' hány a' ſzökevény, annyi 100 forintban (mellynek hason-fele a' Birót illeti) megbüntettetik, tartozván egyſzer's-mind a' perre tett költtségeket-is meg-fizetni, és a' paraſztnak minden-némü adóſságairól eleget tenni: az egy fellyebb-vitel (mely a' Törvény-ſzékre ugyan birtokból, onnét pedig ſehová meg-nem-engedtetik 29. 1729) és per' újjításon kivül ſemmi egyéb ügy-orvoslaſsal (*juridicum remedium*) nem élhetvén; de ellenben ha a' fel-peres ügyét veſzti, ö-is tartozik a' költtséget meg-fizetni 60. 1723.

*) Ezen törvényes intés oly ok-vetetlenül szükséges e'-féle ügyekben: hogy, ámbár az Atya meg-intetett vólna már; de ha idö-közben megholt vólna: annak fiát ismét meg-kell törvényesen inteni; mert egyéb-ként ez a' büntetéstől, és költtségtől fel-oldoztatik *Dec.* 2. *Pag.* 183.

§. 244.

§. 244. és egy-általlyában haſzontalan.

De még ekkor ſe tulajdoníthatja magának eme' hatalmasúl le-tartóztatott, egyéb-ként ugyan már elég drágán meg-fizetett jobbágyat az ügye veſztett al-peres: holott csak ugyan el-kerülhetetlenül tartozik azt még-is viſzſza-adni: mert ha a' törvényes foglaláskor (*Executio Judiciaria*) azt ki-nem-adja, másadſzor ismét törvényesen meg-intetvén, és perrel meg-támadtatván, az arra tett költtségen kivül minden le-tartóztatott jobbágyért 200 forintban büntettetik, és még-is azokat viſzſza-adni tartozik. Ha még ekkor-is nyakaskodik, ismét harmadik perrel az Al-Ispány elött meg-támadtatván a' perre tett költtségeken kivül azon helységet, vagy (ha nem övé az egéz falu) azon helységben-lévő birtokát, mellyben a' jobbágy tartózkodik, el-veſzti: mellyet mind-azon-által azon esetre, *ha a' jobbágyat ki-ſzolgáltatja, illendő* *) becsü ſzerént viſzſza-válthatja 60. 1723: nem-is engedtetik-meg nekie az e'-féle ſzökevény, vagy költöző jobbágy' nevében a' kereset mind addig, míg ez elöbbeni Földes Urának mindenekröl eleget nem tett *Dec.* 3. *Pag.* 19. *Dec.* 19. *Pag.* 157.

*) Ha

*) Ha öszve-vetjük a' két Törvényt 31. 1556, és 60. 1723 : ki-fog-tetszeni, mennyivel sullyosította-meg eme' későbbi Törvény az e'-féle szökevények' erő-szakos le-tartóztatóinak sorsát: holott annak-előtte az el-vesztett falut, vagy birtokot a' *közönséges* becsű szerént viszsza-lehetett még-is váltani 31. 1556; mellyhez már most az *illendő* becsű-szerént lehet csak jutni 60. 1723; e' pedig nem csekély külömbség: mellyet hogy annál inkább kitanuljuk, a' becsűnek három külömb-féle mi-némüségét jól meg kell egy-mástól külömböztetnünk. Más tudni-illik Honnyunkban az illendő (*condigna*), más az örök (*perennalis*), más a' közönséges (*communis*) becsű: leg-több az illendő, leg-kevesebb pedig a' közönséges becsű. Az illendő becsű az idővel, és környül-állásakkal változik, és a' vagyonnak a' környül-állásakhoz szabott belső értékje szerént részre nem hajló becsűs emberek által meg-határoztatik: így p. o. a' mely szántó-föld ennek előtte 100 esztendővel 50 forintra becsültetett, most annak belső értékje 200 forintnál-is többre becsültethetik. Az örök, és közönséges becsű pedig a' Törvény által meg-lévén határozva, mind eddig meg-változhatatlan vóltt. De hogy az örök becsűnek (mellynek csak a' fekvő jószágra nézve va-

vagyon hellye) mi-vólttát ki-tanulhassuk, a' közönséges becsűnek mennyiségét kell Verbőczy munkájának elsö részéből 133dik czikkellyéből kikeresnünk, mely 10 annyiszor vétetvén örök becsűt tészen: és így

	közönséges becsű szerént	örök becsű szerént
egy kő-vár	100	1000
Kriptás Klastrom	100	1000
két tornyú Klastrom	50	500
két tornyú megye-beli Szent-egy-ház	25	250
egy tornyú Kriptás Szent-egy-ház	15	150
tornyatlan Kriptás Szent-egy-ház	10	100
fából épültt, és temető-hellyes kápolna	5	50
temető-hely nélkül-való Kápolna	3	30
egy népes nemes hely	3	30
egy népetlen nemes hely	1½	15
egy puszta nemes hely	1	10
egy népes jobbágy hely	1	10
egy népetlen jobbágy hely	½	5
egy puszta jobbágy hely	¼	2½
egy Király holdnyi nemes gyümölcsös kert	3	30

vagy-is Telek

Csal-

	köz becsű szerént	örök becsű szerént
Csalló-közben minden gyümölcs-fa 12 száman alól - - -	¼	
—tizen-két száman fellyül pedig akár-mennyi egyetemben -	3	
egy kint-való jobbágy gyümölcsös kert - - - - - -	1	10
egy Király eke mértékű köz szántó-föld, vagy köz erdő, vagy bokros - - - - -	3	30
épületre-való fát termesztő eresztvény erdő, három Király eke mértékig minden ekére -	10	100
—három Király eke mértéken fellyül pedig egy-általlyában -	30	300
bárdos, és makkos erdő három Király eke mértékig minden ekére - - - - -	50	500
—három Király eke mértéken fellyül pedig egy-általlyában -	150	1500
—a' jelesebb hasznot hajtó makkos erdőnek tízszer vett esztendőbeli jövedelme köz-becsűt tészen.		

egy

	köz becsű szerént	örök becsű szerént
egy ember vágó rét - -	¼	2½
alatt csapó, és vízben soha szűköt nem látó malom -	10	100
alatt csapó, de szárazságban nem forgó malom - - -	6	60
fellyűl csapó, és vízben soha szűköt nem látó malom - -	5	50
fellyűl csapó, és szárazságban nem forgó malom - - -	3	30
alatt forgó malom-hely - -	3	30
fellyűl forgó malom-hely -	1½	15
soha ki-nem apadó kút-fő, melyből a' nép iszik - -	2½	25
ki-folyó, és soha ki-nem apadó halas-tó - - - - -	10	100
ki-nem-folyó, és szárazságban kiapadó halas-tó - - -	5	50
gyalmos tó, vagy moro-tova, vagy tanya - - - - -	50	500
egy ép ökör - - - -	1	—
két meddő tehén - - -	1	—
egy borjas tehén - - -	1	—
négy birka - - - - -	1	—

négy

	köz becsü szerént	örök becsü szerént
négy disznó - - - - -	1	—
egy meddő kancza ló - -	1	—
egy kancza ló hím csikóval együtt - - - - -	2	—
egy kancza ló kancza csikóval együtt - - - - -	1½	—

ezüst nehéz girára (minden girát 4 forintjával számlálván) becsültetik 133. 1mæ.

§. 245. Tartoznak a' jobbágyak vagy a' jobbágyi szabás,

Régiebb Törvénnyeinkben nem lévén a' jobbágyak' sorsa elegendő-képpen meg-határozva, külömb-féle Uradalmak külömb-féle módon bántak azokkal; sőtt némely hellyeken viszsza-élések-is bé-csúsztak: úgyan azért, hogy a' jobbágyak ne nyomorgattassanak, az ez éránt-való gond a' Nemes Vár'megyékre bizattatott 101. 1715. 18. 1723: és hogy az egész jobbágyság ország-szerént, a' mennyire lehetett, egy forma lábra állíttasson, Felséges Maria Teresia Királyné az általa Kegyesen ki-adott jobbágyi

sza-

szabásban (*B. Regulatio Urbarialis*) mind az Uradalmaknak, mind a' jobbágyságnak kötelességeit meg-határozta: mely jobbágyi szabás addig-is Ország szerént bé-vétetett 35. 1791. 12. 1792. 6. 1802, míg ez iránt az Ország' Gyülésén más nem rendeltetik.

§. 246. vagy a' kötés szerént,

Ezen jobbágyi szabás csak azon jobbágyaknak könnyebbségére rendeltetett, kik az Uradalmak által ne találtán meg-nyomattattaknak találtattak: mert kik Földes Uraikat türhetősebb kötések mellett szolgálták, ezen kötések, a' mennyire a' jobbágyság' javára vagynak, mái napig fenn-maradtak. De oly tulajdonságúaknak kell nekiek lenni, hogy a' jobbágyság' sorsát meg-könnyebbítsék: ugyan azért e'-féle kötéseket a' Nemes Vár'megyék meg-visgálták, és a' jobbágyi szabásal öszve-vetették (*combinarunt*): nem-is vóltt erejek addig, míg a' Felséges Hely-tartó Tanács által helyben nem hagyattatván, a' Nemes Vár'megyének alól-irásával, és hiteles pecsétjével meg-nem erősíttettek. A' mely pontok

azomban ezen kötésekben ki-nem-meríttetek, azokra nézve a' jobbágyi szabás szolgál sinór mértékül.

§. 247. az Uraságtól vett javakért

Éppen nem lehet csekélységnek mondanunk azon javakat, mellyeket a' jobbágyság Földes Uraságától vészen: mert, egy egész hellyes jobbágynak ki-jár két Posonyi mérő alá-való belső ház hellye, és szántó-földje, kaszállója a' Vármegyéknek, és földnek külömbsége szerént hol több, hol kevesebb, p. o. 18, vagy 20, vagy 22 hold szántó földje, 6, vagy 8, vagy 10, vagy 12 ember vágó rétje úgy, hogy a' mennyivel egyik többnek, vagy kevesebbnek találtatnék, a' másikból annyival kevesebb, vagy több adattasson *B. Urb. Puncto* 1. A' jobbágyságnak, az az közönségesen az egész Helységnek megengedtetik a' *bor*-mérés Szent Mihály naptól vagy Karácsonyig, vagy Szent György napig, ha szőlő hegye van azon határban 36. 1550; ámbár az Uraságnak-is szabad az útazók' számára-lévő vendég-fogadóban egész esztendőt által bort mérettetni; valamint sernek, égett-bornak, és

egyéb

egyéb e'-féle italoknak el-kéſzítetése, és árúltatá-sa-is egyedül az Uraságat illeti *B. Urb. P.* 6.

Ki-jár a' jobbágyságnak marhái' ſzámára elegendő legelője; sőtt a' vonyó marha' ſzámára az Uraság' engedelmével tilalmast-is tehet: mellyen mind-azon-által az Uraságnak *vonyó marhája* ſzabadon legelhet; ingyen ki-jár a' jobbágyságnak nem csak tüzelője, hanem épületre-való fája-is, a' hol erdő vagyon; *a' helység' határjában-lévő* Uraság' erdejében a' makkoltatáshoz minden darabért 6 krajczárral intébben jut a' jobbágy, mint ſem a' vidéki *B. Urb. P.* 2. De ha a' Földes Úr valamely puſztáját jobbágygyának haſzon-bér' fejében ki-adja (*exarendat*), következés-képpen a' fáézást, legelőt, makkoltatást, és a' föld' termését neki oda köti; ez által a' haſzon-bérlő jobbágy a' csap-, vagy vágó-ſzéket, haláſzatot, vadáſzatot, malmot, és egyéb e'-féle Királlyi haſzon-vételeket magának nem tulajdoníthatja. *Dec.* 10. *Pag.* 152: mert a' vadáſzat, madaráſzat, haláſzat, a' jobbágyaknak erősen meg-lévén tiltva, a' vásárok' jövedelmeivel (ha csak ezek a' helységnek előbb Királlyi adomány által nem adattattak) vágó-ſzékkel, és vámmal együtt min-

den esetre egyedül a' Földes Urat illetik *B. Urb. Punct.* 6.

§. 248. nem csak értékjektől adózni:

Ellenben minden jobbágy, és 'sellér (*inquilinus domiciliatus*), nem pedig a' lakós (*inquilinus non domiciliatus*) tartozik esztendőn-ként az Uraságnak egy forint füst-pénzt, és minden egész hellyes gazda két csirkét, két kappant, 12 tojást, egy iczcze ki-főzött vajat, (mely konyhára valót az Uraság, *ha akarja*, kész pénzül 48 krajczárjával fel veheti) 30 egész hellyes gazda pedig egy borjút, vagy e' hellyett egy tallért adni. Kötelesek a' fellyebb meg-irtt konyhára-valókat akkor-is meg-adni, midőn a' Földes Úr (vagy Asszony) *maga'* menyegzőjét tartja, vagy első misét mond. Ha a' Földes Úr táborozván fogságba esik, annak meg-váltására *mértékletes* segítséggel tartozik a' jobbágyság 39. 1548.

Égett-bor, vagy pálinka égető fazéknak haszna'vételétől két forint jár az Uraságnak *B. Urb. P.* 4. Minden-féle földi termésből (ki-vévén a' ház-hellyen termett kerti vetéményeket, gyümölcsöt, szénát, és a' rétek hellyett adott szántó

tó földeknek, vagy rétekből fel-szántott földeknek termését) úgy a' méhekből, bárányakból, gidákból tartoznak a' jobbágyak kilenczedet adni; ha pedig a' méhek, bárányak, és gidák a' kilencz számát ki-nem-ütik, minden báránytól 4, gidától 3, és méh-kastól 6 krajczár fizettetik. A' föld' termését érdeklő kilenczedre nézve pedig úgy rendelte leg-újjabb Törvényünk, hogy az egész helység-beli jobbágyság el-végezvén az aratást, vagy tavaszi kaszálást, és az éránt az Uraságnak jelentést tévén, tartozik ez 8 nap alatt a' kilenczedet bé-szedni; mert nyolczad' nap múlva szabad a' jobbágynak a' termést haza hordani, kint hagyván az Uraságnak járandó kilenczedet 7. 1802. Hogy ha pedig a' jobbágy ugyan azon földből egy esztendő alatt két-féle termést vészen, a' másadik termésből sem kilenczeddel, sem tizeddel nem tartozik. A' kenderből, vagy lenből járandó kilenczedet az egész hellyes jobbágy 6 font kender-, vagy len-fonással fel-válthatja.

Szinte: ki-jár a' kilenczed', vagy hegy-vám (*jus montanum*) a' szőlő' terméséből-is: mellyet az Uraság a' Nemes Vár'megye által ki-rendelendő idő alatt, vagy mustban, vagy gerezdekben (a' mint a' Nemes Vár'megye meg-határoz-

za) a' Posonyi mérték szerént, *szüretkor* bé-szedni köteles 7. 1802; mert egyéb-ként azt el-veszti 95. 1647: egyéb, ha ez éránt különös kötésre nem lép; a' hegy-vámat pedig a' hatalmaskodás' bére alatt (*sub poena violentiae*) fellyebb verni tilalmas 97. 1715, és ha a' szölö semmit nem termeszt, más esztendöben tartozik azt a' jobbágy helyre-állítani *B. Urb. Punct.* 5.

§. 249. hanem némely személlyes terheket-is viselni:

Ezeken fellyül minden egész hellyes jobbágy *) tartozik a' Földes Úrnak heten-ként egy napot, nap-kelettöl nap-nyugodtig (ide számlálván a' munkára-való menetelt, viszsza-jövetelt, az etetésnek, és itatásnak idejét) marhával, vagy két napot kézi munkával szolgálni, és ha a' jobbágynak az Úr' dolgára-való jövetele fél-napba, vagy többe-is kerülne, egyszer egy hónapban, a' leg-szorgosabb nyári munkának idejében pedig minden másadik héten le-tartóztathatja ötet az Uraság folyvást négy napig, de úgy, hogy marhájának mind legelöje nyáran, mind hajléka télen adattassék.

Azom-

Azomban, valamint egyéb hónapokban a' munkára-való menetel, és viſzſza-jövetel az Úr' dolgába bele ſzámláltatik; úgy Sz. András' Karácsony', Boldog Aſzſzony', Böjt' elő havában az egy, vagy leg-fellyebb más-fél órányi földre hajnalba meg-indulni, és egéſz nap-nyugodtig az Úr' dolgában lenni tartozik a' jobbágyság. Ámbár pedig ezen Úr' dolga minden hétre egyaránt ki-vagyon ſzabva; mind-azon-által a' leg-sürgetősebb nyári munkának idejében azt kétſzerezve követheti az Uraság, de úgy, hogy a' többi hetekbe bé-ſzámláltaſsék, és az egéſz eſztendő-beli Úr' dolgának leg-alább egy negyed' réſze a' téli hónapokra fenn-tártaſsék.

Ha pedig a' jobbágy Úr' dolgára meg-jelenvén az időnek alkalmatlansága miatt a' munkához nem kezdhetne, az oda-való menetel, és viſzſza-jövetel nekie bé-ſzámláltatik: és ha a' munkához hozzá kezdvén, azt hasonló akadály miatt véghez nem vihetné, akkor a' napnak akár dél előtt, akár dél után-való réſze Úr' dolgába ſzámláltatik. Mentt azomban az Úr' dolgától azon jobbágy, a' ki az Uraság' borát árrúlja, sőtt minden akótól négy pénz jutalom jár nekie *B. Urb. Punct.* 6,

Ezeken fellyül négy egéſz hellyes gazda eſztendön-ként egyſzer négy marhás ſzekeret hoſzſzú ſuar alá állítani tartozik: mely hoſzſzú ſuart mind-azon-által csak alkalmatos útban, de nem ſzántáskor, aratáskor, kaſzáláskor, vagy ſzüretkor, és leg-fellyebb két napi-járó földre kivánhatja az Uraság: nem-is lehet ezen hoſzſzú ſuart egy eſztendöröl a' másikra hallaſztani, vagy a' jobbágyságat annak meg-váltására kínſzeríteni: és ha ezen hoſzſzú ſuar vagy két napot az oda-menetellel fellyül-halladna, vagy a' viſzſza-jövetben a' jobbágyak' ſzekerei megterheltetnének, mind a' tovább menetelt, mind pedig a' teherrel lett viſzſza-jövetelt a' ſzokott héti Úr' dolgába bele-kell ſzámlálni: az e'-féle hoſzſzú ſuar' alkalmatoſságával a' vendég-fogadókban ſzükséges ſzállásért tett költtséget pedig, vámakkal, harminczaddal, és rév-bérrel együtt az Uraság tartozik fizetni.

Tartozik még minden egéſz hellyes, és vonyó marhával biró jobbágy a' fáézásért két gyalog paraſzt által fel-vágandó egy öl fát az Uraság' ſzámára bé-hordani, ſzabad lévén az Uraságnak az egy öl-fa-vágás hellyett két napi kézi munkát, vagy annak hordása hellyett egy

na-

pi- vonyó munkát téli időben a' jobbágyakon meg-venni.

Szinte tartozik a' jobbágy az általa adandó kilenczedet, vagy hegy-vámat-is a' határban ki-mutatandó helyre bé-hordani: nem külömben az *ártalmas* vad-állatoknak ki-irtására köteles a' jobbágyság három napi vadáſzattal, az erre ſzükséges ezközöket az Uraság tartozván ki-ſzolgáltatni; de ezen vadáſzat-beli köteleſségét ſem más ſzolgálattal, ſem kéſz pénzzel meg-váltani a' jobbágyság nem tartozik; egyéb akár mi-féle munkára pedig a' jobbágyat kínſzeríteni tilalmas *B. Urb. Punct.* 3.

*) A' mi az egész hellyes jobbágyról 247dik, és következendő §-okban mondatott, szinte azt kell értenünk a' fél, negyed', nyolczad' 's a' t', hellyű gazdáról-is: a' 'sellérek egy forint füst pénzen kivül 18, a' lakosok pedig 12 napi kézi munkával tartozván egyedül.

§. 250. de, valamint a' vétkes jobbágyak meg-fenyítethetnek;

A' 229dik §-ból ki-tetſzik, mennyire terjed a' Földes Úrnak hatalma jobbágygyai' ſzeméllyére

re nézve: mellyhez képest azokat meg-is fenyítheti, nevezetesen pedig; a' kik az erdőt rontják, és a' fákat nyesik, vagy gubacsot szednek, vagy makkot vernek, (mely egyedül az Uraságat illeti) a' kárnak meg-térítésén kivül három napi gyalog munkával; sőtt ezen büntetés által meg-nem jobbúlván, a' Nemes Vármegyének hatalmával, másaknak példájára, még keményebben büntettetnek.

Szintę három napi kézi munkával büntettetnek azok, kik fegyvert hordoznak, vagy vadászó ebet tartanak, vagy a' ki-szabott időn kivül akár mi-féle italt árrúlnak, (mely esetre az italt-is el-veszti) vagy az Uraság' vágó szekének rövidségével vidéki helységből húst viznek, vagy magok húst vágnak, e'-féle húst-is hasonló-képpen el-veztvén. Jobbágyak közt a' pénznek, vagy más egyéb termékenységnek öszve szedése (*collectio*) 24 pálczával fenyítetik; sertvélyeseknek a' tilalmas erdőbe csalárdsággal-való bé-hajtása a' ki-szabott makk-bérnek kétszeres fizetésével büntettetik; egyéb-ként pedig tilalmas a' jobbágyakat pénzzel büntetni.

Ugyan azért, ha a' jobbágy az Uraság' tömlöczére vitetik, és vasra veretteţik, a' vasnak

vált-

váltságáért (a' hol e' szokásban vagyon) 15 krajczárnál többet fizetni nem tartozik *B. Urb. Punct.* 8. Mind-azon-által, a' kik az Uraságnak járandó adózásban hátra maradnak, és ezért foglaló (*Executor*) küldetik reájok, ennek egy garast adni tartoznak *Punct.* 9.

§. 251. úgy a' jobbágy' sanyargattatásának-is

Mind az, a' mi a' jobbágynak ki-jár, mind pedig az, a' mivel ez Földes Urának köteles, valamint a' jobbágygyal-való bánás-is elég környülállásosan meg-vagyon határozva többször említett jobbágyi szabásban: ezeket tehát által-hágni; a' jobbágyakat nyomorgatni; velek kegyetlenül bánni; tőlök, a' mi nekiek ki-járandó, meg-tagadni; vagy birtokjokat a' Törvény' útján kivül elvenni, vagy külömb-féle szin alatt a' jobbágyi szabáson fellyül törvénytelen adózásakot ki-sajtolni 18. 1723, a' jobbágyi szabásban nem foglaltt büntetésekkel, az Úr' székén kivül öket érdekleni egy-általlyában tilalmas 35. 1791: nevezetesen pedig a' meg hóltt jobbágy' értékjének jegy-

ze-

zeménnyéért, vagy az árvák köztt teendő osztályért valami bért venni, a' jobbágynak el-adott, vagy el-cseréltt, vagy végső intézet szerént elhagyott jószágának árrából a' tized' részt ki-venni, a' dohánynak, méznek, viasznak, vajnak, lennek, kendernek, és egyéb termékenységnek szabad adásában-vevésében öket háborgatni, öket hogy éppen az Uraság malmain öröljenek kínszeríteni; korcsmájoktól haszon bért venni; öket trágya-beli adózásra unszolni; ludjaikat mellyeszteni, vagy a' tollból' tizedet venni, tölök szőlőkötözésre szalmát, vagy az Uraság' szőlő őrzőinek, vagy hajdúinak, vagy egyéb cselédjeinek számára fizetést kivánni, a' foglalóknak, (kiknek úgy-is az egy garasok ki-jár) és kilenczed', vagy tized' szedőknek tartására öket eröltetni; kezesség' fejében, hogy el-ne szökjenek, tölök valamely pénzt el-venni; a' hol a' vágó széket haszon-bérben tartják, a' ki-hánytt marhákat ki-vágás végett, vagy akár mi-némű húst pénzért, vagy meg-romlott italt ki-mérés végett reájok kötni; öket penna; és sarló pénz, farkas-kéve, kóstoló pénz, czédula, és prés pénznek adózásira huzni; rajtok Ur' széke nélkül bírság-pénzt venni; hogy kilenczed', vagy tized', vagy hegy-

vám-

vám-ſzedésre tulajdon hordóikat adják, öket kínſzeríteni; egy ſzóval: akár-mi néven nevezendö, és akár-mi ſzin alatt ki-gondolható új adózásakkal, azokon kivül, mellyek a' jobbágyi ſzabásban meghatároztattak, öket terhelni, erösen meg-tiltatik *B. Urb. Punct.* 7.

§. 252. búját látja a' kegyetlenkedő Uraság.

A' mely Uraság a' jobbágygyai' nyomorgattatásáról, és velek-való kegyetlen bánásról a' Nemes Vár'megye elött bé-vádoltatik; azonnal a' Köz-ügyéſz ellene ki-kel, és, mivel a' Nemes Vár'megyének köteleſségében áll az adózó népet minden e'-féle törvénytelenség ellen védelmezni, nem hagygya büntetlenül e'-féle kegyetlenséget: mert a' vétkesnek találtt Földes Úr nem csak minden kárt, sérelmet, és törvénytelen ki-ſajtolást tüstént meg-téríteni; vagy a' jobbágyaktól el-vett birtokot viſzſza-adni; hanem még a' haſzon-vételt-is helyre-állítani; a' büntelenül, vagy a' ſzabáson fellyül meg-verettetett jobbágynak sérelmét pénz-beli büntetéſsel meg-váltani;

ni, a' kegyetlensége miatt el-szökött jobbágynak 40 forintból álló díjját meg-fizetni; (e'féle szökevény jobbágynak vagyonja, ha többé viszszanem tér, nem a' Földes Úrra maradván, hanem a' helységnek köz-hasznára fordíttatván) és a' perre tett költségeket-is meg-adni köteles. *Dec. Cur. Pag.* 188.

§. 253. A' jobbágyaktól meg-kell különböztetni a' szabadosokat:

A' szabadosok' (*Libertini*) neve alatt értetődnek azon *nemtelenek*, kik sem nem polgárok, sem pedig nem le-kötelezett jobbágyak: az az, a' kik Úri hatalom alatt nincsenek. Távol légyen azomban, hogy öket a' Nemesekkel egy karba helyhezteſsük: ámbár azt sem lehet felölök egy általlyában mondanunk, hogy mástól függök volnának.

§. 254. kik vagy magános személlyek lévén,

Ezen szabadosok' számába tartozandók a' Nemes Anyától szültt, de nemtelen Atyától nemzett

zett fél-nemesek (*agiles*), a' nem egyesültt Görög Papoknak gyermekei, a' török kereskedők 99. 1715, vagy más egyéb akár-mi sors-beli, nálunk le-telepedett, vagy ezen utazó, idegen nemzet-beli jövevények, és mind azon haza-fiak, kik vagy soha nem vólttak Úri hatalom alatt, vagy az alól fel-szabadúltak.

§. 255. vagy egész községekből állván,

Szabadosok közé számláltatnak egész Községek-is: nevezetesen pedig a' Jász, Kun, vagy Hajdú Városok *külön-külön*: mert az egész Jász, és Kunság-beli Kerület, vagy a' Hajdú Városok' Kerülete egybe-vétetvén egy ollyan forma Hatalommal bir, mint a' Vár'megyék, és Királlyi Városok.

§. 256. nincsenek ugyan Úri hatalom alatt:

Mennyire terjed-ki az Úri hatalomnak ereje a' 229dik, és következendő §-okból ki-tétszik. Nem érdekli ez akár a' szabados személlyeket, akár a' szabados községeket (*communitates privilegiatae*) mil-

millyenek a' Kun- Jáſz- és Hajdu Várasok: mert, nem az Úr' Székének Birósága' alatt vagynak; a' ſzabados ſzemélyek pedig vagy a' Várasnak Tanácscsát, (ha tudni-illik valamely Királlyi, vagy ſzabados, vagy Kun- Jáſz- Hajdu Várasban laknak) vagy a' Nemes Vármegyét ismérik Birájoknak, és ſzabad költözések ſemmi határokkal nincs környül-véve: azértis neveztethetnek ſzabadosoknak, és a' nemes Anyától ſzülettetteket azért nevezik a' deákok *agilis*eknek; mert minden-felé kénnyek ſzerént foroghatnak.

§. 257. sőtt némellyekben csak nem a' Nemesekkel vetekednek;

Nem csak nem tartozandók a' ſzabadosok alperes léttekre az Úr' Széke' eleibe, hanem hatalmaskodást követvén-el az egéſz község, egy Nemes Személy gyanánt 100 forintban büntettetik az Al-Ispány előtt 43. 1655: valamint a' fél-nemesek is, ha Annyoknak vagy hitveseiknek nemesi jóſzágjokból hatalmaskodnak 70. 1659. 18. 1687: egyéb-ként pedig a' ſzabadosoknak akár

párt-

párt-ütése akár magvok' ſzakadta után a' Felség örökösödik 62. 1715: akár laktanak paraſzt hellyen *Dec.* 20. *Pag.* 58, akár ſzabad Királlyi Városban *Dec.* 37. *Pag.* 144.

Emlékezetre méltó pedig az a' Jáſz- és Kunságban, hogy ezen kerületek két követet küldvén az Orſzág' gyülésére 29. 1791 Fő-Birájoknak a' Nádor-Ispányt ismérik: Ki előtt a' három (tudni-illik: Jáſzsági, nagy, és kis Kunsági Kerületnek egy más ellen-való perei folynak: ezen felyül mindenik Kerületnek vagyon külön Kapitánnya, ki fő-veſztő hatalommal-is birván a' Kerület-beli pereket el-intézi: mind egyik Jáſz, vagy Kun mezző Városnak vagyon ismét külön Tanácscsa a' Városiak' ügyeire nézve, mely előtt az adóſságak' fel-jegyzése-is, (*Intabulatio*) és a' vallás-tételek foganatosan véghez-mehetnek: onnét a' Kerület-beli Kapitányhoz, innét pedig a' Nádor-Ispányhoz, vagy Nádor-Ispány nem lévén) a' Királlyi, és Hét-Birás Táblához mégyen a' fellyebb-vitel; Levél-tárjok pedig Jáſz-berényben vagyon.

A' Hajdú Városok hasonló-képpen két Követet küldenek az Orſzág' gyülésére, és minden Városnak vagyon külőnös Tanácscsa, a' Városiak'

ügyeire nézve, a' honnét a' Kapitányhoz, és Kerület' Itélő-Székéhez, innét pedig a' Királlyi, és Hét-Birás Táblához mégyen a' fellyebb-vitel.

A' 16 Szepesi Városok közül-is mind-egyiknek külön Tanácscsa vagyon: a' honnét a' Grófjokhoz, onnét pedig a' Királlyi Személy-viselő Székre vitetnek-fellyebb a' perek.

Egyéb szabados községek (különös ki-válttságjok lévén nekiek éránta) hasonló-képpen külön Tanácscsok által igazgattatnak; de valamint az Uraság-beli Tiſztség előtt, úgy e'-féle Tanács előtt lett fel-jegyzése az adóſságaknak fogánatlan *Dec.* 33, 36. *Pag.* 160. Ezen Tanácstól ismét vagy a' Tárnok-Mesteri, vagy Királlyi Személyviselői Székhez, (a' mint tudni-illik a' ki-válttságban meg-határoztatik) vagy a' Nemes Vár'megyének Itélő-Székéhez mégyen a' fellyebb-vitel 74. 1723. Külömb-félék mind-azon-által ezen szabados Városoknak ki-válttságaik: ki tudná mind ezeket elő-számlálni?

Ha azomban e'-féle szabados községeknek a' csap-, és vágó-szék, vadáſzat, halaſzat, madaráſzat, és egyéb Királlyi haſzon-vételek éránt különös ki-válttságjok nincs, vagy a' ki-válttság mellett

lett azoknak birtokában nem vólttak; azokat magoknak nem tulajdoníthatják *Dec.* 5. *Pag.* 136.

§. 258. de egyéb-ként nemtelen léttekre,

Akár hogy vegyük a' ſzabadosok' állapotját, csak ugyan ki-bizonyodik a' még-is, hogy a' Nemesekhez fel-nem-érnek, díjok-is csak 40 forint lévén a' ſzabados ſzemélyeknek; és így a' Nemesek ellen ſzemélyes keresetek valamint a' polgároknak, úgy a' ſzabadosoknak sincs, ki-vévén az egy-ügyü örökösödés, és a' kötések iránt támadott pereket 20. 1802: egyéb-ként pedig akár polgár, akár ſzabados, vagy akár-mi néven nevezendö nemtelen légyen valaki, a' Nemesek ellen maga' ſzemélyében, és maga' neve alatt úgy-mint fel peres ki-nem kelhet; hanem a' Köz-Ügyéſzt, a' Jáſzokra, Kunokra, és Hajdú Váras-beliekre pedig a' Kerület-beli Kapitányt illeti a' ſzemélyes kereset *cit. art, et Plan. Tabul. Pag.* 20, 21.

§. 259. a' nemesi jószág' birtokától el-tiltatnak:

Akár légyen valaki polgár, akár szabados, akár jobbágy, vagy más akár-mi néven nevezendő nemtelen, egy szóval: mind azok, a' kik nem valóságas Magyar Nemesek, a' nemesi jószágnak birtokától egy-általlyában el-tiltatnak úgy, hogy ha valami úton-módon ez illyen jószágat kezekhez kerítenének-is, akár-mellyik elökelő Nemes Ember a' zálogot ugyan a' zálogos sommának le-tettével, ha mindjárt még esztendő tartaná-is, az örökséget pedig *illendő* becsü szerént, akár-mely Biró előtt, akár mikor el-veheti kezekről az 1715dik esztendő-beli 23-dik czikkelynek erejével: mely Törvény a' kül-földiekről szóll ugyan, de ki-terjesztette annak értelmét mind a' két Tábla a' nemtelen haza-fiakra-is, és a' szabadosokra *Dec.* 1, *Pag.* 193; nem-is vehetik semmi-féle szin alatt kérdésbe a' fel-peres Nemes Embernek akár-miben gyökerezett keresetét *Dec.* 2. *Pag.* 19.

Sőtt, ámbár az e'-féle nemtelen kéz alatt lévő jószág iránt tett örökös vallás-tételnek el-rontására ügyelne-is a' fel-peres, és keresetét a'

sé-

sérelemben, és a' meg-imádásnak el-mulaſztásában (*neglecta praemonitio*) gyökerezné: mihellyest az *el-idegenítőre nézve vérségét, és a' jószágra nézve mind ősi birtokát, mind osztállyosságát* meg-mutatja, foganatosan ellent vetheti az al-peresnek az ő nemtelenségét a' nélkül, hogy ez a' vallás-tételnek hellyes mi-vólttával (*rationabilitas faſsionis*) magát többé védelmezhetné *Dec.* 40. *Pag.* 92; de ha a' fel-peres vagy ősiségét (*aviticitas*), vagy osztállyosságát azon jószágra nézve meg-nem mutathatná: ha mindjárt az al-peresnek nemtelenségét vetné-is latba; ezen ügyelettel (*Inſtitutum*) még ſe juthatna a' jószághoz a' bírhatatlanságnak (*incapacitas poſſeſſorii*) ſzine alatt, nem tudván a' kéretnek foglalatját (*Expoſitio actionalis*) meg-mutatni *Dec.* 41. *Pag.* 92.

Valamint pedig nem birhatnak a' nemtelenek nemesi jószágat, úgy nem-is tehetnek e'-féle törvénytelen birtokjokról örök vallás-tételt: mely úgy-is magában sikeretlen vólna *Dec.* 49. *Pag.* 93. Ugyan azért nincs-is keresetek az ollyan vallás-tételeknek el-rontására, mellyeket az öseik tettek az általok birtt nemesi jószágról *Dec.* 22. *Pag.* 88; ha mindjárt idő' járttával meg-ne-

mesedtek vólna-is az el-idegenítőnek maradéki *Dec.* 23. *Pag.* 89.

Ha azomban a' nemtelen ember a' nemesi jószágnak birhatatlansága miatt Törvény' eleibe idéztetvén az idéztetés után a' jószágat más nemes kézre ereszti, az ellene indított per dongába dül *Dec.* 2. *Pag.* 194.

Által-látja ezekből kiki, miért kapnak a' kül-földiek annyira a' Magyar Nemeségen: hogy tudni-illik nemesi jószágat szerezhessenek, mellynek birtokától egyéb-ként el-tiltva vólnának *cit.* 23. 1715.

§. 260. egyéb, ha anyai örökséget birnak;

Meg-engedi mind-azon-által Törvényünk azoknak, kik nemtelen Atyától, de Nemes Anyától származnak, hogy Annyok után reájok maradott örökségjeket szabadon birhassák: mely birtokra nézve a' Nemes Vár'megyétől függenek, és a' Nemesekkel egy Törvény alá vagynak a' hatalmaskodásak éránt vetve 18. 1687: ugyan azért, ha valaki ez illyen fél-nemes ellen a' birhatatlanság' szine alatt pert támasztana, ez pedig Nemes

Anyá-

Anyától vett eredetét, és a' kérdésben forgó jószágra nézve Annya után lett örökösödését meg-mutathatja, azonnal el-esik keresetétől a' fel-peres *Dec.* 3. *Pag.* 194.

§. 261. ámbár: birtokon kivül lévén, ez éránt sem kereskelődhetnek.

De ezen anyai örök jószágra nézve csak a' birtok engedtetik-meg a' nemteleneknek; nem pedig a' kereset: az az, szabadon birhatják ugyan örökségjeket; de ha annak birtokától el-esnek, többé hozzá nem juthatnak *Dec.* 22. *Pag.* 88: egyéb ha ezen anyai örökségjek zálogba vólna vetve; mert ezen esetben a' zálognak ki-váltására foganatosan ügyelhetnek *Dec.* 59. *Pag.* 149. Hogy pedig birtokjokból hatalmasúl ki-vettetvén, abba ismét viszsza-tétetnek, az úgy-is természetes.

§. 262. Szerzelet-képpen valamit azt a' 'sidókról-is.

Minek előtte hozzá-fogtam vólna, már-is ki-fogytam azokból, mellyek ezen gyülevész nem-

ze-

zetségnek, mellynek Jerusalem' Várasának feldúlásától fogva, úgy ſzóllván, az egéſz világon ſe háza, ſe hazája, valami kis becsére válhatnának.

Ha azon Törvénnyeinkbe tekintünk, mellyekben a' 'sidókról emlékezet vagyon, ſemmit ollyast bennek nem találunk, a' mi a' 'sidóságat csak leg-kevesebben-is dicséreteſsé tenné.

Ezen nemzet mind eddig nem vétetett-bé törvényesen Hazánkban; hanem csak türettetik (*toleratur*) nálunk, és azért bizonyos ſommájú türedelem-bért (*taxa tolerantialis*) fizet: nem-is emelkedhetett-fel mind eddig (hálá Istennek) ſem a' Nemeſségre, ſem a' polgárságra, vagy czéhbeli mesterségre (*Magisterium*).

A' Kamara-beli hivataloktól már hajdont eltiltatott 24. 1222; úgy mint hitetlen, és igaz lélek isméret nélkül-való lévén a' vám-ſzedéstől ki-zárattatik 15. 1630; sőtt, a' mely Uraság a' vámat 'sidónak adja-ki haſzon-bér' fejében, nem csak attól el-esik 91. 1647, 15. 1715; hanem ha kétſzeri törvényes meg-intés után a' 'sidót a' vámtól el-nem üzi, még azon falut, vagy mezző várast-is el-veſzti, a' mellyben a' vám vóltt 79. 1649, egyedül csak az örök becsü ſzerént-való

ár-

árrának le-tettével juthatván viſzſza hozzá 29. 1655, és ſenki nem tartozván a' 'sidónak vámat fizetni 15. 1723: (bíz' érdemes-is vólna egy 'sidóért ennyi kárt ſzenvedni) és mivel a' 'sidók a' jó borokat el-rontották, a' borral-való kereskedés, ki-váltt felső réſzeiben az Orſzágnak meg-tiltatott nekiek 29. 1741.

Hogy a' 'sidó Kereſztténnyel házaſságra nem léphet a' 135dik, és 136dik §-ból ki-tetſzik; sőtt hajdontt még Kereſztény ſzolgát, vagy ſzolgálót ſem vóltt ſzabad a' 'sidónak tartani *S. Lad. L.* 1. *C.* 10. *Colom. L.* 1. *Cap.* 74, 75, és Horvát, Dalmatzia, Sclavonia Orſzágakban 19. 1729, valamint egyéb Szabad Királlyi vagy Püspöki Városokban-is nem vóltt nekiek ſzabad tartózkodni; valamint még most-is a' Bánya Városokból el-tiltva vagynak 38. 1791: némely Városokban pedig járnikelni ſzabad ugyan nekiek; mint p. o. Posonyban, de hogy ott lakjanak, mind eddig (hálá Istennek) véghez nem vihették.

Verbőczy ſzerént (36. 3tiæ) a' 'sidókra nézve ſzabott Hitnek formája pedig emígy ſzóll: *Én T. 'sidó esküſzöm az Élő Istenre, a' Szent Istenre, a' Minden-ható Istenre, a' Ki eget, és földet, tengert, és mindeneket, a' mik azokban vagynak,*

nak, teremtette, hogy ezen ügyben, mellyben ezen Kereſztény engem vádol, egéſzlen ártatlan vagyok, és büntelen. És ha bünös vagyok, a' föld nyeljen-el, mely Dáthánt, és Abiront el-nyelte. És ha bünös vagyok, az ina-ſzakadás, és bél-pokloſság ſzálljon-meg, mely Haeliseus' könyörgésére Syriai Námánt el-hagyta, és Haelisaeus' inaſsát Jezit megſzállotta. És ha bünös vagyok, a' nyavalya-törés, a' vér-folyás, és a' hirtelen guta' ſzele érjen-meg, és a' hirtelen halál ragadjon-el, és veſzſzek-el testestől, és lelkestől, és minden vagyonostól, és Ábrahám' kebelébe ſoha ne juſsak. És ha bünös vagyok; Moysesnek a' Sinai hegyen adott Törvény töröljön-el, és minden irás, mely Moysesnek öt Könyveiben irva vagyon, ſzégyenítsen-meg, és ha ezen eskűvésem nem igaz, töröljön-el Adonai, és az ő Istenségének hathatósága. Ámen.

Jegyzet.

Ha itt amott némely hibák adták vólna magokat elö a' nyomtatásban, azokat a' Kegyes Olvasó ne terhelteſsen ki-pótolni, és azt ſzemmel tartani, hogy ſzinte lehetetlen vólt minden aprólékoſságat éſzre-venni. Szembe tünöbb gáncs a' többi köztt az, hogy a' 78-dik lapnak utólsó ſorán *csemetéket* tétetett *csemeleteket* hellyett. Úgy a' 262-dik lapnak 4-dik ſorán ſzükségtelen emé' ſzó *nem.* A' XXI-dik lapnak 13-dik ſorán pedig a' *Juris* ſzó után kellene következni ennek: *fel-találtatik.*

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Leit.
15.044-1955

720952

72005

720052

720052